

PRIPOVJEDNA ILI EPSKA POEZIJA DREVNOG BLISKOG ISTOKA

Marko Višić

The author of the study *Pripovjedna ili epska književnost drevnog Bliskog istoka (Narrative Or Epic Poetry Of The Ancient Near East)*, written from the point of view of natural and logical philosophy, thoroughly discusses myths and epic poems of the Near East about the creation of cosmos, the world of gods and peoples of ancient Sumerians, Acadians, Babylonians, Assyrians and Egyptians. The author analyses these literary traditions which tell about the purpose of man's coming into the world, about the afterlife, the questions which interested men ever since the creation of Homo sapiens.

A

1. Opšta razmatranja o nastanku i karakteru mitova i epova o postanju kosmosa, svijeta bogova i ljudi

Proizvodi kolektivnog duha u kojima se ogleda najranija slika postanja i opstojnosti universuma, svijeta bogova i ljudi i života uopšte, kao što su mitovi i epovi o stvaranju kojima pridružujemo pripovijesti, bajke, basne i priče, ukoliko nisu plod fantazije, jesu osmišljen izričaj, izraz čovjekova određenja, stava prema prirodi i društvu. Kao takvi ti su plodovi duha po svojoj

suštini logičke predstave odnosno razmišljanja i domišljanja o postanju i uređenosti bivstvjućega svijeta, odnosno promišljanja o njegovoj omudrenosti i silama koje ga održavaju.

Oni se, kao plod prirodene, urođene svijesti naroda, iako ih većinom stvaraju obdareniji pojedinci, javljaju u sličnom ruhu u svim krajevima svijeta i prenose s generacije na generaciju unutar čitave zajednice koja tu duhovnu baštinu obogaćuje i mijenja, pritom zadržavajući jezgro iste, što će reći kolektivni nazor na postanje i uređenost svijeta i života.

Prirodni osnov umnih ostvarenja izraženih u mitovima, epovima, bajkama i pričama jeste osobita duhovnost članova određene zajednice, duhovnost kao posebna struktura, sklop duhovnih sila što se kao spoj višesložnih sposobnosti označava i nazivom temperament pod čim se podrazumijeva *zaokružen životni lik*, hoću reći način života i svjesnog djelovanja.

Na postanje umnih tvorevina podjednako utiče i rodno mjesto, rodna gruda, odnosno zavičaj kao sklop, skup posebnih prirodnih okolnosti koje karakterišu prostor u kojem živi i djeluje određeni narod. Upravo te okolnosti decidirano utiču na razvoj ovakvih i onakvih duševnih svojstava koja utiču da ljudi koji prebivaju u takvom prostoru gotovo istovjetno doživljuju prirodnu okolinu, pojave u njoj i društvo, odnosno društveni i lični život. To pak utiče da pogled na samo postanje i opstojnost te na krajnji cilj života čovjeka, prirode i samih bogova te i takve zajednice bude upriličen njoj samoj, da bude odslik njezina životnog iskustva u datim prirodnim okolnostima.

Osim toga, mitsko se i uopšte književno stvaralaštvo – kao idejni, sagledani i idealni, uzorni stavovi nastali pod uticajem doživljenog trenutka koji čine bit mitova i epova, priča i bajki, stavovi primjenjeni na *konkretne prilike života*, kao mišlju i osjećanjima dokučeno objavljene neke istine, odnosno intuitivno dokučen i misaono opravdan i svrhovit krajnji cilj kojemu valja svjesno težiti – karakteriše time što to iskustvo

dobijeno iz proživljenog trenutka prvobitnom čovjeku, i nama samima, stoji u svijesti kao odslik doživljenog, ovu u potpunosti obuzimajući. Iz toga doživljenog intuitivnog motrenja rađaju se duhovni pojmovi kao stanovita određenja, odnosno značenja koja dalje vode omudrenosti života. To se značenje bitno razlikuje od umjećem pažljivo konstruisane pouke što je razumom podjednako primamo i drugima prenosimo¹.

Rečeno dobro pristaje postanju, razvojnom putu i karakteru bliskoistočnih mitova i epova o postanju kosmosa i sveopštega života u njemu, kao proizvoda kolektivnog duha drevnih Sumerana i Akađana, respective Asirana i Vavilonjana.

Savremeni istraživači temeljnih karakteristika, strukture i funkcije epova i mitova, priča i bajki i međuodnosa ovih književnih tvorevina mišljenja su da se oni međusobno prepliću i prožimaju, nadopunjuju i obogaćuju. Izvor mita, koji prema bajci i epu predstavlja određenu metastrukturu, svakako je kulturna radnja, odnosno religijski obred. Religija je, po mišljenju modernih istraživača ovih književnih vrsta, kao što su Vladimir Prop, P. A. Grincer i drugi, izvor i bajci².

---

¹ O ovome više vidjeti Albert Bazala, *Heziod*, Matica Hrvatska, Zagreb 1970, str. 59, i d.

² O funkciji, strukturi mitoloških priča, epova i bajki, poštovani se čitalac može detaljno upoznati iz slijedećih djela: G. Dumézil, *Mythe et épopée* I–III, Paris 1968–1973; M. Eliade, *Le mythe de l'éternel retour*, 1949; E. O. James, *Myth and ritual in the Ancient Near East*, London 1958; P. A. Grincer, *Epos drevnogo mira*, Moskva 1972; E. M. Meletinski, *Poetika mita*, Nolit, Beograd 1983. (Preveo s ruskog Jovan Janjićijević); Vladimir Prop, *Morfologija bajke*, Beograd 1982. (Preveo s ruskog Petar Vujičić i drugi).

2. Sumerska predanja o postanju kosmosa, svijeta bogova i ljudi

Od sumerskih književnih predanja koja raspravljaju o postanju kosmosa, svijeta bogova i ljudi najznačajniji su: Lahar i Ašnan; Postanje i posvećenje trnokopa; Gilgameš, Enkidu i donji svijet; En-Ki i Nin-mah.

Ako se izuzme skoro samorođenje boginje Namu, koja se u jednom veoma starom popisu sumerskih bogova opisuje kao *Majka koja rađa Nebo i Zemlju*, dok je njezin piktogram prikazuje kao primogenetsko more, time sama buduća slika obogetvorenog vodnog prostranstva zvanog Nu iz kojega izranjaju Nebo i Zemlja u vidu kosmotvorne planine³, može se reći da prvo vidljivo stvaranje kako besmrtnih bogova tako i smrtnih ljudi prikazuje mit nazvan *Lahar i Ašnan*.

---

³ Kao što je za drevne Egipćane, odnosno za njihovo poimanje prostora od velikog značaja bila prvobitna humka, odnosno otočić, taj iskonski sveti prostor kao središte generativnih potencija iz koga je, posredstvom Atuma kao tvorca, potekla vidljiva realizacija i supstancijalizacija vitalnih počela začetih u Apsolutu, takvo je značenje za stare Sumerane, Akadane i Vavilonjane imala kosmička planina izronula iz primogenetskog mora na kojoj je An, vrhovni bog sumerskog panteona in extenso, u genezi metafizičko Počelo, otpočeo stvaranje velikih bogova zvanih Anunnaki, a posredstvom njih, kao kosmičkih Počela, sav vidljivi svijet, o čemu upravo govori mit *Lahar i Ašnan*.

Baš zbog toga nema mjesta čuđenju zašto se ta kosmotvorna planina, kao iskonska koljevka, praisvor ne samo vidljivog, materijalnog stvaranja već i zajedničkog življenja i prožimanja duha i materije, nepodvojenosti Tvorca i stvorenog, često navodi uz En-lila koji je vremenom postao glavni bog-tvorac i organizator civilizovanog života na Zemlji. Dodajući En-lilu epitet *Velika planina* sumerski su mudraci nastojali ukazati da je on nebeski stvoritelj, Kosmokrator, kao što je prije njega bio bog An.

Mit govori kako je vrhovni bog An stao stvarati na kosmičkoj planini izronuloj iz pramora u obliku Neba i Zemlje koji bijahu zagrljeni. An se, kao što je u devetoj napomeni istaknuto, u ovome mitu pojavljuje kao metafizičko Počelo koje stvara kosmička božanstva, odnosno počela:

- 1 *Kad na planini Neba i Zemlje
An rodi Anunna-bogove,
[jer] (boginju) Ašnan (=boginja žita) s njima ne
porodi, ne dâ da nikne,
jer na zemlji pređu Uttu (=boginja tkanja) ne stvori,*
- 5 *(i) za Uttu nikakva „rupa“ ne bi izdubljena,
ne bi ovce, jagnjad se ne množiše,
ne bi koze, jarad se ne množiše,
ovca svoje jagnjadi dvoje ne jagnjiše,
koza svoje jaradi troje ne jariše.*
- 10 *Jer Ašnan koja bistrinu daje, i Lahar (=bog stoke)
ne znahu Anunna, veliki bozi,
šegûšu-ječma od trideset dana ne bi,
šegûšu-ječma od četrdeset dana ne bi,
šegûšu-ječma od pedeset dana ne bi,*
- 15 *sitnog ječma, brdskog ječma, Adamku-ječma ne bi,
odjeće za nošnju ne bi,
Uttu rođena ne bi, kruna se nije nosila,
En-Nimgirsi, En-Kalkal, rođeni ne bjehu,
Sumugan na suhu zemlju ne dođe.*
- 20 *Ljudi vremena prvih
ne znahu za hljeb što se jede,
ne znahu za odjeću što se nosi,
ljudi na ruke i noge hodiše,
poput ovaca jedoše travu,*
- 25 *iz jaraka vodu su pili;
tada u mjestu u kojem postaše bozi,*

- u njihovom domu na Svetom Brijegu oni (Anunna)
potakoše rođenje Lahar i Ašnan,
u svetinju u kojoj bogovi jedoše hljeb, oni ih prime:*
- 30 *obilne plodine Lahara i Ašnane
Anunna-bozi sa Svetog Brijega (planine) jedu,
al' se zasitit' ne mogu;
iz svetog tora slasno to mlijeko,
piju Anunna-bozi sa Svetog Brijega,
al' se zasitit' ne mogu;*
- 35 *u njihovom čestitom toru oni (Anunna-bozi)
poradi njihove sreće
Čovjeku života dadoše dah⁴.*

Kad je Apsolutno biće uz pomoć boga Ana, kao metafizičkog Počela stvorilo velike bogove zvane Anunnaki, odnosno Anunna, što će reći kosmička Počela, a uz njihovu pomoć boginju žita Ašnan i boga stada Lahar, ono svoj tvorni naum nastavlja provoditi u život uz pomoć boga En-lila, također metafizičkog Počela koje oličavaše svijetli zračni prostor, svjetlost i toplinu, bez čega nema života na Majci Zemlji, što se opisuje u mitu *Postanje i posvećenje trnokopa*:

*Gospod, doista dade da ono „što je dolično svijetla“ postane,
Gospod, čija je sudbonosna odluka neodložna,
En-lil, što sjeme zemlje iz tla izvodi,
Odluči čvrsto da Nebo od Zemlje rastavi,
Odluči čvrsto da Zemlju od Neba rastavi.
Da bi poraslo sjeme što klija⁵,*

---

⁴ Cf. Pettinato, *Das altorientalische Menschenbild*, S. 86–90. (Preveo s njemačkog Marko Višić).

⁵ Kurziv označava nesiguran prevod, a četverouglaste zagrade rekonstruisan tekst.

U „vezi neba i zemlje“ dohvati...⁶
Trnokop stvori, osvanu dan,
Dužnosti dade, usud je stvoren,
Trnokopu, košari upravlja „moć“.
En-lil trnokop svoj veličat' stane,
Trnokop zlatni, s vrškom od lapislazulija,
Trnokop njegove kuće, od srebra i zlata,
Trnokop njegov što...od lapislazulija,
Šiljak mu rogovim nalik u vola
što na bedem se penje.

Gospod trnokop prozva, usud mu dade,
Krunu mu svetu na vršak stavi,
Čovjeka život za zemlju veza,
Pred njim (čovjek?) **napuči zemlju**,
En-lil se brinuše za svoj crnoglavi narod (=Sumerani).
Anunna-bozi oko njegov' staše,
On im trnokop k'o dar u ruke dade,
Oni mu na vjernost usrdno kleti se stanu,
Crnoglavom narodu trnokop u posjed dahu...

U nastavku i ostala značajnija božanstva nastoje da što više doprinesu značaju i važnosti trnokopa, odnosno pijuka. Mit se završava hvalospjevom trnokopu:

Trnokop i košara gradove grade,
Postojan dom trnokop gradi, postojan dom
trnokop diže,
Postojan dom trnokop napretku vodi.

---

⁶ Naziv jednog od tri zigurata uz En-lilov hram u Nippuru koji se zvao É-Kur, *Kuća-Planina*, čime se isticala En-lilova tvorna uloga. Sumerski naziv gornjeg zigurata glasi: *E-dur-an-ki*.

*Kuću što se na kralja buni,
Kuću što kralju odana nije,
Trnokop čini da kralju odana bude.*

*Rastinju štetnom satire glavu,
S korijenom čupa, ništi im krošnju,
Trnokop pošteduje... biljke;
Trnokop, njegovu sudbinu otac odredi En-lil,
Trnokop posvećen bi⁷.*

Riječju, gornji mit koji bi se mogao svrstati među prenja, odnosno nadmetanja, govori o odluci boga En-lila da po naumu boga Ana rastavi Nebo od Zemlje i na njoj otpočne stvaranje.

Da je En-lil svoju odluku da odvoji Nebo do Zemlje sproveo u djelo potvrđuje nam uvodni dio mita *Gilgameš, Enkidu i Donji svijet* posvećen sumerskoj koncepciji postanja kosmosa:

*Kad se Nebo od Zemlje rastavi,
Kad se Zemlja od Neba odvoji,
Kad ime čovjeku bi određeno;*

*Kad An uze Nebo,
Kad En-lil uze Zemlju,
Kad Ereš-ki-gal⁸ u Kur
k'o nagrada odnijeta bi...*

---

⁷ Cf. Kramer, *Sum.myth.*, p. 51–53. (Preveo s engleskog Marko Višić). Dodajmo uzgred da je ovaj mit, kao i mit *Lahar* i *Ašnan*, vjerovatno najraniji motiv biblijske priče o Kainu i Abelu, priče o počecima zemljoradničkog i pastirskog načina života i njihovoj borbi i takmičenju, o čemu govori i mit *Emeš* i *Enten*.

⁸ Ovdje se Ereš-ki-gal, kao gospodarica donjega svijeta, pokazuje kao kraljica neba, odnosno kao solarno božanstvo koje u donji svijet odnosi Kur,

Drugi dio mita, odnosno gornje poeme posvećen je prastarom motivu ubijanja aždaje. Budući za zorno dočarava sliku donjega svijeta bit će u cijelosti preveden prilikom raspravljanja o sumerskim književnim predanjima o zagrobnom životu.

Dok tri navedena predanja govore o stvaranju i postupnom sređivanju kosmosa i svijeta bogova u njemu, dotle mit nazvan *En-Ki i Nin-mah* – iz čijih se početnih stihova vidi da je boginja Namu nekada bila združena s Nebom i Zemljom – govori o stanju stvorenog svijeta bogova koji *u znoju lica svoga* jedoše svakidašnji hljeb. Da bi se toga oslobodili odluče stvoriti biće koje će ih odmijeniti u svakidašnjem radu, o čemu govori i gore navedeni mit *Lahar i Ašnan* u kojem veliki bogovi Anunnaki *Poradi bogova sreće čovjeku života dadoše dah*, o čemu će biti opširnije govora kasnije.

En-Ki i Nin-mah

- 6   *Kad (Bogovi ne)ba bijahu rođeni,
kad Majka bogova bijaše zaručena,
Kad se Majka bogova [Namu] odvoji od Neba i Zemlje
kad Majka bogova... [...] u Aha rođena bi*
- 10 *[tada] se bogovi za jelo i piće znojem
i radom [morahu] (brinut'):
Bogovi gornji poljske radove radiše,
Bogovi donji košare nosiše;
Bogovi u Harali, na Zemlji sijahu, kanale kopahu;
Bogovi onamo lutahu, poradi toga plakahu.*

---

gospodar donjega svijeta. Ovo nas podsjeća na Hadovu otmicu Persefone u starohelenskoj mitologiji, starohelenski motiv koji svoje postanje nesumljivo duguje gornjem sumerskom mitu, što nas ne treba čuditi ako se podsjetimo da je gotovo cijela Hesiodova *Teogonija* plod prerade teogonije jednog od bliskoistočnih naroda.

- Tad En-Ki, nadasve stvoritelj mudri,
što brojne bogove stvori,*
- 15 *leže u Engur, u log pod kojim protječe voda,
u mjesto u čije središte nijedan bog (**pogledom**)
ne može prodrijet', u svojoj ložnici (**zaspi dubokim**) snom.
Bogovi plaču i viču: 'on patnju stvori';
(**pa ipak**) protivno onom' ko spava, onom' ko leži,
u njegovu ložnicu ne smjehu uč'.*
*(Al') Namu Majka, „Prethodnik svemu“, roditelj
bogova mnogih,*
- 20 *pred sina bogova jadanje stavi:
„Si[ne] moj, ti ležiš, istinski spavaš!
[ ]... [ ]...
Bogovi (**gornji**) stvorenja tvoja žive ti jedno;
sine moj, iz ložnice ustaj, ti što (**obiljem**)
[mu]drosti svaku vještinu poznaš;*
- 25 *bozima dvojnike stvori da od njih tegobe
uklonit'mogu!“:*
*En-Ki na riječ Namu, matere svoje
iz ložnice usta;
bog u svetinju uđe, po bedrima se
udari moćnim;
mudrac, znalac, razboriti što sve nužne
vještine znade, stvoritelj(i) onaj što svemu oblike
daje, daje da to se stvorenje rodi;
En-Ki mu ruke pravi, grudi mu tvori;*
- 30 *En-Ki stvoritelj, u dušu stvorenja svog daje
da mudrost uđe;
nato Namu, materi svojoj reče:
„O majko moja, stvorenju čije postanje htjede
bogova trpnju daj;
kad srce gline ponad Apsû-a (=ponora)
smješaš,*

*tad stvorenju i glini obličje daj; stvorenje
neka se rodi,*

35 *i Nin-mah pomoćnica neka ti bude;*

*Ninimma, Egizianna, Ninmada, Ninbara,
Ninmug, Sarsardu, Ninniginna koje porodi
neka ti na usluzi budu;*

*O majko moja, sudbinu (stvorenju) utvrdi: Nin-mah
za njegov tegobe nek veže⁹.“*

3. Sumerska predanja o uređenju kosmosa i utemeljenju civilizovanog života

Pošto je stvoren svemir, to jest An (Nebo) i Ki (Zemlja) En-lil, kao metafizičko, što će reći tvorno Počelo, slijedeći naum Apsoluta, razdvojniji Nebo od Zemlje, sa svojom ženom Ninlil rađa prvi par kosmičkih Počela, rađa glavno astralno božanstvo drevnih Mesopotamljana, boga-mjeseca Nannu ili Nannara (=Sjajnog) koji nosi i drugo sumersko ime Sin¹⁰ (ovaj pak drugo astralno božanstvo, boga-sunce Utu, potom boginju Inannu,

---

⁹ Cf. Pettinato, *Das altorientalische Menschenbild*, S. 69–73. (Preveo s njemačkog Marko Višić).

¹⁰ Sumersko ime boga-mjeseca Sin spada u grupu teoforskih imena kriptogramskog karaktera, postalo od sumerskih imenica *en*=gospodar i *zu*=znanje, što daje En + zu = Gospodar znanja. En + zu po zakonu metateze i asimilacije daje zu + in, a to po zakonu o kontrakciji Sin.

Sumerski, posebno akadski i vavilonski pisari i teolozi, naime, nastojali su da kriptogramskim pismom od običnog svijeta sakriju značenje pravog imena, odnosno pravo ime s razlogom što po njihovom dubokom vjerovanju poznavanje nečijeg imena znači isto što i imanje prevlasti nad njim. Bog Nanna, odnosno Sin bio je najznačajnije mesopotamsko astralno božanstvo, jer su po njemu računali godine, odnosno mjesece.

Zvijezdu Danicu i ostale zvijezde) i boga En-Ki kojemu En-lil (kao misaoni tvorac, utemeljitelj i obdržavatelj rastuće civilizacije i kulturnog života na Zemlji) povjerava sprovođenje u djelo svoga nauma. En-lil jednom i drugom kosmičkom Počelu, bogu Nanni i posebno bogu En-Ki stavlja u zadatak da Zemlju zaodijenu florom i ispune faunom, vodom i plodnim tlom.

U ime toga En-Ki u svojoj lađi zvanj *Kozorog Abzua* putuje na sve četiri strane svijeta: šume i polja zaodijeva travom i napučuje stokom; rijeke i potoke životodajnom vodom; čini da tlo bude plodno; pronalazi plug i jaram, trnokop i žitarice te opeku za gradnju kuća, štala i torova u koje zatvara stoku; podiže gradove i utvrđuje im granice.

Naprijed rečeno o sumerskoj koncepciji uređenja kosmosa i civilizovanog života na zemlji predmet je slijedećih sumerskih književnih predanja: En-lil i Nin-lil – Rođenje boga Nanne; Putovanje Boga Nanne u Nippur; Emeš i Enten; En-Ki i Nin-hursag; En-Ki i Sumer; En-Ki i Eridu; Inanna i En-Ki; Podvizi i djela boga Ninurte; Hvalospjev En-lilu.

Njima je nužno priključiti naprijed navedena predanja, odnosno mitove *Lahar i Ašnan* i *Postanje i posvećenje trnokopa* s razlogom što prvi govori o stvaranju žitarica i stoke, a drugi o tome kako je bog En-Ki stvorio trnokop, odnosno pijuk, to značajno poljoprivredno oruđe drevnih Mesopotamljana. Osim toga, u uređenju svijeta učestvovao je i drugi En-lilov sin, bog Ninurta¹¹, u početku božanstvo proljetnog sunca, odnosno vegetacije čiji su simboli plug i trska.

---

¹¹ O Ninurte i ostalim božanstvima drevnih Sumerana i Akadana, odnosno Vavilonjana i Asirana, poštovani se čitalac može detaljno obavijestiti i iz naše studije *Duhovni i vjerski život narodâ drevne Mezopotamije* pisane sa stajališta prirodne filosofije, što ju je objavila JAZU u svojem glasilu *Forum*, br. 10–11, 1985, str. 942–1020. Ista studija objavljena je kao uvod našem radu *Zakonici drevne Mesopotamije*, Beograd 1986.

Šta je i koliko je Ninurta doprinio uređenju kosmosa, konkretno poljodjelstva vidi se iz prvih četrdesetak redova poeme nazvane *Podvizi i djela boga Ninurte* koja broji oko šest stotina stihova.

* * *

En-lil svoj naum da zemlji podari civilizovani život i kulturne tekovine počinje realizovati tako što će s boginjom Nin-lil izroditi boga-mjeseca Nannu, kao prvo kosmičko Počelo.

Mada se nekim sumerolozima, koji sumerskim mitološkim predanjima ne prilaze sa dužnom ozbiljnošću, kao što postupa S. N. Kramer¹² čini da je mit *En-lil i Nin-lil – Rođenje boga Nanne* aitiološkog karaktera, nastao da objasni rođenje boga-mjeseca Nanne, kao i tri božanstva donjega svijeta: Nergala, Ninazua i trećeg čije je ime na pločici nečitko, njegov su smisao i poruka, s obzirom na postanje generativnih sila universuma, međutim, daleko dublji. On, naime, duboko zadire u postanje i funkcionisanje oplodnih i rodnih sila Majke Zemlje zahvaljujući kojima sve postaje i opstoji u universumu te se s pravom može reći da im je ovaj mit posvećen. Mit počinje opisom Nippura, glavne svetinje boga En-lila u drevnom Sumeru. Sam grad, stvoren prije čovjeka, nastavahu bogovi:

Ovo je „veza neba i zemlje“¹³, grad...

Ovo je Nippur, grad...

Ovo je „dražesan bedem“...

Ovo je Idsalla, njegova bistra rijeka,

Ovo je Karkurunna, njegovo pristanište,

---

¹² Usp. Kramer, *Historija počinje* 98.

¹³ O ovome epitetu vidjeti napomenu dvanaestu!

*Ovo je Karasarra, njegovo pristanište gdje barke stoje,
Ovo je Pulal, njegov zdenac pitke vode,
Ovo je Idnunbirdu, njegov iskričavi kanal,
Ovo je En-lil, njegov mladić,
Ovo je Nin-lil, njegova djevojka,
Ovo je Nunbaršegunu, njegova starica.*

Nakon sažetog opisa grada i njegovih glavnih, božanskih stanovnika, ostarjela Nunbaršegunu (simbol zime) nastojeći udati svoju kćerku, boginju Nin-lil (simbol zemlje u vrijeme proljeća spremne za zagrljaj sa vegetativnim silama) naumi da je uda za En-lila (oličenje boga vegetacije koji životvornim vodama oplođuje zemlju):

*U danima tim majka, roditelja njena, savjet djevojci dade,
Nunbaršegunu savjet Nin-lili dade:
„U bistroj se rijeci, djevojko, u bistroj se rijeci okupaj,
Nin-lilo, obalom rijeke Nunbirdu prošetaj¹⁴,
Sjajnooki, gospod, sjajnooki,
'Velika planina'¹⁵, otac En-lil, vidjeće tebe,
Pastir... što sudbine kroji, sjajnooki, vidjeće tebe,
On će... on će obljuditi tebe.“*

Mlada Nin-lil postupi po majčinu savjetu, a

*'Velika planina', otac En-lil, sjajnooki, ugleda nju,
Pastir... što sudbine kroji, sjajnooki ugleda nju...*

---

¹⁴ Prilikom prevođenja ovoga mita uzete su u obzir ispravke Thorkilda Jacobsena što ih je dao u *Journal of Near Eastern Studies*, Chicago 1946, No 5.

¹⁵ Epitet boga En-lila kao boga tvorca, odnosno Kosmokratora koji posjeduje tvornu moć što je oličavaše, ranije navedena, kosmička planina sa koje je potekla supstancijalizacija vitalnih Počela misaono začetih u duhu Apsolutnog bića.

Nakon toga, uprkos Nin-lilinom protivljenju En-lil je obljubi, a ona začne boga-mjeseca Nannu. En-lil poslije nasilne obljube krene natrag preko gradskog trga, ali ga iz Kiura, predvorja hrama posvećenog sumerskom panteonu, ugledahu sedmorica bogova sudbine¹⁶ i pedeset velikih bogova¹⁷ koji ga privedu u Kiur i osude na izgnanstvo iz grada:

**„Nasilnik En-lil, mora napustit' grad,
Nunamnir (Enlilov epitet) nasilnik mora napustit' grad,“**

Nakon toga En-lil se zapućuje u donji svijet kamo ga prati bremenita Nin-lil. En-lil, ne hoteci da njegovo dijete postane stanar

---

¹⁶ To je zacijelo sedam planetarnih božanstava, sedam gospodara neizrecivih energetskih potencija Majke Zemlje oličenih u njezinim generativnim silama. Neka nam bude dopušteno da o njima, kao o gospodarima svete planetarne nedjelje, iznesemo ono što smo kazali u šesnaestoj napomeni gore navedene studije: Planetarna božanstva sačinjavaju: *Utū* (Sunce) gospodar svjetlosti, Svjetla, Etera bez kojega nema kosmičkog života; *Nergal*, gospodar životvornog ognja što se razlaže u životodajnim vodama u utrobi Majke Zemlje, time podstičući sublimaciju i rast sjemena, supstrata novoga života; *Nin-lil*, gospodarica kosmičke ljubavi koja nebesku svjetlost, Eter, sjedinjuje sa životnim ognjem i vodama sadržanim u Zemlji; *En-lil*, gospodar kosmičkog elementa, zraka potrebnog vidljivoj opstojnosti i skladnom održanju cjelokupnog života iznjedrenog iz utrobe Majke Zemlje; *Ninib*, gospodar rata i mira što blagotvorno izmiruje prirodni urođeni antagonizme što se razrješuju u vremenu uočljivu vječnu Harmoniju; *Nannar* ili *Nanna* (Mjesec) gospodar životne magije i mudrosti i *Nabu* ili *Nebu* (bog zvjezdoznanstva) gospodar kosmičke odmjerenosti, omudrenosti svih dijelova prirode nad čim bdije i boginja *Nan-še* kao obdržavatelj kosmičke pravde, odnosno poretka među kosmičkim elementima.

¹⁷ To su nesumljivo bogovi zvani Anunnaki, odnosno Anunna koji su, slično planetarnim božanstvima, oličavali prirodne procese neophodne postanju i obdržavanju sveopšteg života.

podzemlja pribjegava lukavstvu te u ime toga čuvaru gradske kapije zabranjuje da boginji Nin-lil kaže ma što o njegovu odlasku. On se, štaviše, sam prurušava¹⁸ u čuvara kapije i prispjeloj boginji Nin-lil odgovara da ne zna gdje je njegov gospodar, istovremeno joj nudeći da s njim začne dijete koje će umjesto En-lilova sina, boga-mjesca Nanne otići u donji svijet i potom je obljudi, a ona začne Meslamtea, odnosno Nergala, vladara donjega svijeta. Neka nam rečeno potvrdi starosumerski pisac ovoga mita:

*En-lil, slijedeći zapovijest, napusti grad,
Nunamnir, slijedeći zapovijest, napusti grad,
En-lil iđaše, Nin-lil ga **slijediše**,
Nunamnir dođe, djevojka stiže,
En-lil čuvaru kapije zbori:
„Čuvaru kapije, čuvaru zasuna,
Čuvaru zavora, čuvaru srebrnog zasuna,
Nin-lil, kraljica tvoja, dolazi;
Ako te za mene pita,
Ne reci joj gdje sam.“*

Nin-lil dolazeći čuvara kapije pita:

*„Čuvaru kapije, čuvaru zasuna,
Čuvaru zavora, čuvaru srebrnog zasuna,
En-lil, tvoj kralj, **kamo...**“*

En-lil joj prurušen u čuvara kapije reče:

*„**En-lil gospodar zemalja svih, naredi meni.**“*

---

¹⁸ Ovo je, koliko nam je poznato, najraniji primjer, doduše božanske metamorfoze.

Daljnja četiri reda u pogledu sadržaja ne uklapaju se u kontekst te ih izostavljamo. Nakon toga slijedi dijalog između boginje Nin-lil i prerušenog En-lila kada dolazi i do oblube.

Nin-lil: „En-lil je zbilja tvoj kralj, a ja sam kraljica tvoja.“

En-lil: „Ako si kraljica moja daj da ruka mi dodirne...“

Nin-lil: „Čedo tvoga kralja, svijetlo čedo pod mojim je srcem.

Čedo imenom Nanna, svijetlo čedo pod mojim je srcem.“

*En-lil: „Čedo mojega kralja na nebo neka se vine, nek
ôno u zemlju ode,*

Nek čedo moje, umjesto kraljeva čeda u zemlju ode.“

En-lil, čuvaru nalik na... leže,

On je poljubi, on je oblubi,

Čedo... Meslamtea učini pod njenim srcem da raste¹⁹.

Poema nastavlja s gotovo identičnim opisivanjem rođenja ostalih dvaju božanstava podzemnog svijeta.

En-lil, naime, nastavljaajući put u donji svijet nailazi na čuvara „rijeke donjega svijeta“, sumerskog Stiksa, uzima njegov lik i s boginjom Nin-lil začinje boga Ninazu, božanstvo donjega svijeta. Potom nailazi na sumerskog prevoznika duša umrlih, starohelenskog splavara Harona, uzima njegovo obličje i s boginjom Nin-lil začinje i treće božanstvo donjega svijeta čije nam je ime, usljed oštećenosti pločice nepoznato.

Mada nam mit, odnosno poema ništa ne saopštava o povratku boga En-lila i boginje Nin-lil iz donjega svijeta, iz himničkog se svršetka, koji glasi:

En-lil je vladar, En-lil je kralj;

En-lilova riječ mijenjat' se ne dâ...

---

¹⁹ Cf. Kramer, *Sum. myth.*, p. 42–47. (Preveo s engleskog Marko Višić).

Slava ti o majko Nin-lil,

Slava ti o oče En-lil,

dâ zaključiti da su se sretno vratili.

Uprkos tome što je u mit vješto upletena zgodna o rođenju boga-mjeseca Nanne i tri božanstva donjega svijeta, čime su sumerski mudraci spretno prikriji pravi smisao i poruku mita, vjerujemo da je prvobitna verzija mita govorila isključivo o bogu vegetacije i boginji ljubavi. Kao takav mit je vremenom prerastao u mit o Dumuziju i Inanni u kojem je Dumuzi, kao inkarnacija boga En-lila, koji je bio oličenje Velikoga boga plodnosti, preuzeo En-lilovu ulogu, a Inanna, kao inkarnacija boginje Nin-lil, koja je bila oličenje Velike boginje plodnosti, preuzela ulogu svoje majke Nin-lil. To, *mutatis mutandis*, znači da čuveni sumerski mit o Dumuziju, kao bogu vegetacije i Inanni, kao boginji ljubavi i života, potiče iz gore izloženog mita koji je uticao na postanje skoro svih sličnih bliskoistočnih mitova posvećenih kultu plodnosti²⁰.

Bog En-lil (jedan od bogova velike sumerske Trijade²¹ koja oličavaše elementarne sile rodnosti i plodnosti) kao simbol i posjednik generativnih potencija Majke Zemlje otjelovljenih u

---

²⁰ To su: u Vaviloniji *Mit o bogu Tammuzu i boginji Ištar*; u Kanaanu i Ugarritu *Mit o Baal-Alijanu i boginji Anat*; u Zapadnoj Siriji *Mit o Adonisu i boginji Aštarti*; u Anadoliji *Mit o Attisu i boginji Kibeli*; kod Hettita, tačnije Hatta, *Mit o bogu vegetacije Telepinu i boginji Kibeli*; u Egiptu *Mit o Ozirisu i Izidi*.

²¹ Sumersku veliku Trijadu sačinjavahu: An (Nebo), Eni-Ki (Gospodar-Zemlja) i En-lil (Gospodar-zrak) kojima se pridružuje nezaobilazna Dingir-mah, Velika boginja, to jest Majka Zemlja kojoj su, kao primordijalnom božanstvu rodnosti i plodnosti atributi: Nin-tu, *Gospodarica rađanja*; Nin-hursag, *Gospodarica kosmotvorne planine*; Nin-lil, *Gospodarica-zrak* i epitet Jahu, *Otmjena golubica*, jer je golubica bila simbol svih bliskoistočnih boginja-stvoriteljica.

životvornim vodama, u vrijeme proljeća oploduje Zemlju oličenu u boginji Nin-lil koja potom donosi na svijet porod.

Po oplodjenju En-lil (u kasnijem mitu Dumuzi, odnosno Tammuz, u odgovarajućem egipatskom mitu Oziris) kao oličenje vegetativnih sila koje se ovaploćuju rastom i dozrijevanjem vegetacije, samim time En-lil i kao personifikacija dozrelih plodova, naročito sazrelog žita koje u sebi, u vidu budućeg sjemena nosi klicu novoga života, po odluci bogova sudbine, što će reći postanja i prestanka svega živoga, mora da ode u donji svijet, odnosno u crnu zemlju, u carstvo Nergala (u egipatskom mitu Oziris u carstvo boga Setha, u kanaanskom mitu Baal-Alijan u carstvo boga Motha) gdje ga Nergal, kao simbol životvornog ognja u zemlji, kao oličenje razaranja dozrelog žita, tačnije sjemena rastvara, u čemu mu pomaže boginja Ereš-ki-gal (u egipatskom mitu Neftida, u kanaanskom mitu boginja Anat) kao simbol i oličenje sublimacije, tamom obavijenog rastvaranja i uništenja staroga života u raspadanju pripravnog da podari novi život što će ga Nin-lil (kasnije Inanna, odnosno Ištar) kao simbol eterskog svjetla i topline iz njedara zemlje dovesti u vidljivu opstojnost i postojanje. Ovo bi, dakle, bio smisao i poruka Mita o bogu En-lilu i boginji Nin-lil iz koga se kasnije razvio Mit o Dumuziju i Inanni koji Asirani i Vavilonjani poznaju kao Mit o Tammuzu i Ištar; ovo je ujedno i slika svijeta vječnog rađanja i umiranja svekolikog života na Majci Zemlji.

Putovanje boga Nanne u Nippur

Mit opisuje putovanje boga-mjeseca Nanne (koga Semiti zvuahu Nannar, Sjajni) kao božanskog vladara grada Ura u Nippur, glavni vjerski centar cijeloga Sumera u trećem hiljadugodištu prije našega računanja vremena, kamo su bili dužni

ići svi vladari sumerskih gradova-država, jednako kao i bogovi da bi u njemu primili blagoslov od boga En-lila, glavnog božanstva sumerskog panteona koji je, potisnuvši Inannu, imenovao kraljeve i bogove. Mit počinje hvalospjevom u čast Nippura koji kao da je podignut prije čovjekova postanja, nakon čega opisuje odluku boga Nanne da posjeti očev grad:

*U njegov grad da pođe, pred oca svog' da stane,
Naumi Ašgirbabbar (=Nanna):
„Ja, junak, u grad moj hoću da idem, pred moga oca
hoću da stanem;
Ja, Sin (=Nanna) u grad moj hoću da idem, pred moga oca
hoću da stanem.
Pred moga oca En-lila hoću da stanem;
Ja u grad moj hoću da idem, pred moju majku
Nin-lil hoću da stanem,
Pred moga oca hoću da stanem.“*

Slijedeći svoj naum, odluku da otputuje u grad Nippur, bog Nanna, slično biblijskom Noi, svoju korabljju puni svakojakim biljkama i životinjama i iz svoga grada Ura kreće put Nippura. Usput se zaustavlja u pet gradova od kojih su nam Uruk i Larsa jedino čitljivi i istorijski zajamčeni. Zaustavljajući se u svakome od njih, on ih obdariva biljkama, drvećem i životinjama, zbog čega se i svrstava među kosmička Počela, odnosno božanstva koja, na poticaj En-lila, uređuju kosmos i utemeljuju civilizovani život na zemlji. Nanna naposljetku stiže u Nippur:

*U od lapolislazulija pristaništu, En-lilovu pristaništu,
Nanna-Sin svoju zaustavi lađu,
U prostranom pristaništu, En-lilovu pristaništu,
Ašgirbabbar svoju zaustavi lađu,
U... oca, roditelja svog, smjesti on,*

En-lilovu čuvaru kapije govori on:

„Otvori dom, čuvaru kapije, otvori dom,

Otvori dom, zaštitni duše, otvori dom,

*Otvori dom **ti što činiš drveće da raste,***

otvori dom,

*O... **što činiš drveće da raste,** otvori dom,*

Čuvaru kapije, otvori dom, zaštitni duše, otvori dom.“

Potom Nanna čuvaru doma, to jest En-lilova hrama, odnosno svetinje, nabraja poklone što ih je dovezao, završavajući:

„Čuvaru kapije, otvori dom, zaštitni duše, otvori dom,

Ono na pramcu barke, ono na pramcu barke

ja daću tebi,

Ono na krmi barke, ono na krmi barke,

ja daću tebi.“

Potom čuvar kapije otvara vrata bogu Nanni:

Radosno, čuvar kapije radosno otvori vrata;

*Zaštitni duh **što čini drveće da raste,** radosno,*

Čuvar kapije radosno otvori vrata;

*On **što čini da drveće raste,** radosno,*

Čuvar kapije radosno otvori vrata;

En-lil Sina s radošću primi.

Nato se otac i sin stanu gostiti. U vrijeme gošćenja Nanna se obraća svojem ocu En-lilu:

„Daj da rijeka mi plavi,
Daj da polje mi obilnim žitom rodi,
Daj da mi u bari **trave** i **trske** bude,
Daj da šuma mi...
Daj da poljana mi...
Daj da u palminom gaju i vinogradu
meda i vina imam,
Daj da u dvoru mi dug život bude,
U Ur hoću da idem.

Bog En-lil ispunjava želju svoga sina:

*On mu daje, En-lil mu daje,
U Ur da ode.
Dade mu da rijeka plavi,
Dade mu da polje obilnim žitom rodi,
Dade mu da u bari **trave** i **trske** bude,
Dade mu u šumi da...
Dade mu da u poljani...
Dade mu da u palminom gaju i vinogradu
meda i vina ima,
Dade mu u dvoru dug život da ima“²².*

Emeš i Enten

Nije En-lil samo bogu Nanni i En-Kiju, o čemu će uskoro biti opširno riječi, kao kosmičkim Počelima, stavio u zadatak da prirodu zaodjenu florom i faunom već i nižim, htonskim ili prirodnim Počelima, odnosno božanstvima koje je, kao metafizičko Počelo, i stvorio u svrhu obavljanja određenih poslova

---

²² Cf. Kramer, *Sum.myth.*, p. 47–49. (Preveo s engleskog Marko Višić).

neophodnih u procesu uspostavljanja civilizovanog života i kulturnih tekovina na zemlji. U tu svrhu stvara dvojicu braće Emeša (Ljeto) i Entena (Zimu) dodjeljujući im brojne dužnosti.

Ovaj, kao i još šest očuvanih sumerskih tekstova, u sumerskoj književnosti, kao što je ranije istaknuto, sačinjavaju posebnu književnu vrstu nazvanu prenja, odnosno nadmetanja, o čemu smo opširnije govorili u uvodnom dijelu²³.

U ovome mitu Emeš i Enten u vidu nadmetanja, tačnije poređenja iznose šta je ko od njih dvojice doprinio civilizovanom životu na Zemlji:

*Enten potače da se ovca ojagnji, da se
koza okozi,
Dade da krave se i telad namnože, učini da
mnogo skorupa i mlijeka bude,
Potače da se u polju srce **divlje koze**, ovce i
magareta raduje,
Nebeske ptice potače da na širokoj zemlji
gnijezda savijaju,*

---

²³ Djela ove književne vrste obično počinju mitološkim uvodom gdje se u većini slučajeva govori o djelovanju sagovornika, kao, recimo, pastira i ratara, srebra i bronz, tamariska i palme, a završava se tako što se nadmetanje, prenje okončava intervencijom jednoga od sumerskih glavnih bogova. Tako u našem mitu posreduje bog En-lil koji spor između svojih sinova rješava tako što daje prednost Entenu, rataru.

Nema sumnje da je ova, jedna od najvećih poema ove književne vrste, kao i poema *Lahar* i *Ašnan*, umnogome uticala na postanje biblijske priče o Kainu i Abel, stočaru i zemljoradniku, u kojoj Jahve, suprotno En-lilu, daje prednost Abelu, to jest stočaru.

Dok se sumerska poema o raspi braće u vezi primata u utemeljenju kulturnog života na Zemlji završava njihovim pomirenjem, dotle se biblijska priča završava ubistvom Abela.

*Morske ribe potače da jaja u šipražju ostavljaju,
Dade da u palminom gaju i vinogradu meda
i vina u izobilju bude,
Potače da drveće, ma gdje zasađeno da je, plodove daje,
Brazde...
Učini da žita i **ljetine** u obilju bude,
Poput (**boginje žita**) Ašnan, milostive djeve, dade
da žito nikne.
Emeš polja i drveće stvori, široke staje i
torove sazda,
Na njivama uveća **plod**,
On dade da zemlja... pokrta bude,
Potaknu da se bogati rod u kuće smjesti,
Póradi žitnice da se do vrha napune.*

Iznijevši svoje argumente braća krenu u Nippur da pred En-lilom iznesu svoj slučaj. Po dolasku u Nippur En-lilu se prvi obrati En-ten:

*„Oče En-lile, ti što **znanje** mi dade,
obilne vode navedoh,
Njivu do njive poređah, žitnice do vrha ispunih,
Poput Ašnan, milostive djeve, dadoh da žito nikne;
Gle Emeš... **nezahvalnik**, što srce poljâ
ne pozna,
Snagu mi i moć prisvaja:
U kraljevu dvoru...“*

Emešova verzija spora, počinjući udvornim riječima kojima nastoji da pridobije En-lila, dosta je kratka i još uvijek slabo čitljiva. Potom:

*En-lil Emešu i Entenu odgovor daje:
„Životodajna voda zemalja svih, Enten je*

izumitelj njen,
*K'o bogova ratar, proizvode tvori nam sve,
Emeš, sin moj, kako se može mjerit 's
Entenom, sa bratom svojim? "*

*Uzvišena En-lila riječ, čiji je smisao dubok,
Neodložnu presudu kaza, ko se usuđuje
prekršit nju!*

*Emeš pred En-lilom koljena sagnu,
U kuću njegovu donese... datulja, vina,
Emeš Entenu zlato, srebro i lapislazuli
na poklon daje,
U bratstvu i prijateljstvu, **sretno** žrtvu ljevanicu
bogovim daju,
Odluče da zajedno **mudro i dobro rade.**
U sporu između Emeša i Entena,
Enten bogova ratar vjerni, pobjedu dobi,
...ocu En-lilu neka je hvala²⁴.*

En-Ki i Nin-hursag

Da je u *praskozorje vremena* svijet drevnih Sumerana bio samo potencija, što će reći misaono začet u Apsolutnom biću koje će ga dovesti u vidnu, konkretnu opstojnost uz pomoć metafizičkih, odnosno kosmičkih Počela govori nam mit En-Ki i Nin-hursag.

U navedenom mitu bog En-Ki, sprovodeći u djelo idejni plan *uređenja zemlje i utemeljenja ma njoj rastuće civilizacije*, što mu je u zoru svijeta povjerio njegov otac En-lil, zapućuje se u daleki

---

²⁴ Cf. Kramer, *Sum.myth.*, p. 49–51. (Preveo s engleskog Marko Višić).

Dilmun²⁵, sumerski raj, kamo su Vavilonjani kasnije smjestili svoju *zemlju života*, odnosno dom besmrtnika, što će reći raj. To je razlog zašto se ovaj mit često naziva i sumerski mit o raj.

Stigavši u Dilmun, En-Ki, kao kosmičko Počelo naređuje htonskom Počelu, bogu-suncu Utu da u Dilmun, zemlju bez mane, bolesti i smrti, čistu i vedru zemlju života, dovede slatku, pitku vodu, a svojoj ženi, Majci bogova i ljudi, boginji Nin-hursag²⁶ stavlja u zadatak da predjel zaodjene biljkama i zvjerima koje će svoja svojstva i prirodnu zrelost tek vremenom dostići. Sam opis Dilmuna zacijelo je istinska poezija:

---

²⁵ Budući da je Dilmun, vjerovatno otok Bahrein u Persijskom zaljevu, bio predjel gdje su Sumerani i Vavilonjani smjestili zemaljski raj i, kako su drevni Hebreji u dva navrata bili u vavilonskom sužanjstvu, nismo daleko od istine ako pretpostavimo da je slika zemaljskog raja u *Bibliji* izvorno sumerskog porijekla, odnosno da je biblijski raj istovjetan sumerskom raj.

Pronicljivo čitaocu, naime, neće biti teško uočiti brojne podudarnosti ovoga mita s biblijskom pričom o Adamu i Evi, njihovom boravku u raj u zemaljskom i izgonu iz njega.

²⁶ Veliku majku bogova, odnosno Majku Zemlju Sumerani su, pored ostalog, nazivali i *Nin-hursag* da bi istakli njezinu temeljnu generativnu funkciju plodnosti i rodnosti što se najbolje očitovala u kosmičkoj planini, na kojoj je, kao što smo vidjeli, počelo vidljivo stvaranje u Apsolutu misaono začetog svijeta.

Ako se gornje ima na umu ostaje da ono što o epitetu *hursag* koji na sumerskom i samo na sumerskom znači *planina, brdo*, raspreda hvalisavi i nekritični Robert Temple u citiranom djelu *Tajna zvijezde Sirius*, str. 87-88, odbacimo kao plod čiste fantazije i nedoličnog odnosa prema znanosti. Navedena knjiga, s časnim izuzecima, jeste pravi primjer nekritičnog, nebuloznog i svakako nepoštenog odnosa, kako prema istorijsko-lingvističkim činjenicama koje nadmeni neoterik prekraja i kroji kako najbolje odgovara njegovoj bolesnoj uobrazilji, tako i prema kulturnoj javnosti koju Robert Temple s dubokom obmanjuje. Mjesto u spjevu *Podvizi i djela boga Ninurte* na što aludira Temple aitiološkog je karaktera, nastalo da pučki objasni postanje navedenog epiteta i ništa više!

*Zemlja Dilmun je čist kraj, zemlja Dilmun
je bez mane kraj,
Zemlja Dilmun je bez mane kraj, zemlja Dilmun
je životan kraj;
Onaj što sam se u Dilmunu nastani,
Kraj, kad En-Ki se sa ženom nastani,
Taj kraj bez mane bi, to životan je kraj;
Onaj što sam se u Dilmunu nastani,
Taj kraj bez mane bi, to životan je kraj.*

*U Dilmunu gavran ne graktaše,
Soko se glasom sokola ne glasaše,
Lav ne ubijaše,
Pas što ubija jare nepoznat bi,
Vepar što žito ždere nepoznat bi,
Ptica visine... **podmlatka** nema,
Golubica ne... glavu,
Očni bolesnik ne kaže „Ja sam očni bolesnik“,
Ko ima glavobolju ne kaže „Ja imam glavobolju“,
Starica njegova ne kaže „Ja sam starica“,
Njegov starac ne veli „Ja sam starac“,
Njegova neokupana djevojka nije... u gradu,
Ko **prelazi** rijeku ne kaže...,
Nadstojnik ne...,
Pjevač tugovanku ne poji,
On gradom ne tuži tugu.*

Ovome je zemaljskom raju, kao što je netom rečeno bila potrebna pitka voda. U ime toga boginja Dilmuna Ninsikil, odnosno Nin-hursag obraća se bogu En-Ki s molbom da predjelu osigura slatku vodu. En-Ki udovoljuje njezinoj molbi i naređuje bogu suncu Utu da Dilmun snabdije slatkom vodom. Potom:

*Njen grad obilje vode pije, Dilmun obilje vode pije,
Njegovi izvori gorke vode, postahu izvori
pitke vode,
Njegova polja i **njive klasje** i žito davahu,
Njegov grad sad mjesto **obalâ** i pristaništa
zemaljskih posta,
Dilmun, sad mjesto obala i pristaništa
zemaljskih posta.*

Naša poema, dalje, opisuje rođenje Uttu, boginje zaštitnice biljaka do čega dolazi En-Ki-jevim oplodnjem boginje Nin-hursag, hoću reći Majke Zemlje. Potom slijedi period trudnoće koja traje devet dana, pri čemu pjesnik naglašava da svaki dan odgovara jednom mjesecu. Iz njihove ljubavne veze najprije se rađa boginja Ninsar:

*En-Ki učini da Nin-hursag „voljeno čedo“ začne.
Ona „voljeno čedo“ primi, En-kija čedo.
Jedan dan joj k'o jedan mjesec bješe,
Dva dana joj k'o dva mjeseca bjehu,
Tri dana joj k'o tri mjeseca bjehu,
Četiri dana joj k'o četiri mjeseca bjehu,
Pet dana joj k'o (pet mjeseci bi,)
Šest dana joj k'o (šest mjeseci bi,)
Sedam dana joj k'o (sedam mjeseci bi,)
Devet dana joj k'o devet mjeseci, mjeseci
„trudnoće“ bi,
Poput... masnog, poput... masnog, poput
dobrog maslaca,
Nin-tu, majka zemlje, poput masnog (poput...
masnog, poput dobrog maslaca,)
Ninsaru rodi.*

Boginja Ninsar pak zatrudni sa svojim ocem En-Ki i nakon devet dana rodi boginju Ninkur koja ostaje trudna, također s bogom En-Ki, simbolom životvorne vode koja u proljeće oploduje zemlju i time pospješuje rast vegetacije.

Plod ljubavne veze boga En-Ki i boginje Ninkur jeste Uttu, boginja biljaka koju njezina baka Nin-hursag uči kako da se postavi prema bogu En-Ki čiji savjet mlada boginja prihvata, izrođujući s bogom En-Ki osam različitih biljaka.

Te biljke En-Ki, u međuvremenu, odluči da pojede:

*En-Ki se u bari, u bari ležeć', pruža,
Vjesniku svom Isimudu kaže:
„Koja je ovo (biljka), koja je ovo (biljka)?“*

*Vjesnik mu njegov Isimud odgovor daje:
„Vladaru moj, ovo je ‘stablo-biljka’“, reče.
On ga za njegov posječe, a on (En-Ki) ga jede.*

En-Ki: „Što li je ovo, što li je ovo?“

Isimud: „Vladaru moj, ovo je ‘medena biljka’.“

On je za njegov posječe, a on (En-Ki) je jede.

Tekst redom nabroja svih osam biljaka koje En-Ki jede jednu po jednu. Nato Nin-hursag, po čijem su naumu biljke i nikle, na En-Ki baci prokletstvo:

„Do smrti te ‘okom života’ pogledat neću.“

Bacivši na En-Ki kletvu Nin-hursag nestaje iz društva bogova, a njih hvata strava. Nato se lisica, taj stari simbol lukavstva, obraća bogu En-lilu:

„Ako ti Nin-hursag dovedem, kakvu ću nagradu primit?“

En-lil joj obećava vrijedne nagrade i ona nekako u društvo bogova vrati Nin-hursag, Majku bogova i ljudi. Ona prilazi bogu En-Ki, otklanja mu prokletstvo i osam bolesti tako što za svaku bolest stvara po jedno božanstvo sposobno da iscijeli odgovarajuću ranu:

Nin-hursag: „Voljeni²⁷ moj, što li te boli?“

En-Ki: „Moja me... boli.“

Nin-hursag: „Za tebe bogu Abu²⁸, rođenje dadoh.“

Nin-hursag: „Voljeni moj, što li te boli?“

En-Ki: „Moje me **bedro** boli.“

Nin-hursag: „Za tebe bogu Nintul, rođenje dadoh.“

Nin-hursag: „Voljeni moj, što li te boli?“

En-Ki: „Moj zub me boli.“

Nin-hursag: „Za tebe boginji Ninsutu, rođenje dadoh.“

Nin-hursag: „Voljeni moj, što li te boli?“

En-Ki: „Usta moja me bole.“

---

²⁷ U egipatskoj i sumersko-akadskoj poeziji *bratom* se naziva *ljubavnik*, a *sestrom ljubavnica*. Imajući gornje na pameti umjesto *brate* u prevodu koristimo atribut *voljeni*.

²⁸ Abu, zapravo Ab-U čije ime znači *Otac Vegetacije*, jeste Veliki bog plodnosti drevnih Sumerana, otjelovljenje muškog počela, predstavljan u „stojećem stavu, s bradom, kosom koja leprša“ i velikim inkrustiranim očima. Ab-U je i epitet bogova Dumuzija i Ninurte. O Velikom bogu plodnosti i Velikoj boginji plodnosti bliskoistočnih narodâ, poštovani se čitalac može iscrpno upoznati i iz naše gore navedene studije *Duhovni i vjerski život naroda drevne Mezopotamije*.

Nin-hursag: „Za tebe boginji Ninkasi, rođenje dadoh.“

Nin-hursag: „Voljeni moj, što li te boli?“

En-Ki: „Moja... me boli.“

Nin-hursag: „Za tebe bogu Nazi, rođenje dadoh.“

Nin-hursag: „Voljeni moj, što li te boli?“

En-Ki: „Moj bok me boli.“

Nin-hursag: „Za tebe boginji Dazimua, rođenje dadoh.“

Nin-hursag: „Voljeni moj, što li te boli?“

En-Ki: „Moje rebro me boli.“

Nin-hursag: „Za tebe boginji Nin-ti, rođenje dadoh.“

Nin-hursag: „Voljeni moj, što li te boli?“

En-Ki: „Moj... me boli.“

Nin-hursag: „Za tebe bogu Enšagag, rođenje dadoh.“

Nin-hursag: „Za malu kojoj rođenje dadoh...“

En-Ki: „Nek Abu, vladar biljaka bude,
Nek Nintul, gospodar Magana bude,
Nek Ninsutu, bog Ninazu uzme,
Nek Ninkasi (**boginja što**) srca uveseljava bude,
Nek (**bog**) Nazi (**boginju**) Nindar uzme,
Nek (**boginju**) Dazimua (**bog**) Ningišzida uzme,
Nek Nin-ti, kraljica **mjeseca** bude,
Nek Enšagag, gospodar Dilmuna bude.“
Ocu En-Ki neka je hvala²⁹.

Ovdje uzgred dodajmo da se u sintagmi ...rođenje dadoh, što ju izgovara Majka bogova i ljudi krije logomorfna predstava o

---

²⁹ Cf. Kramer, *Sum.myth.*, p. 54–59. (Preveo s engleskog Marko Višić.)

postanju kako materijalnog svijeta tako i svijeta bogova i ljudi, o čemu će biti više govora kad bude riječi o narednom mitu.

En-Ki-jeve sposobnosti, kao kosmičkog Počela koje provodi u život idejni plan uređenja zemlje i na njoj utemeljenja kulturnih i civilizacijskih tekovina, što mu je stavio na dušu bog En-lil, kao metafizičko Počelo, do posebnog izražaja dolaze u mitu *En-Ki i Sumer – Uređenje zemlje i njezinih kulturnih procesa*.

Mit nas potanko obaviještava o nastojanjima boga voda En-Ki³⁰ da zemlji podari kulturne tekovine, kao što su red i zakon, kao preduslov civilizovanog života na njoj.

Uvodni dio poeme, koja broji oko četiri stotine i pedeset stihova, jeste hvalospjev u čast boga En-Ki za kojim slijedi pasus u kojemu En-Ki donosi odluku da krene u svoju zemlju Sumer kako bi joj odredio sudbinu, to jest odredio ono što treba da bude i obdario kulturnim tekovinama:

„O Sumer, velika zemljo, međ' zemljama svemira,

*Vječnim ispunjena sjajem, narod od izlaska do
zalaska sunca božanske zakone nek sluša,
Tvoji su zakoni uzvišeni, nedokučivi zakoni,
Tvoje je srce (=biće) veliko, neizmjereno,
Tvoje je [znanje]... kao nebo nedodirljivo.*

*Tvoj, rođeni, kralj, trajnim draguljima se kiti.
Tvoj, rođeni, gospodar, krunu na glavu stavlja,*

---

³⁰ Budući da je bog En-Ki glavna ličnost u četiri poeme posvećene utemeljenju kulturnih procesa i civilizacije na zemlji, o njemu za sada recimo toliko da je sumersko božanstvo slatkih voda, u genezi metafizičko Počelo, oličenje muškog načela, simbol života na Majci Zemlji, bog mudrosti i životvorne magije, utemeljitelj reda i poretka na zemlji, odnosno pokretač svakog osmišljenog pothvata i ostvarenja na zemlji.

Tvoj je gospodar poštovan gospodar; sa Anom sa
kraljem on u svetinji neba sjedi,
Tvoj kralj je velika planina, otac En-lil,
Poput... otac zemalja svih. “

„Anunnaki, veliki bozi,
U tvojoj sredini svoje boravište podigoše,
U tvojem širokom **polju** svoju **blaguju** hranu. “

„O kućo Sumera, nek štale brojne ti budu,
krave nek ti se množe,
Nek torovi brojni ti budu, nek ovce ti
bezbrojne budu,
Nek tvoj... stoji,
Nek čvrste ti... ruke nebesim ' pruža,
Nek u sredini tvojoj Anunnaki sudbinu određuju. “

Odredivši sudbinu Sumera En-Ki se zapućuje u grad Ur, nesumnjivo glavni grad Sumera u vrijeme postanja ovoga predanja, i stade mu određivati sudbinu:

U Ur, on dođe,
En-Ki, ponora kralj, sudbinu kroji:
„O dobro opskrbljeni, obiljem vode zapljuskivani,
k'o bik čvrsto stojeći grâde,
Oltaru obilja zemlje, koljena svetih³¹, poput
'planine' zelen,
Hašur-šuma, debelog hlada, ...junačna,
Tvoje zakone jasne, propisa on,
En-lil, 'Velika planina' u beskraj tvoje
razglasi ime;
O ti, grade čiju sudbinu odredi En-Ki,
O ti, svetinjo Ura, glavu do neba uznesi. “

---

³¹ Misli se na prošla pokoljenja, na čestitost predaka.

Odredivši sudbinu Ura, to jest podarivši mu svojom tvornom Riječju kulturne tekovine, poblize rečeno tekovine agrikulture, En-Ki se zapućuje u zemlju zvanu Meluhha, „crnu planinu“, vjerovatno Egipat, koju isto tako blagosilja. Blagolovivši Meluhhu i njenu floru i faunu, En-ki udari put rijeka Eufrata i Tigrisa koje puni pitkom vodom, povjeravajući ih na staranje bogu Enbilulu. En-Ki, zatim, rijeke naseljava ribama, iste povjeravajući na brigu božanstvu opisanom kao „sin Keša“. En-Ki ne zaboravlja ni more kojemu određuje zakone i povjerava ga boginji imenom Sirara.

En-Ki naposljetku svraća pažnju na vjetar i oluju povjeravajući ih bogu Iškuru, da bi se na samome kraju pozabavio poljoprivrednom kulturom – plugom i jarmom, poljima i rastinjem:

*Plugu i jarmu dužnosti daje,
Veliki vladar En-Ki dade da... vo...;
Dade da dobra **ljetina buja**,
Dade da žito u sigurnim poljima raste;
Enkimdu, gospodar, dragulj i ukras polja,
...En-lilov ratar,
Njemu jarke i prokope,
En-Ki na brigu stavi.
Gospod poljima vječnim obrati pažnju, podstače
da obilje žita donesu,
En-Ki dade da sitno i krupno zrnevlje na njima rodi...,
...žito u žitnice smjesti,
En-Ki žitnicu do žitnice ređa;
S En-lilom u zemlji bogatstvo uvećava;
Onu čija je glava... čije je lice...,
Gospu koja... oslonac zemlje, **potpora**
čvrsta crnoglavog naroda,
Ašnan, krepkost stvorenja svakog,
En-Ki na brigu stavi³².*

---

³² Cf. Kramer, *Sum. myth.*, p. 59–62. (Preveo s engleskog Marko Višić).

Ako za trenutak prekinemo izlaganje i zapitamo se koju nam – antropomorfnu, odnosno biomorfnu, tehnomorfnu ili pak logomorfnu – predstavu o postanju svijeta i kulturnih tekovina nudi gornja poema, uviđamo da je to logomorfna predstava. To će reći da En-Ki (kao u prethodnom mitu Ninhursag) božanstva kulturne tekovine ne stvara fizičkim, biološkim putem, već one nastaju zajedničkim djelovanjem *misli*, u kojoj se one začinju, i *jezika*, odnosno Riječi kao tvornog principa.

U gornjoj, kao i u prethodnoj poemi, dakle, imamo posla s inventivnom mišlju boga En-Ki i boginje Nin-hursag i aktom u kojem se tvorna Misao, na sumerskom zvana Mê priziva u vidno postanje tvornom Riječju zvanom Enem. Ovdje se, jednostavno rečeno, čin stvaranja odvija putem *Logosa*, gdje svijet bogova i ljudi, odnosno kulturne tekovine nastaju na božansku zapovjest; ovo je akt stvaranja u kojem tvorna Riječ priziva u postanje zamisao, duhovno rođenje oblika nekog predmeta i bića. Kad En-ki, naime, kao uostalom i vrhovni hrišćanski bog, kaže *neka bude, fiat*, to nije samo duhovni akt stvaranja, odnosno tvorna Riječ, sam proces stvaranja, već je to i čin podvajanja boga kao duhovnog bića od svijeta koji dovodi u postanje, kao očitovanje moći toga Tvorca. Riječju, čin podvajanja subjekta i objekta, Tvorca od stvorenog, duha od materije. Ovo je van sumnje jedan od temeljnih dokaza da su drevni Sumerani, gotovo prije četiri i po hiljadugodišta poznavali i svijet čiste misli, apstrakcije, da su poznavali logomorfne, a ne samo tehnomorfne i materijalne predstave o postojanju svijeta, što im se često odricalo i još uvijek odriče.

Nakon ovoga, mislimo neophodnog, ekskursa, vratimo se našoj poemi! Pošto je odredio dužnosti plugu i jarmu i udijelio plodnost poljima En-Ki svrće pažnju na trnokop i kalup za opeku, povjeravajući ih na brigu bogu Kulli, odnosno Kabtu. Potom, daje dužnosti spravi za gradnju kuća zvanog gugun, postavlja temelje i gradi kuće, sve to stavljajući u zadatak bogu Mušdami, „velikom En-lilovom graditelju“. En-Ki se, dalje,

okreće pašnjacima, zaodjeva ih biljkama i nastanjuje životinjama, stavljajući ih na brigu bogu Sumuganu, „vladaru planina“. Na kraju, En-Ki podiže staje i torove, puni ih mlijekom i sirom, ostavljajući ih na brigu bogu-pastiru Dumuziju.

Svoj civilizatorski pohod En-Ki nastavlja i u gradu Eridu u kojem gradi svoj *vodni stan*, odnosno *kuću u vodi*, zapravo morsku svetinju koju povjerava na brigu boginji kosmičke pravde Nan-še, samome gradu darujući plodnost oranica i obilje ribe, što je predmet mita *En-Ki i Eridu – Putovanje boga vode u Nippur*.

Eridu je zacijelo bio jedan od najstarijih i najuglednijih gradova u čitavom Sumeru, a nalazio se u Persijskom zaljevu. U njemu bog vode En-Ki, poznat i kao Nudimud, gradi svoju *kuću u vodi*:

*Kad životvornoj vodi usud određen bi,
Kad ime **hegal (bogatstvo)** na nebu rođeno bi,
K'o što se zemlja biljem i travom zaodijeva,
Tako gospodar bezdana, kralj En-Ki,
En-Ki gospodar što sudbine kroji,
Svoju kuću od srebra i lapislazulija gradi;
Njeno srebro i lapislazuli, **blistavom svijetlu nalik**,
Otac u bezdanu **uobličiti skladno**.*

*(Stvorenja) svijetla i mudra lica, iz ponora
izlazeć',
Okolo gospoda Nudimuda stanu;
On blistav dom gradi, lapislazulijem ga krasi,
Vješto ga zlatom ukrašava,
On u Eridu kuću od **vodnog bezdana gradi**,
Njeno zidanje, oglašavanje, nagovještavanje,
Njen... poput vola što riče,
En-Kijev dom što **proroštva daje**.*

Poslije toga slijedi odlomak u kojem En-Ki-jev vjesnik Isimud pjeva hvalospjev u čast *kuće u vodi*. Nakon toga En-ki iz bezdana uzdiže grad Eridu i čini da pliva po vodi poput visoke planine. Njegove plodonosne bašte naseljava pticama, a kanale ribama, nakon čega donosi odluku da svojom lađom krene put Nippura da bi u njemu od En-lila dobio blagoslov za svoj novosagrađeni grad i svetinju Abzu, *sjedište znanja*. Potom se uzdiže iz vodnog bezdana:

*Kad En-Ki se uzdiže, riba... se uzdiže,
Vodni bezdan čudom se čudi,
U more veselje stiže,
Bojazan dubine obuže,
Strah hvata hvaljenu rijeku,
Južni Vjetar na Eufratu, valove diže.*

Tako En-Ki sam sjeda u svoju lađu zvanu *Kozorog Abzua* i prvo stiže u Eridu u kojem na žrtvu prinosi mnoštvo goveda i ovaca. Potom udari put Nippura gdje, po dolasku, pripravlja razna pića za bogove, posebno za En-lila. Tad:

*En-Ki u svetinji Nippura,
Svojem ocu En-lilu hljeba da jede daje,
Na prvo mjesto posadi Ana,
Do Ana En-lila posadi,
Posadi Nintu na „veliku stranu“,
Anunnakije jednog do drugog stavi.*

Tako su se bogovi gostili i provodili dok im srce nije postalo dobrostivo, a En-lil bio spreman da podari svoj blagoslov:

*En-lil Anunnakima zbori:
„Vi veliki bozi okolo što ste,*

*Moj sin sagradi kuću, kralj En-Ki;
Eridu, planini nalik, iz zemlje izdiže on,
Na dobrom mjestu sazda ga on.*

*Eridu, to čisto mjesto, kamo niko ne može ući,
Dom od srebra sagrađen, lapislazulijem ukrašen,
Kuća što ju sedam „pjesama-lire“ usmjeri,
nad kojom bajaranja rečena bjehu,*

Sa zvonkim pjesmama...

*Bezdan, svetinja En-Ki-jeve dobrote,božanskim
zakonima nalik,*

*Eridu, stanište čisto, sagrađen bi,
En-Kiju neka je hvala³³.“*

En-Ki se, kao utemeljitelj i organizator civilizovanog života, odnosno kao „čuvar svih božanskih zakona na kojima počiva“ civilizovani život, pojavljuje i u mitu nazvanom *Innana i En-Ki – Prenos kulturnih tekovina iz Eridu u Uruk*.

Boginja Inanna koju je bog En-Ki prikratio u brojnim pravima što ih je udijelio drugim muškim i ženskim božanstvima odlučio da se dokopa božanskih zakona na kojima se zasniva civilizacija i kulturni život na zemlji. Slijedeći svoj naum ukrcava se u „nebesku lađu“ i kreće u Eridu, prijestonicu boga En-Ki, čuvara netom spomenutih zakona ne bi li mu ih makar prevarom otela i dopremila u svoju prijestonicu, grad Uruk, biblijski Ereh, i učinila ga najbogatijim i najslavnijim gradom. Dok se preljepa Innana približavala svetinji boga En-Ki spazi je bog En-Ki, u ovome mitu simbol proljetnih, oplodnih voda koje teže da oplode zemlju spremnu da primi plod, odnosno da podari život sjemenu, što simbolizuje boginja Innana.

Ugledavši zavodljivu Inannu En-Ki se obraća vjesniku Isimudu:

---

³³ Cf. Kramer, *Sum. myth.*, p. 62–63. (Preveo s engleskog Marko Višić).

*„Dođi Isimude, vjesniče moj, naredbu poslušaj moju,
Riječ tebi ću reći, moju poslušaj riječ.
Djevojka potpuno sama, k Abzu-u upravlja hod,
Inanna, potpuno sama, k Abzu-u upravlja hod,
Pusti devojku u Abzu Eridu-a da uđe,
Pusti Inannu u Abzu Eridu-a da uđe,
Za jelo daj joj ječmenu pogaču s maslom,
Svježe joj natoči vode što srce osvežuje,
Sok palme u 'obličju lava' piti joj daj,
... za nju ... učini za nju ...,
Za čistim stolom, nebesa stolom,
Pozdravne riječi Inanni zbori.“*

Isimud, En-Ki-jev vjesnik sa dva lica, postupa onako kako mu je naredio njegov gospodar te Inanna i pomamni En-Ki sjedoše da se goste. Kad im je vino razgalilo dušu En-ki uzviknu:

***O ime, o moći moja³⁴,
Čestitaj Inanni, mojoj kćerki, ja ću podariti...
Gospodstvo, ...-stvo, boštvo, uzvišenu i vječnu tijaru,
prijesto kraljevstva.“***

---

³⁴ Da je kod drevnih naroda Bliskog istoka ime bilo ravno moći ne posvjedočuje nam samo gornji sumerski mit već i jedno prastaro predanje iz egipatske književnosti nazvano *Ra* i *zmija* u kojem se pripovjeda kako se boginja Izida dokopala tajnog imena boga-sunca Ra, samim time i moći toga boga skoncentrisanih u njegovom imenu.

Skoro je nepotrebno isticati da je ime kao duhovno-fizičko načelo individucije, odnosno izdvajanja iz carstva anonimnosti, jedno od najznačajnijih tekovina ljudskoga duha. Ime je, naime, ono što jedinki daje identitet kojim se izdvaja iz bezličnog, ujedno joj udjeljujući osobine po kojima se razlikuje od ostalog iz roda i vrste. To je razlog zašto kod svih starih civilizacija sintagma

Čestita Inanna ih uze.

*„O ime moje, o moći moja,
Čestitaj Inanni, mojoj kćerki, ja ću podariti...
Uzvišen skeptar, žezlo, uzvišeno svetište,
nadzor nad pastirima, kraljevstvo.“*

imati ime znači isto što i *postojati*, a *nemati ime*, *ne postojati*. To, s druge strane, znači da se izgovaranjem, davanjem imena neka stvar, biće ili božanstvo iz nerazlučenog stanja dovodi u razlučeno, lično stanje, iz neodređenog u određeno stanje, što je starim narodima bilo isto što i dovođenje iz nepostojanja u postojanje. To je razlog zašto u svim velikim religijskim sistemima bliskoistočnih naroda samo kosmokratori, demijurzi, kao što su sumerski bogovi An, En-lil i En-Ki, egipatski bogovi-tvorci Ra i Ptah, kanaanski vrhovni bog El, ili pak vavilonski bog-tvorac Marduk imaju povlasticu izgovaranja imena, to jest dovođenja u vidnu opstojnost svega bivstvujućega u universumu, što nam lijepo ilustruje sumerski mit *En-Ki i Sumer*.

To je ujedno i razlog zašto je kod svih bogova demijurga ime kao tvorni princip tajno, nepoznato, samim nižim bogovima nedostupno. Rečeno lijepo posvjedočuje ne samo gore navedeno egipatsko književno predanje već i tajno ime vrhovnog hrišćanskog boga *Ja sam onaj koji jeste*. Kad, međutim, vrhovni hrišćanski bog izgovara svoje tajno ime to jest *Ja sam onaj koji jeste* njegovo se ime promeće u tvornu Riječ, u sam akt stvaranja, ali i podvajanja boga kao duhovnog, metafizičkog bića od pojavnog, materijalnog svijeta kao očitovanja moći toga svevišnjeg Tvorca.

Osim toga, po vjerovanju bliskoistočnih naroda, ime je ravno suštini, biću imenovanog, pa, dosljedno tome, poznavati nečije ime isto je što i poznavati njegovo biće, a to je opet značilo imanje u vlasti onoga čije se pravo ime, time biće i misli poznaju. Ovo je, sa svoje strane dovelo do stvaranja institucije *dobrog imena*, odnosno do takvog imena koje ima dobra svojstva i prenosi ih na onoga ko ga ima. Ko pak ima *dobro ime* taj ima i dobru sudbinu. U tome se krije razlog zašto kod Mesopotamljana postoji institucija *dobrog imena* i *dobre sudbine*, o čemu govori i naš mit.

Čestita Inanna ih uze.

Rastrijeznivši se En-Ki uviđa da je teško pogriješio što je u pijanstvu božanske zakone, temelj kulture i civilizacije na zemlji, poklonio Inanni, te vjesniku Isimudu naređuje da uz pomoć morskih nemani na jednoj od sedam postaja od Eridu do Uruka, zaustavi Inannin nebeski čamac i vrati božanske zakone zvane Mê³⁵:

---

³⁵ Kao što je za drevne Egipćane pojam Ma'at, kao inkarnacija Neter-Neteru, Počelo-Počela, bio temeljna kategorija teološke i filozofijske misli, ideja u kojoj se skladno sjedinjuju i otjelovljuju duh i materija, takvo je značenje za drevne Sumerane imao pojam Mê, tvorna Misao koja je ravna metafizičkom pojmu Mumu drevnih Akađana, odnosno Vavilonjana.

Mê je onaj nestvoreni i bezvremeni Apsolut koji se, pokrenut unutrašnjom tvornom Mišlju, Logosom, rođenjem ideja, vitalnih počela u svojem srcu, u svojoj duši, rastavlja, tako otpočinjujući beskrajn lanac života; Mê je ona tvorna Harmonija što u tom, od strane duha iniciranom, bezgraničnom procesu stvaranja blagorodno izmiruje kosmičke tvorne sile u vječnom slijedu postajanja i prestajanja sveopšteg života Vasione; Mê je onaj Ápeiron u kojem u toku sveopšteg kosmičkog stvaranja svi oblici stvorenog kao i još nestvorenog već nagoviještenog života daju jedan drugom zadovoljšinu u vanprostornoj i bezvremenoj sukcesiji, slijedu u kojem Mê, kao Enem, tvorna Riječ Apsoluta, priziva Mumu, duhovno začeto biće u vidljivo postanje i bivstvovanje; Mê je, konačno, ona životvorna Voda, Kur, u Egiptu zvana Khemunnu, iz koje se vječno rađa i obnavlja život; Mê je, isto tako, ona kosmička ljubav, Eros, koja ne samo da pokreće na stvaranje, već stvoreno prožima ljubavlju, svagda mireći antagonizme u silama universuma. Riječju, Mê je nestvoreni i bezvremeni Pokretač vječnog toka izviranja i uviranja kosmičkog života, umotvorna sila koju, *in ultima analysi*, i nije moguće običnim riječima opisati. Ovome Počelu-Počela, po svojem značenju u indijskoj teološkoj misli odgovara Brahman kao Apsolut, a u teološkom naučavanju drevne Kine pojam tao odnosno dao.

*Vladar vjesnika svog Isimuda zove,
En-Ki se zaklinje „dobrim imenom neba“:
„Isimude, vjesniče moj, ‘moje dobro ime neba’.“*

*„Vladaru moj En-Ki, pred tobom stojim,
zauvijek nek ti je slava.“
„Nebeska lađa’, dokle je stigla?“
„Do pristaništva Idal, stigla je ona.“
„Pohitaj, nek nemani morske lađu preotmu njoj.“*

Isimud postupa kako mu je naredio bog En-Ki te sustigavši „nebesku lađu“ govori Inanni:

*„Kraljice moja, otac me tvoj za tobom posla,
Inanno, otac me tvoj za tobom posla,
Tvoj otac, uzvišen govor je njegov,
En-Ki, uzvišena njegova j’ riječ,
Njegove velike riječi **prećutat’ ne smjem.**“*

Čestita Inanna njemu odgovor daje:

*„Moj otac, što li ti reče on, što li ti kaza on?
Njegove velike riječi, što se **prećutjet’ ne mogu,**
što s njima želi ?“*

*„Moj kralj mi reče,
En-Ki mi kaza:
‘Neka Inanna u Uruk ide,
A ti mi u Eridu „nebesku lađu“ vrati’.“*

Čestita Inanna vjesniku Isimudu zbori:

„Moj otac, zašto, molim te, svoju pogazi riječ,
Zašto li prekrši svoju pravičnu riječ?
Zašto li oskvrnu svoju veliku, meni zadanu, riječ?
Moj otac laži mi reče, moj otac laži mi reče,
Na ime moći svoje lažno se pozva, na ime Abzua.“

Tek što Inanna ove izusti riječi,
Nemani morske zgrabiše „nebesku lađu“.
Inanna Ninšuburu, svome vjesniku zbori:
„Dođi moj vjerni vjesniče Eanne³⁶,
Moj vjesniče. povoljnih riječi,
Moj donosioče istinskih riječi,
čija ruka nikad ne oklijeva, čija se
noga nikad ne spotiče,
Spasi ‘nebesku lađu’ i Inanni božanske
zakone dane³⁷.“

Inannin i Anov glasnik Ninšubur pritiče u pomoć pa ona na koncu sretno stiže u svoj grad Uruk u koji smješta božanske zakone.

Mit se završava govorom boga En-Ki kojim se obraća Inanni, ali se usljed oštećenosti teksta, ne zna da li je riječ o pomirljivom ili osvetničkom govoru.

---

³⁶ Zapravo E-anna, na sumerskom *Nebeska kuća*. Eanna je bila svetinja vrhovnog boga drevnih Sumerana, boga Ana u kojoj se štovala i Inanna, boginja života i smrti.

³⁷ Cf. Kramer, *Sum. myth.*, p. 64–68. (Preveo s engleskog Marko Višić). Gotovo je suvišno dodavati da je navedeni dijalog između boga En-ki i njegovog vjesnika Isimuda, kao i dijalog boginje Inanne i vjesnika Isimuda, jedan od najveličanstvenijih dijaloga u čitavoj svjetskoj književnosti, pravi biser književnosti naroda drevnog Bliskog istoka. Sa njim se po ljepoti iz kasnije svjetske književnosti može mjeriti dijalog između Mefistofela i raspusne Marte u Goetheovom *Prafaustu* koja bi i samoga đavola da zavede!

* * *

Raspravljajući o mitu *Emeš i En-ten* rekli smo da metafizičko Počelo, bog En-lil uređenje zemlje, odnosno utemeljenje i širenje kulturnih i civilizacijskih tekovina na zemlji nije povjerio samo bogovima Nanni i En-Ki već i bogu Ninurti, u početku štovanja bog proljetnog sunca, odnosno vegetacije, na što aludira ne samo njegov epitet Ab-U, *Otac Vegetacije*, već i njegovi simboli, plug i trska.

Što je i koliko je En-lilov sin, bog Ninurta doprinio rastućoj civilizaciji na zemlji, u prvom redu unapređenju agrikulture kazuje nam uvod poveće sumerske poeme nazvane *Podvizi i djela boga Ninurte*:

5   *Tada se voda, što sreću nosi, iz zemlje dolazeć'
      po poljima nije izlivala;
      Studena voda Kura³⁸ što zahvata sve k'o svijetlom obasjan dan,
      na zemlji pustoš stvori;
      Bogovim' zemlje po volji ne bi to
      bogovim' što trnokop i košaru nose³⁹,
      to njihov posao bi.*

10 *Narod u svojem...*

*Tigris nije rastao, valovi njegovi nisu
      stremili nebu,
      ušće mu do mora [nije sezalo]; slatka se voda nije izlivala*

---

³⁸ Kur se ovdje poima kao podzemni svijet u kojem su se nalazile životvorne vode, okean slatke vode. Kur je, međutim, i stanište umrlih i određenog broja podzemnih bogova. Kur je i neman, aždaja s kojom su se borili En-Ki i Gilgameš, o čemu kasnije.

³⁹ To jest onim bogovima koji upravljahu navodnjavanjem i obrađivanjem zemlje.

- Svetinji na Kai niko ne pristupaše;
glad se hljebom nije utažit' mogla;*
- 15 *malene kanale niko čistio nije;
mulj iz njih niko izbacivao nije;
plodna polja niko nije navodnjavao, ni ma ko
jarke za navodnjavanje kopao;
niko zemlju za sjetvu ne pripremaše; samo je
divlji korov bujao.
Gospod svoju široku misao upravi tome,
Ninurta, En-lila sin, velike poduze stvari:*
- 20 *kamenja hrpu na Kur postavi on,
poput oblaka tamo ih skupi,
poput velikog zida pred Zemlju Sumer postavi nju,
na obzorje postavi branu;
junak se pokloni...*
- 25 *S vodama silnim kamenje vodiše boj;
vode se Kura više do vrha zemlje ne dizahu;
(vode) što razlite bjehu, sakupi on,
(vode) što iz Kura izlite bjehu,
sakupi on, u Tigar sruči njih,*
- 30 *nabujale vode po poljim' razli.
Tad radost obuze sve:
Kraljevi Zemlje Sumera uvijek se Gospodu
Ninurti raduju.
U poljima žitnim svakakvog ječma dade,
učini da voćnjak plodove u vrijeme berbe donese,*
- 35 *hrpe od žita poput gomila načini on;
gospod... iz Zemlje Sumera protjera Kai (=žalost).
Učini da srce bogova radosno bude,*
- 38 *Bogovi Ninurtu, svojega oca slaviše*⁴⁰.

---

⁴⁰ Cf. Pettinato, *Das altorientalische Menschenbild*, S. 91–94. (Preveo s njemačkog Marko Višić).

Koliko je sâm bog En-lil kao začetnik idejnog plana o uređenju zemlje i utemeljenju na istoj kulture i civilizacije doprinio tome kazuje nam jedan *Hvalospjev* u njegovu čast:

*Bez En-lila, Velike Planine,
Gradovi ne bi bili sazidani, ni naselja osnovana,
Staje ne bi bile sazdane, ni torovi podignuti,
Ni jedan vladar okrunjen, i en-sveštenik rođen,
Ni lumah-sveštenik, ni nindingir-sveštenica
Ne bi bili odabrani po ovčjem znamenju,
Radnici ne bi imali ni nadzornika, ni nadglednika,
Rijeke – njihove nabujale vode ne bi plavile (?),
Ni tok što im iz mora izvire ne bi bio prav;
njihovi „pritoci“ ne bi bili dugi,
More ne bi rado davalo svoje obilno blago,
Morska riba u trščaru ne bi polagala jaja,
Nebeske ptice na prostranoj zemlji,
ne bi širile gnijezda,
Nebesni oblaci što kišu nose ne bi otvarali usta,
Polja i njive ne bi obilno žito donosili,
U travnjaku, trava i biljke, njen ukras, ne bi stasale,
Bez En-lila, Velike planine,
Nintu ne bi uništavala, ne bi ubijala,
Krava u štali tele ne bi „napuštala“,
Ovca jagnje što siše, ne bi u toru rađala,
Ljudstvo, to silno mnoštvo,
U svoja konačišta ne bi lijegalo (?)
Četveronožna živina podmladak ne bi davala,
niti se sparivati htjela⁴¹.*

---

⁴¹ Cf. Kramer, *Sum. myth.*, p. XI–XII. (Preveo s engleskog Marko Višić).

Slika postanja i uređenja kosmosa, svijeta bogova i ljudi koja nam se nameće iz gore navedenih književnih predanja koja čine temelj kosmogonijskih i teogonijskih sustava drevnih Sumerana, sustava što ih gotovo u cijelosti preuzeše Akađani, odnosno Asirani i Vavilonjani, u bitnim bi crtama izgledala ovako: Apsolutno biće, odnosno Počelo-Počela što ga stari Sumerani oličise u pojmu *Mê* začinjući u svojoj duši, u svojem srcu misao, hoću reći duhovno postanje svih životnih počela, čime gubi raniju Jednost, Jedinstvo, stvara primogenetske, životom i životodajnom toplinom, ognjem zasićene Vode, u drevnoj Mesopotamiji zvane Kuru. Iz tih se životvornih voda, odnosno praiskonskog mora koje sumerski mudraci smatrahu prvim pokretačem i uzročnikom svekolikog života, rađa božanstvo imenom *Namu*⁴², koje svojim rođenjem negira Jedinstvo Apsolutnog bića s njime tvoreći harmonično dvojstvo. *Namu* nam se, tako, slično egipatskom *Atumu* koji izranja iz primogenetskih Voda, u Egiptu zvanih *Nu*, predstavlja kao prvi ličnošću, voljom i sviješću, obdareni vid života nastao iz primogenetskih Voda u kojima su se do toga trenutka svi oblici života, vitalne potencije, u njih od prapočela misaono proicirane, nalazile u neizdiferenciranoj, bezobličnoj, ali nagovještenoj i na vidljivu supstancijalizaciju potaknutoj potenciji u kojoj se individualnost istom počinje

---

⁴² *Namu* se u nekim sumerskim kosmogonijskim i teogonijskim predanjima često identifikuje s tim vodama, kao, recimo, u predanju *En-Ki i Nin-mah*. U ovome se predanju, kao što smo ranije vidjeli, *En-Ki* pojavljuje kao sin boginje *Namu* koja se, kao obdržitelj podzemnih voda može indentifikovati s boginjom Zemljom, odnosno s boginjom *Ki* koja je u međuvremenu u sumerskom panteonu postala žena boga svijetlog zračnog prostora, boga *En-lila*, tako postajući boginjom *Nin-lil*, *Gospodarica-zrak*, shodno svojem mužu *En-lilu*, *Gospodar-zrak*.

da nazire⁴³. Gonjena živućim ognjem što se u tim životvornim vodama zgušnjava Namu – metafizičko Počelo bez vlastite moći odlučivanja, sobom izražavajući od Apsoluta označen smjer tvornog djelovanja – težeći vlastitom, unaprijed iniciranim otjelovljenju, samim time i daljnjem ostvarenju vitalnih potencija misaono začetih u Prapočelu, rađa Nebo (An) i Zemlju (Ki) – dva osnovna kosmička elementa, sile oličene u istoimenim božanstvima, u bogu Anu i boginji Ki.

Nebo i Zemlja – po dubokom osvjedočenju drevnih Sumera, Akađana, odnosno Vavilonjana, glavni djelovi vasiona – predstavljaju osnovni uslov daljnjeg kosmičkog stvaranja, odnosno postupnog ostvarenja zamisli Apsolutnog bića, funkcionalnih počela u obliku vidljive stvarnosti, pojavnog svijeta.

---

⁴³ Imajući rečeno u vidu, prvobitne vode, u Sumeru zvane Kuru, u Egiptu Nu, u drevnoj Heladi Okéanos, kojima se može pridružiti i Hesiodov Haos – kao ishodišne tačke supstancijalnog otjelotvorenja u Prapočelu začetih vitalnih funkcija ni u kojem slučaju ne označuju nesređeno, *životu i redu neprijateljsko stanje*, kao što to tvrdi čuveni holandski sumerolog H. i H. A. Frankfort i njemu slični, već je to, kao što rekosmo, prva materijalna faza u postupnoj realizaciji u Apsolutu duhovno začetih svih funkcionalnih počela i ideja koje to Počelo-Počela može, ali ne mora supstancija-lizirati već ih zadržati u svojem carstvu ideja kao potencije. U tom smislu, dakle, iskonske vode i Haos (potičući od starohelenskog apelativa hasma=dubina,zijev) predstavljaju prvu etapu u postupnom oživotvorenju vitalnih, organskih potencija koje se u tim Pravodama i Haosu nalaze u mogućem, još uvijek bezličnom, i, pravo govoreći, ni vremenom obuhvaćenom stanju. Nad takvim stanjem caruju bezvremenska kosmička Noć i Tama kao simboli prvobitne nevidljivosti, zatamljenosti i pospanosti u Pravodama i Haosu bivstvujućih životnih potencija koje iz toga stanja teže krajnjoj materijalizaciji, ka vidljivoj osobenoj opstojnosti, što će i postići uz pomoć ostalih sudionika u kosmičkom stvaranju – Neba sa njegovim životvornim kišama i toplinom, Zraka sa njegovom kosmičkom svjetlošću i Zemlje kao simbola opšteg kosmičkog vidljivog, zornog stvaranja sa njenim životnim vodama i ognjem.

Nebo i Zemlja, utjelovljeni u bogu Anu i boginji Ki, tim metafizičkim počelima, kao prvo, rađaju temeljni preduslov daljnjeg, vidljivog kosmičkog stvaranja i opstojnosti, rađaju I i I, što će reći zrak, uzduh, svijetli zračni prostor, svjetlost, svjetlo, duh, dah, život, oličen u liku boga En-lila⁴⁴. Pojavom zraka, kao kosmičke Svjetlosti – kosmičke životvorne topline, Svjetla, Etera – sve vitalne potencije nastavljaju svoj razvitak, dosegnuti razvoj i opstojnost na svijetlu dana u kojem proces kosmičkog stvaranja prelazi u viši razvojni stupanj, u fazu vječnog nastajanja i *nestajanja*, rađanja i *umiranja* kosmičkog života, kosmičke regenerativne energije u skladnoj i nužnoj mijeni u toku, razumom i osjetilima zamjetljiva vremena. Riječju, kreativna sinteza u procesu kosmičkog stvaranja, koja se realizuje u vidljivom i dovršenom bivstvovanju u Prapočelu idejno začelih životnih počela, prelazi u stanje svakidašnjeg aktivnog življenja, izživljavanja i crpljenja regenerativnih energetske potencija Majke Zemlje kao osnove života u vечноj dinamici, kretnji. Nebo, kao obdržavatelj neizmjenjnih kosmičkih sila i pokretač generativnih potencija Majke Zemlje, kao simbola Kosmosa, s istom rađa slatke vode kako one na nebu tako i one u utrobi Zemlje što se iz nje pojavljuju kao izvori, rijeke i

---

⁴⁴ Uprkos rečenom, smatramo da se u najstarijim, skoro prije pet milenija izgubljenim teogonijsko-kosmogonijskim predanjima, umjesto En-lila pojavljuje boginja Nin-lil, nesumnjivo najstarije sumersko tvorno božanstvo, Stvoriteljica svijeta, Gospodarica svijetlog zračnog prostora, *Magna Mater*, *Mater Dea*, *Mater procreatrix*. Ona kao kosmokrator, kao Majka bogova, Gospodarica vasiona i svih zemalja – atributi što ih kasnije susrećemo uz boga En-lila – u patrijarhatu ustupa mjesto En-lilu. U njenom se liku zacjelo susreće boginja Ki, to jest, Majka Zemlja kao Gospodarica svijetlog zračnog prostora koji boravi u njenom krilu.

potoci, čiji gospodar vremenom postaje En-Ki, *Gospodar-Zemlja*⁴⁵.

En-lil, u skladu s predanjem iz Nippura koje smo uzeli kao temelj kosmogonijskih i teogonijskih predanja, kao metafizičko božanstvo razdvaja Nebo od Zemlje, potom sa svojom ženom Nin-lil rađa boga mjeseca Nannu, ovaj opet stvara drugorazredno astralno božanstvo, boga sunca Utu, kao i njegovu prethodnicu, Zvezdu Danicu, planet Veneru, odnosno boginju Inannu, boginju plodnosti i vegetacije, a za njom i ostale zvijezde.

En-Ki, kao kosmičko Počelo, odnosno Princip, što će reći daljnje produženje i ostvarenje generativnih namisli Apsolutnog bića projiciranih u metafizička Počela, u njegova oca En-lila i majku Nin-lil⁴⁶, ispunjavajući što od njega traže, uz pomoć

---

⁴⁵ Vjerujemo da je u najstarijim, za nas izgubljenim kosmogonijskim predanjima umjesto božanstva En-Ki, stajalo božanstvo Nin-Ki, *Gospođa-Zemlja*, jer te vode izvire iz njene utrobe, iz pravoda Kuru. U kasnijim vremenima, međutim, pod uticajem patrijarhata Nin-Ki prelazi u En-Ki, slično boginji Nin-lil koja prelazi u En-lil. U konkretnom slučaju, zapravo boginja Zemlja, Ki, pod uticajem svijesti o roditeljstvu dobija svoga parnjaka imenom En-Ki, kao što i boginja Nin-lil dobija parnjaka imenom En-lil. To u dotičnom slučaju znači da bog En-Ki svojim životvornim vodama oploduje Majku Zemlju, boginju Ki. Dodajmo usput da se bog En-Ki još u najstarijem periodu sumerske istorije, pod uticajem teoloških naučavanja iz grada Eridu, identifikovao s božanstvom slatkih voda ovoga grada čije sumersko ime glasi Ea, *Kuća u vodi*. Od toga se vremena sumersko božanstvo slatkih voda, kojemu je metafizičko božanstvo En-lil, kao idejni začetnik plana o uređenju Zemlje, povjerilo izvršenje istog, javlja pod dva imena.

⁴⁶ Suprotno navedenom kosmogonijsko-teogonijskom predanju iz Nippura, uvjereni smo da je u sličnim predanjima iz najstarijeg perioda sumerske istorije En-Ki sin Neba i Zemlje, odnosno boga Ana i boginje Ki, s kojom je zapravo u samom postanju kosmogonijskih i teogonijskih predanja bio identičan, o čemu smo netom raspravljali.

bogova Nanne, Emeša i En-tena te boga Ninurte, stvara floru i faunu, odnosno kulturne i civilizacijske tekovine na zemlji⁴⁷.

Ako poblizhe osmotrimo *strukturu*, odnosno *funkciju* naprijed tretiranih sumerskih mitova o stvaranju i uređenju kosmosa, posebno funkciju božanskih tvoraca i utemeljitelja civilizovanog života na zemlji, onda vidimo da postupci bogova demijurga, kao što su An, koji otpočinje stvaranje bogova na kosmičkoj planini, En-lil koji stvara noćno svijetlo, to jest bogamjeseca Nannu, ovaj pak dnevno svijetlo, što će reći boga-sunca Utu, te En-Ki koji stvara floru i faunu, imaju opštu kosmičku vrijednost i značaj, jer uslovljavaju kosmogonijski proces, što će reći primogenetsko postojanje i uređenje svijeta bogova i ljudi.

Predmeti koji se postižu u navedenim sumerskim predanjima o *stvaranju* jesu elementi prirode, hoću reći kosmički elementi, dok su *predmeti* koji se stiču u sumerskim predanjima o *uređenju* vasione i civilizovanog života na zemlji elementi kulture.

Kolektivnost i aitiološki karakter sumerskih i akademskih predanja, odnosno mitova i epova o stvaranju i uređenju kosmosa više su no vidljivi, a to je ono što ih čini takvim i luči od mitološke priče i bajke.

---

⁴⁷ Po tom naučavanju En-Ki – u genezi ona životvorna voda koju egipatski mislioci zvuha Khemunnu, a njenu gospodaricu Tefnut – u sadjestvu sa životvornim ognjem, Eterom, Svijetlom, čiji je gospodar En-lil, u egipatskoj teogoniji Šu, čini osnovu cjelokupnog terestralnog stvaranja u krilu Majke Zemlje – svekolikog bilinskog i životinjskog svijeta. Stoga nije nikakvo čudo što u sumerskom panteonu, viđenom u duhu narodnog vjerovanja, metafizičko Počelo En-lil u kojeg je Apsolut projicirao ideju uređenja Zemlje i života na njoj, bogu En-Ki povjerava izvršenje toga plana, što on, kao kosmičko Počelo, to jest daljnje produženje stvaralačkog nauma začetog u Apsolutu, nemajući moć da taj generativni naum mijenja, jer je on samo funkcija, odnosno izvršilac, a ne začetnik generativnih ideja, prihvata i sprovodi u djelo, o čemu je bilo opširno rječi u gore tretiranim predanjima o uređenju kosmosa i utemeljenju kulturnih i civilizacijskih tekovina na zemlji.

4. Sumerska predanja o svrsi čovjekova postanja

Drevni su Sumerani svoj nazor o svrsi čovjekova postanja izložili u gore navedenim epskim poemama *En-Ki i Nin-mah*, *Lahar i Ašnan* i *Postanje i posvećenje trnokopa*. Tako u poemi *En-Ki i Nin-mah*, inače posvećenoj postanju čoveka, vidimo da je čovjek stvoren s cijem da bogove odmjeni u svakidašnjem mukotrpnom radu za goli život kome su sami do čovjekova postanja bili izloženi. Ni malo uzvišeniji cilj čovjekova postanja ne pružaju ni poeme *Postanje i posvećenje trnokopa* i *Lahar i Ašnan*. Iz posljednje poeme saznajemo da veliki bogovi Anunnaki *poradi njihove* (=bogova) *sreće čovjeku života dadoše dah*. Osim gornjih poema, pitanjem čovjekova postanja bavi se i sumerska *Poema o potopu*⁴⁸, svojim sadržajem preteča kako akadsko-vavilonskog tako i biblijskog predanja o potopu:

I 1' [   ] ja/on smjesti tamo [   ]
    'Ja moje napušteno ljudstvo
    [**izbavit'**] hoću,
    Moja ću stvorenja... [   ] Nintu (**boginji**) vratit,
    Ljude ću u njihova naselja vratit;

5' da <X> nama nastambe grade; zjenam' ću Bogova
    ja spokoj dati;
    da opeke za hramove naše na svetim
    mjestima polažu,

---

⁴⁸ Navedenu, veoma oštećenu poemu, u cijelosti su objavili W. G. Lambert i A.R.Millard pod naslovom *The Sumerian Flood Story* u djelu *Atra-Hasis*, Oxford 1969, p. 138 ff.

da <X> našem... zaklon na svetom
mjestu grade⁴⁹.

On čistoj vodi, što oganj gasi, odredi smjer,

On obrede i uzvišene „božanske snage“ savršenim učini;

10' On zemlju navodni...postavi on.

Kad An, En-lil, En-Ki(i) Nin-hursag
stvoriše crnoglavi narod,

zemlju mnoštvom zvijeri ispuniše,

14' zvijeri, četveronošci stepe ukras
da budu.

II 6' [   ]... [   ]

[   ]..... tamo ću ja [   ]

njihovo....tamo ću ja motrit;

da graditelji zemlje Sumer čvrst temelj
sa [grade].

10' Kad kraljevsko že[zlo] sa neba siđe,

Kad uzvišena kru[na] i kraljevski prijes[to]
sa neba siđe,

on [obrede] i uzvišene „božanske [sna]ge“
[...] savršenim učini;

[   ]... on osnova [gra]dove,

on im imena dade i on ih k'o „glavne gradove“ posta(vi):

15' prvi od gradova, Eridu, on „vođi“ Nudimudu dâ;

drugi, Badtibira, on „Nugig-u“ dâ;

---

⁴⁹ Ovo su vjerovatno riječi božanstva koje se obraća skupštini bogova izjavljujući da će, suprotno njihovoj odluci da čovječanstvo unište potopom, spasiti čovječanstvo. Ono to i čini tako što pobožnom kralju Ziusudri javlja vrijeme potopa savjetujući mu da sagradi veliku korablu u koju će od svake životinjske vrste staviti po jedan par.

Iz jedanaeste pločice *Epa o Gilgamešu* saznajemo da je božanstvo naklonjeno čovječanstvu bog mudrosti Ea, odnosno En-Ki koji sličan savjet daje Utnapištimu, kao što ga Bog u biblijskoj priči o potopu daje pobožnom Noi.

treći, Larak, on Pabilsagu dâ;
četvrti Sippar, on junaku Utu dâ;
peti, Šuruppak, on Sud-u dâ.
20' Kad tim gradovim' imena dâ i k'o glavne ih
gradove postavi,
on izlivanje rijeka ustavi, iskopa zemlju;
rastavi vodu;
22' On čišćenje malih kanala zavede (i)...⁵⁰.

Gornja nam *Poema*, dakle, ukazuje da je čovjek stvoren s ciljem da odmijeni bogove u svakodnevnom radu, da im gradi hramove i vrši službu u njima.

B

1. Akadska (asirsko-vavilonska) predanja o postanju i uređenju kosmosa, svijeta bogova i ljudi

Kad je riječ o akadsko-vavilonskim književnim predanjima, njih zacijelo nije moguće, kao što je to slučaj sa sumerskim književnim predanjima, razvrstati na ona koja jedino govore o postanju i ona koja samo govore o uređenju kosmosa. U akadsko-vavilonskoj književnoj tradiciji, naprotiv, u jednom istom djelu govori se kako o postanju i uređenju kosmosa tako i o svrsi čovjekova postanja. Tome su valjan primjer dva fundamentalna djela: *Ep o stvaranju*, po prvim riječima nazvan *Enuma eliš*, i *Poema o potopu*.

Dok *Poema o potopu*, nastala oko 1690, godine prije n.e., govori o svrsi čovjekova postanja, njegovom životu i odluci bogova

---

⁵⁰ Cf. Pettinato, *Das altorientalische Menschenbild*, S. 98–99. (Preveo s njemačkog M. Višić).

da ljudski rod, zbog izopačenosti uništi potopom, dotle *Ep o stvaranju*, alias *Enuma eliš*, nastao u prvoj polovini drugoga hiljadugodišta prije Hrista – kao najznačajnije vjersko djelo drevnih Mesopotamljana, posvećeno teogoniji i kosmogoniji, konkretno uništenju starije i ustoličenju mlađe generacije bogova, što će reći elementarnih sila prirode – govori o postanju i uređenju kosmosa i o svrsi čovjekova dolaska na svijet.

Što se tiče slike postanja svijeta koju nam pruža *Ep o stvaranju*, nužno je istaći da je *Enuma eliš*, kao teogonijski ep *sui generis*, kao i većina teogonija Bliskog istoka i drevne Helade, u svojoj bitnosti kosmogonija. To će reći da božanstva što ih u njemu susrećemo utjelovljuju elementarne kosmičke sile, što znači da ćemo na bogove u gornjem *Epu* gledati kao na funkcionalna počela, prirodne sile kojima se očituje Majka Zemlja kao oličenje kosmosa i kosmičkog života.

Budući da nam se gornji *Ep o stvaranju* pokazuje kao s razumom usklađen sistematski prikaz prirodnog postanja kosmičkih pojava zasnovanih na određenim kosmičkim principima postanja i opstojnosti, nužno je o njima reći riječ-dvije.

Temeljni princip postanja i opstojnosti kosmosa jeste počelo *bezvremenosti*, odnosno vječnosti koji se, suprotstavljen zemaljskim, što će reći prolaznim stvarima može nazvati i princip *besmrtnosti*. Princip *bezvremenosti* dijalektički je suprotstavljen principu *vremenosti*, odnosno prolaznosti koji se, za razliku od principa *bezvremenosti* što se odnosi na božanske, to jest neprolazne i bezvremene stvari, odnosi na zemaljske, prolazne, vremenom obuhvaćene, slabo postojane stvari.

Kao što vremensko, prolazno proističe iz bezvremenskog, neprolaznog, tako i princip *vremenskog* proističe iz principa *bezvremenskog*. Princip pak *bezvremenosti* i princip *vremenosti*, kao čisto metafizički principi, jesu korelativi temeljnog metafizičko-kosmičkog principa-*vremena*. Osim toga, dva navedena principa su uzrok i osnova postanja i opstojnosti

objektivnim, kosmičkim principima koji u odnosu na metafizičke principe stoje stepenicu niže i vezani su za pojavni svijet. Osnovni *objektivni* princip jeste princip *izviranja*, što će reći princip postanja i bivstvovanja suprotstavljen principu *uviranja*, odnosno principu *prestajanja*, jedan i drugi budući fundamentalni principi terestralnog, čulima zamjetljiva života u universumu.

Korelativi principu *izviranja* i *uviranja* jesu principi nižega reda, odnosno temeljni *prirodni*, *htonski*, međusobno sučeljeni materijalni principi, tačnije elementi: *vatra* (oganj, toplota) uz koji ide atribut *suvo*, nasuprot *vodi* (vlagi) sa atributom *hladno*, te *zemlja* i *zrak* kao supstancijalni principi života.

Objektivni, odnosno kosmički principi postojanja i opstojnosti vezani za pojavni svijet korelativni su temeljnim počelima kosmosa – Nebu i Zemlji i sa njima kod svih drevnih civilizacija smatrani bezvremenskim, neprolaznim, to jest vječnim principima (čime su izjednačeni sa kosmičkim principima) suprotstavljeni zemaljskim, slabo postojanim stvarima.

Skoro je suvišno dodavati da su metafizički principi *bezvremenosti* i *vremenosti* sa njihovim korelativima, kao i objektivni, kosmički principi *uviranja* i *izviranja*, temeljni principi naizmjeničnog postajanja i prestajanja svega postajućeg i u procesu bivstvovanja postojećeg u universumu, što će reći vječnog dolaska i odlaska istog u vasioni.

Ove principe – što se duboko prožimaju i nadopunjuju s principom vremena, prostora i kretanja, kao i s njihovim korelativnim principima bezvremenosti i mirovanja – kao pokretače i obdržavatelje vječnog kosmičkog života dobro su uočili drevni Sumerani, Akađani i Egipćani izrazivši ih na slikovit i metaforičan način u mitovima koji govore o cikličnom rađanju i *umiranju* života u prirodi.

Takav je u Sumeru, mit o Dumuzi i boginji Inani; u Vaviloniji, mit o Tammuzu i boginji Ištar; u Egiptu, mit o Ozirisu i boginji Izidi; u Kanaanu, odnosno Ugaritu, mit o Baal-Alijanu i boginji

Anat; u Siriji, mit o Adonaju i boginji Aštarti; kod Hettita, mit o Telepinu i boginji Kibeli itd.

Ovakav pogled na svijet, utemeljen i izgrađen na principu *suprotnosti* – kao temeljnom principu i uzročniku opstojnosti svih gore navedenih metafizičkih, kosmičkih i prirodnih principa – susreće se ne samo kod bliskoistočnih naroda već i kod drevnih Helena, što se dobro razabire iz naučavanja kako jonskih kosmologa⁵¹ tako i iz najranijih helenskih teogonija,

---

⁵¹ Slika postanja svijeta što nam je, na osnovu fragmentarno očuvanih izvještaja, pružaju jonski kosmolozi Talet, Anaksimenes i Heraklejt Efežanin, budući pod jakim uticajem prirodne filosofije bliskoistočnih naroda, odlikuje se nadahnutom, intuitivnom, još uvijek mitotvornom vizijom o postanju kosmosa, vizijom u kojoj nedostaje empirijsko i racionalističko posmatranje i ocjenjivanje racionalne povezanosti pojavnog svijeta.

Jonski kosmolozi, suprotno tvđenju dr-a Miloša Đurića (*Istorija helenske književnosti*², *Prosveta*, Beograd 1972, str. 472) nisu se „oslobodili mitskih teogonija i kosmogonija“ i nisu na pitanja o postanju kosmosa odgovarali „naučnom teorijom i naučnim posmatranjem“, jer su i oni djeca svoga, još uvijek mitskog vremena. Još manje je tačna Đurićeva tvrdnja da jonski kosmolozi u prirodi nisu „odvajali dušu od tijela“ (ibidem) jer su upravo oni, u istoriji evropske filosofijske misli prvi stali odvajati dušu od tijela, subjekt od objekta, što i jeste prvi korak ka razilaženju sa mitskim, intuitivnim načinom razmišljanja koji ne razlikuje subjekt od objekta.

Isto tako, nije tačna ni Đurićeva tvrdnja da su jonski kosmolozi, konkretno Talet, prapostupstanciju smatrali nepromjenljivom. Upravo je oni, u pogledu forme i sadržaja, smatraju promjenljivom, jer u suprotnom ne bi iz nje moglo sve nastajati i u nju se vraćati. Jonski kosmolozi, uostalom, i nisu tragali za prapostupstancijom iz koje je sve nastalo, „iz čega sve proizlazi“, kako to kaže dr Miloš Đurić na 473, strani navedenog djela, već su oni tragali za *arkhê*, ne kao za početkom, prouzročnikom iz koga je sve proizišlo, nastalo, već kao za supstratom, kao za održavajućim načelom, trajnim elementom postanja i opstojnosti. Riječju, tragali su za stalnim prouzročnikom kao materijalnim, a ne

kakva je recimo, Hesiodova. Da bi, naime, nešto postalo i opstojalo nužna su dva suprotna počela – muško i žensko počelo, princip. Zato se u svim drevnim kosmogonijama kao počelo postanja susreće muški (Apsû, Atum, Okéanos) i ženski (Tiamat, Nu, Tetija) princip.

božanskim obdržavateljem; za *arkhê* kao za načelom koje održava postajuće i bivstvjuće u prirodi, samo bivajući ne samo promjenljivo već, štaviše, i neodređeno, što upravo susrećemo u Anaksimandrovu naučavanju o *ápeironu*, beskonačnom i Anaksimenovu o zraku.

Zahvaljujući takvom prilazu jonskim kosmoloziama ne čudi nas naopak, prevod prvog i ujedno najvećeg Anaksimandrova očuvanog citata: ἀρχὴν... εἰρήκε τῶν ὄντων τὸ ἄπειρον... ἐξ ὧν δὲ ἡ γένεσις ἐστι τοῖς ὄσσι καὶ τὴν φθοράν ἐξ ταῦτα γένεσθαι κατὰ τὸ χρόν διδόναι γὰρ αὐτὰ δίκην καὶ τίσιβ ἀλλήλοισ κατὰ τὴν τοῦ χρόνου τάξιν, koji dr Đurić na str. 475, cit. djela prevodi ovako: „Početak i poreklo stvari jeste neograničeno.... Ali gde je stvarima izvor, tu im je i uvir po nužnosti. Jer jedni drugoj daju pravdu i naknadu zbog svoje nepravičnosti po presudi vremena“, dok bi, mislimo, ispravan prevod trebalo da glasi: „Počelo svega jeste ápeiron (=beskonačno)... gdje je svemu postojećem proishodište tu mu je po nužnosti i uhodište, jer sve postojeće jedno drugom, po nužnom vremenskom slijedu događanja, daje zadovoljštinu“.

Sličan prevod gornjeg fragmenta nalazi se i u djelu Hermanna Dielsa, *Predsokratovci*, Naprijed, Zagreb 1983, t. I, str. 85.

Kad je riječ o *Predsokratovcima* objavljenim u dva toma, što ga je na naš jezik prevela grupa autora, mora se sa žaljenjem konstatovati da su, sa stajališta filozofijske terminologije, fragmenti helenskih filozofa krajnje loše, a neki i naopako prevedeni, u čemu se posebno istakao prof. dr. Milivoj Sironić između ostalog i prevodom fragmenta iz Aristotelova djela *Retorika* koji se dotiče Heraklejtova odnosa prema interpunkciji. Izuzetak čini prof. dr Darko Novaković koji je svoj dio posla znalački obavio. U ime rečenog molimo uvaženog čitaoca da sravni odlomke iz Aristotelove *Retorike*² u *Predsokratovcima* sa našim prevodom sa starohelenskog Aristotelove

Princip suprotnosti, kao osnovni dijalektički princip postanja i opstojnosti u *Epu o stvaranju* očituje se u liku boga Apsû, muškom početlu, kao oličenju Gornjih slatkih voda, i u liku boginje Tiamat, ženskom početlu, kao oličenju Donjih slanah voda, što se razabire iz početnih stihova *Epa*.

Osim toga, princip *suprotnosti* susreće se i u naučavanju drevnih naturalnih, u bitnosti dualističkih religija Bliskog istoka o vječnoj borbi sila Svijetla, kao simbola života, sa silama Tame, kao simbola uništenja koje se međusobno nadopunjuju i životno prožimaju. Ovo nam zorno ilustruje u egipatskom panteonu borba Setha i Ozirisa, zmaja Apofisa i boga Ra; u mazdaizmu

---

Retorike, Naprijed, Zagreb 1989, str. 178.

Gotovo identično gledište o *arkhé*, što smo ga susreli kod jonskih kosmologa, susreće se upravo u bliskoistočnim teogonijsko-kosmogonijskim naučavanjima, konkretno u *Epu o stvaranju* u kojemu se kao *arkhé* pojavljuje slatka (Apsu) i slana (Tiamat) voda! Nije li, dalje, bog Marduk od tijela boginje Tiamat načinio nebo i zemlju kao trajni element postanja i opstojnosti?!

Uprkos rečenom, jonski su kosmolozi, kao što gore rekosmo, prvi dospjeli do racionalističkog razlikovanja subjekta i objekta, duha i materije i na temelju toga razvili svoje, uslovno rečeno, materijalističko tumačenje, teoriju zasnovanu na principu analogije, teoriju koja se odlikovaše revolucionarnim odbacivanjem vjerskog tumačenja u svijetu uočenih pojava, pritom se u svojem naučavanju o prirodi odlikujući strastvenom dosljednošću u dokazivanju svojih teorijskih postavki bez obzira na činjenično stanje u pojavnom svijetu. Jedno i drugo bijaše odlika slobodne misli koja u pogledu pitanja o postanju svijeta, u odnosu na bliskoistočnu misao, predstavlja viši stupanj spekulativne misli.

Ukratko, jonski se kosmolozi odlikuju intuitivnom spoznajom počela svijeta smatrajući ga objektivnim, materijalnim, a ne subjektivnim, obogotvorenim početlom, odnosno principom, čime se oštro razilaze s bliskoistočnom mišlju po kojoj je počelo, prazvor svijeta božanstvo.

O jonskim kosmolozima, kao posljednicima bliskoistočne misli i njihovom naučavanju opširnije se raspravlja u uvodnoj studiji *Epu o stvaranju svijeta*.

borba Ahrimana sa Ahura Mazdom; u helenskom panteonu borba Tifona i Zeusa; u sumerskom pak borba boga Ninurte sa Kurom, bogom, odnosno gospodarom donjega svijeta itd.

Nakon gornjeg krajnje sažetog uvoda o *Ep o stvaranju*⁵² da čujemo što nam se u njemu kaže o postanju i uređenju kosmosa:

- 1   *Kad nebo gore, nemaše ime,
Kad zemlja dolje, nemaše ime,
Kad iskonski Apsû, što ih porodi,
Kad Mummu, kad Tiamat, njihova sveopšta majka,*
5   *Stanu svoje miješati vode.
Kad staništa Božja, ne bjehu sazdana,
Kad trske u močvari, još ne bi,
Kad nijedan Bog, ne bješe stvoren,
Kad nijedan Bog, nemaše ime,
Kad nijedna sudbina ne bi određena,
Bogovi iz utrobe Apsû i Tiamat, rođeni bjehu.*
10   *Lahmu i Lahamu se pojave, ime dobiše oni.
Eoni za eonima idu, množe se oni.
Tad Anšar i Kišar rođeni bjehu, nadmaše njih.
Dan za danom, mjesec za mjesecom ide.
Anu, njihovo čedo, takmac otaca svojih,*
15   *Anšar Anu-a, prvjenca svog', ravnog učini sebi;
Anu Nudimud-a, na svoju priliku rodi.
Nudimud za očeve svoje, „Stvoritelj“ bi,
Razbora jakog, uman, u snazi silan,
Silniji od očeva oca Anšara;*
20   *Među Bozima, njegovom braćom, ravna mu ne bi...⁵³*

---

⁵² O postanju, sadržaju i namjeni *Epa o stvaranju* opširno se govori u uvodnoj studiji gornjem *Epu*.

⁵³ Cf. Labat, *Le Poème*, p. 1. (Preveo s francuskog M. Višić).

Slika postanja materijalnog svijeta i svijeta bogova, što će reći kosmičkih sila, koja nam se – oslobođena mita i simbolike u koju su je zavili sumerski, odnosno akadsko-vavilonski mudraci – podaje iz gornjih stihova *Epa* izgleda ovako: Apsolutno biće koga drevni Akadani, odnosno Vavilonjani oličiše u pojmu Mummu⁵⁴, začinjući u sebi misao, to jest duhovno postanje funkcionalnih Počela time gubeći raniju Jednost, Jedinstvo, najprije stvara primordijalne, bezoblične vode zasićene živućim ognjem koji vitalne potencije, funkcionalna kosmička Počela tjera u vidljivu opstojnost. Iz tih se primogenetskih voda što ih akadsko-vavilonski teolozi i mudraci smatrahu iskonskim pokretačem i uzročnikom postanja svijeta bogova i ljudi, na poticaj Mummu, kao tvorne Misli, odnosno Riječi, Logosa, rađaju dva temeljna kosmička Počela, iskonske kosmičke sile oličene u liku Apsû, muškom Počelu, simbolu i personifikaciji Gornjih slatkih voda, u sumerskom jeziku zvanih *ab-zu*, i u liku boginje Tiamat, kao ženskom počelu, simbolu i personifikaciji Donjih slanah voda, na akademskom zvanih *tamtu*, na sumerskom *a-ab-ba*, koje do tada bijahu združene u bezobličnoj vodnoj masi.

Tako nam se Apsû i Tiamat – slično sumerskoj boginji Namu što se rađa iz iskonskih voda Kuru i Atumu koji u vidu primogenetske humke izranja iz prvobitnih voda, u Egiptu zvanih Nu – pokazuju kao prvi, ličnošću, voljom i sviješću, obdareni aspekt života potekao iz praiskonskih voda u kojima su se, do

---

⁵⁴ Ako *Mu* znači *ime*, i ako je Mummu emfatički oblik, u tom je slučaju Mummu identično sumerskom pojmu *Mê*, to jest Apsolutu, kao samotvornoj kosmičkoj sili i svijesti, odnosno tvornoj Misli. Tako gledajući na stvari, Mummu je, kao i *Mê*, Apsolutno biće, *Onaj* koji jeste, Bog, to jest bezimena tvorna kosmička sila koja se vječno obnavlja.

Umoljava se čitalac da o imenu, koje je kod drevnih naroda ravno postanju i bivstvovanju, što je slučaj u *Epu o stvaranju*, konsultuje napomenu 40!

njihove pojave svi oblici života, funkcionalna Počela što ih je u te vode misaono projicirao Apsolut⁵⁵, nalazili u bezobličnoj neizdiferenciranoj, ali nagoviještenoj i na supstancijalizaciju potaknutoj potenciji⁵⁶.

---

⁵⁵ Sličnu predstavu o postanju svijeta pruža nam kanaansko-ugaritska kosmogonija. Po tom predanju o postanju svijeta u početku je Apsolut, odnosno vrhovni bog-tvorac El, odnosno Baal stvorio iskonske vode, obdarivši ih generativim moćima, muškim i ženskim počelima. Da bi vitalne potencije sadržane u tim primogenetskim vodama doveo u vidljivo, supstancijalno stanje on te vode razdvaja na Gornje slatke vode, simbol muškog počela, i na Donje slane vode, simbol ženskog počela.

⁵⁶ Tako gledajući na stvari, Tiamat – ta vavilonska Majka bogova koja preuzima atribute sumerske Velike majke bogova, Majke Zemlje, Dingir-mah – nam se pokazuje kao tamno, nevidljivo stanište donjih voda iz kojih, po vjerovanju skoro svih bliskoistočnih naroda, potiče život. Kao takva, Tiamat je oličenje tame, sama budući Tama, simbol prvobitnog, prije čulima zamjetljiva postanja svijeta, pozitivnog i veoma dugog stanja nevidljivosti, stanja u kojemu vitalna kosmička Počela misaono začeta u Apsolutu, kao što rekosmo, započinju supstancijalizaciju težeći vidljivoj opstojnosti.

U tome valja tražiti razlog zašto se Tiamat, prikazivana u liku zmijolikog, htonskog čudovišta, izjednačava sa haosom, shvaćenim u dobrom i rđavom smislu.

Iako se, naime, haos uglavnom razumijeva kao, redu i poretku suprotno, *neizdiferencirano, jednoobrazno stanje nekretanja* ravno iskonskim *vodnim prostranstvima* iz kojih izranja zemlja, o čemu govore *Rgvede* i *Biblija*, on je, shvaćen u pozitivnom smislu, dobar i neophodan. Haos, naime, kao tvorna sila, kao iskonska pokretačka energija ravna Apsolutu (podsećajući na crnu rupu u kosmičkim prostranstvima iz koje nastaju nove zvijezde) predstavlja prvu etapu, razdoblje u postupnom oživotvorenju vitalnih kosmičkih Počela koja se u njemu, kao i u iskonskim vodama što ih u *Enuma elišu* oličava Tiamat nalaze u mogućem stanju, en dynamei, koja iz toga stanja teže osobnoj opstojnosti, o čemu smo upravo govorili.

Apsû i Tiamat – metafizička Počela bez osobne moći odlučivanja, jer im je Apsolut odredio pravac tvornog djelovanja, težeći unaprijed datom utjelovljenju, što će reći i daljnjem oživotvorenju kosmičkih funkcionalnih Počela začetih u misli Apsoluta – rađaju Lahmu i Lahamu. Oni prema Apsû i Tiamat – koji u procesu kosmičkog stvaranja sobom izražavaju, vremenom neobuhvaćen izvor, i još uvijek neizdiferenciran i neodređen sadržaj budućeg pojavnog svijeta – označuju dugi predvremenski, tamom, nevidljivošću obuhvaćeni period u kojemu, kao u kosmičkoj Tami i Noći, kosmička Počela, kao skrivena sadržina i pozitivna pretpostavka budućeg pojavnog svijeta, nastavljaju daljnji, još uvijek nevidljivi razvoj gdje se počinje nazirati diferencijacija i određenost Počela. Drugim riječima, Lahmu i Lahamu sobom izražavaju dugo predvremensko razdoblje u kojem kosmička Počela počinju dobijati osobine određenosti i diferenciranosti, što će u završnom obliku postići razrješenjem kosmičke Tame i Noći, to jest Lahmu i Lahamu, u svijetlo svijeta⁵⁷.

Da bi, međutim, kosmička Počela, vitalne potencije, mogla prodrijeti iz mračne utrobe Haosa, odnosno Tiamat i na Majci Zemlji nastaviti i postići krajnji domet razvoja, nužno je savladati sile Tame, Haosa, odnosno Tiamat, što funkcionalnim kosmičkim Počelima priječe dalji razvoj. To je razlog zašto se u borbu sa silama Tame, odnosno Haosa u drevnim epovima o postanju svijeta upuštaju bogovi svijetla, sunca, kao što je u *Enuma elišu* bog Marduk. Sunce je, naime, to koje, savladavši sile tame, vitalne potencije izjavlja iz utrobe Majke Zemlje, izvodeći ih na svijetlo dana.

Što se tiče akadse, odnosno babilonske Majke Boginje, Tiamat, ona nije samo svojoj djeci, mlađoj generaciji bogova, hoću reći kosmičkim Principima, dozvolila daljnje razviće već im je, štaviše, i svoje tijelo dala da od njega Marduk, savladavši je, načini an-ki, nebo i zemlju, cijeli svemir u duhu vjerovanja drevnih Sumerana i Akađana!

⁵⁷ Zato nas ne treba čuditi što se Lahmu i Lahamu, kao simbol kosmičke Tame i Noći u čijem se bezvremenskom krilu i dubini mirno razvijaju

Lahmu i Lahamu rađaju Anšar (Gospodar-nebo) i Kišar (Gospodar-zemlja) koji najvjerojatnije označavaju ukupnost osjetilima zamjetljiva svijeta, pri čemu Anšar, slično egiptskom bogu imenom Horakhte, Horus obzorja, simbolizuje kako samo nebo kao sijelo kiša i svjetlosti tako i obzorje, vidokrug koji se na krajevima stapa sa Kišar, sa Zemljom kao sijelom obzorja. Nebo i Zemlja, koje sve drevne civilizacije smatrahu bezvremenskim, vječnim Počelima, po uvjerenju starih Sumerana i Akađana sačinjavahu čitavi svijet, *an-ki*, kosmos, universum, svemir. Kao takvi, oni su primarni uslov daljnjeg kosmičkog stvaranja, odnosno postupnog ostvarenja zamisli Apsoluta, funkcionalnih Počela u obliku vidljive stvarnosti, pojavnoga svijeta. Nebo je to što sa svojim životnim kišama i zrakom, koga u sumerskoj i kasnije vavilonskoj kosmogoniji, odnosno teogoniji oličavaše bog En-lil,

---

kosmička Počela, djeca Apsoluta, smatrahu dobrim i zaštitničkim božanstvima koja ljude štite od uroka.

Možda ovom prilikom nije naodmet upozoriti na ingeniozno tumačenje slike postanja svijeta po sumersko-akadskom *Epu o stvaranju* što je daju uvaženi američki sumerolozi H. i H. A. Frankfort, Dž. A. Vilson i T. Jakobsen u djelu *Od mita* 196–201.

Tako je po njihovom dubokoumnom tumačenju Mummu „zavesa od oblaka i magle“, a Lahmu i Lahamu ništa drugo do „mulj“!

Nije na mjestu svoje nepoznavanje, odnosno nerazumjevanje kosmičkih sila naturati tako misaonim narodima kao što su drevni Egipćani, Sumerani i njihovi posljednici Akađani, odnosno Vavilonjani, kao što to čine gore navedeni, u svijetu čuveni američki sumerolozi i egiptolozi! Mišljenja smo da je istinsko etičko poznavanje prirode i prirodnih sila, a ne nepoznavanje istih, ono što je te narode, kao i indijanska, silom uništena plemena u Sjevernoj Americi, preko pet milenija održalo na svjetskoj pozornici, ostavivši nam u baštinu tako visoku kulturu i religiju koja nas i dan-danas svojom dubinom i uzvišenošću zadivljuje.

Gospodar-zrak⁵⁸, sa svojim eteričnim svijetlom, trajno budi generativne sile, Majke Zemlje, nukajući je da iz svojih blagih njedara pusti na svijetlo dana u vidljivu opstojnost vitalna

---

⁵⁸ Vrijedno se podsjetiti da je mesopotamski *Ep o stvaranju* porjeklom sumerski i da se u njegovoj prvobitnoj verziji, kao glavni junak, javlja bog svjetlosti Ninurta koji se bori protiv morske nemani, aždaje Asaga.

Kad je vremenom glavno božanstvo sumerskog grada Eridu, Ea, odnosno En-Ki postao moćno božanstvo, tada u jednoj od verzija *Epa* on postaje glavni junak, boreći se sa Kurom, gospodarom donjih voda.

Kad je pak teolozima iz glavnog vjerskog centra drevnih Sumerana, grada Nippura, pošlo za rukom da svoje mjesno božanstvo, En-lila, uzdignu na rang boga-tvorca, tako istiskujući boga slatkih i plodotvornih voda u utrobi Majke Zemlje, to jest boga Ea-u, tada En-lil postaje glavni junak *Epa* i kao, gospodar zraka, time i vjetra savladava Kur.

Kad su, nadalje, drevni Sumerani oko 1900, prije Hrista, pod sve jačim uticajem zapadnih Semita, u prvom redu Amorićana, stali iščekivati sa svjetske pozornice, Semiti, preuzimajući cjelokupnu baštinu Sumerana, u djelima sakralne književnosti, time i u *Enuma elišu*, vrše djelomičnu zamjenu sumerskih božanstava semitskim. Tako sa širenjem moći Vavilonije, teolozi grada Vavilona boga Marduka, do tada mjesno božanstvo, gospodara proljetnih kiša i sunca, uzdižu na rang glavnog božanstva cijele Vavilonije. Tada Marduk u akadskoj, odnosno u starovavilonskoj verziji starog sumerskog *Epa o stvaranju* postaje glavni junak koji se sada bori protiv Tiamat, akadskog pandana sumerskog Kura, odnosno Asaga. Sad je Marduk taj koji umjesto En-lila, odnosno Ea-e, još ranije Ninurte, u *Epu* nastupa kao bog-tvorac, gradeći od tijela boginje Tiamat, koju savlada vjetrom i mrežom, Nebo i Zemlju, dakle, cijeli universum. Uzdizanje boga Marduka na rang glavnog božanstva Vavilonije bio je, dakle, presudan razlog zašto se bog En-lil, do tada glavni junak *Epa*, u njemu potpuno prećutkuje.

Kad je, međutim, početkom prvoga milenija asirska država postala glavna sila drevne Mesopotamije, tada Marduk mjesto glavnog junaka u asirskoj verziji *Epa* ustupa bogu Ašuru koji je potisnuo Marduka kao glavno božanstvo.

počela. Ono je to koje im daje da pređu u viši stupanj bivstvovanja, u fazu vječnog nastajanja i *prestajanja*, rađanja i *umiranja* kosmičke regenerativne energije u skladnoj i nužnoj mijeni, u razumnom i osjetilima zamjetljivu vremenu.

U daljnjem izlaganju *Enuma eliš* proturiječi redosljedu genealogije bogova, odnosno kosmičkih sila po sumersko-vavilonskoj teogoniji. Tako se An (Nebo) proglašava sinom Anšara, mada su to gotovo identična božanstva; Ea, bog mudrosti i slatkih voda u Zemlji, proglašava se sinom boga Anu, dok je bog Enlil, iz netom iznijetih razloga prećutan⁵⁹.

Ukratko rečeno, slika postanja svijeta što nam je pruža uvodni, gore citirani dio, *Enuma eliša* bila bi slijedeća: u početku svijeta postojale su praiskonske, neizdiferencirane kosmičke sile oličene u Apsû i Tiamat koji sobom predstavljahu *statično i neorganizovano stanje prvobitnog svijeta*. Za njima slijede Lahmu i Lahamu, kosmička Tama i Noć u kojima kosmička Počela i vitalne funkcije što ih je Apsolut projicirao u iskonske vode (Apsû i Tiamat) započinju, još uvijek oku nevidljivu supstancijalizaciju što će je postići rođenjem Anšara i Kišara (Neba i Zemlje kao sveukupnosti svijeta).

Od gornje, starije generacije bogova koja tvori kosmičke dublete, muško i žensko počelo, potiče mlađa generacija bogova koja sobom izražava izdiferencirane, subjektivne kosmičke sile, tvoreći sukladno Trojstvo: Anu, Ea i En-lil.

Mlađa generacija bogova, oličavajući organizovane razvojne sile ustaje protiv statičnih i razvoju slabo sklonih kosmičkih sila, uznemiravajući Apsû i Tiamat, svijet haosa koga žele prevesti u svijet kosmosa. Tome se opiru iskonska kosmička Počela na čelu sa Apsû, nastojeći da zatiranjem mlađe generacije bogova,

---

⁵⁹ O genealogiji i značenju metafizičkih božanstava An-a, En-lila, En-Ki, odnosno Ea-e, vidjeti opširno u gore navedenoj studiji *Duhovni i vjerski život narodâ drevne Mezopotamije* 983–989.

Anua, Ea-u i En-lila, zadrže staro stanje. Namjeru boga Apsû i boginje Tiamat prozire bog Ea, *sjajnoga uma, mudrac, domišljat, Ea što poznaje sve* koji na Apsû baca svoju vradžbinu i san i potom ga ubije. S takvim činom ne slažu se Anunnaki, bogovi starije generacije (čije rođenje nije obuhvaćeno *Epom*) koji podstiču Tiamat da sačini svoju čudovišnu vojsku i da na čelu sa sinom Kingu krene u boj, kakav prijedlog ona i prihvata, što je predmet Prvoga pjevanja, odnosno tablice.

Toj namjeri nastoje doskočiti bogovi mlađe generacije kojima se pridružuju i bogovi starije generacije Lahmu i Lahamu, Anšar i Kišar. Bog mudrosti, otkrivši zavjeru, javlja ocu Anšaru namjeru starijih bogova; Anšar protiv boginje Tiamat šalje bogove Anu-a i Ea-u, ali oni ne smjedoše izići pred strašnu Tiamat i njenu, od samih čudovišta sastavljenu, vojsku. Nakon toga Anšar se obraća mladome bogu Marduku koji pristaje da iziđe na bojno polje protiv Tiamat i njezinih satelita, pod uslovom da mu bogovi u svojoj skupštini daju vrhovnu vlast, što je predmet Trećega pjevanja. Davši mu vrhovnu vlast i moć da određuje sudbine, to jest da tvori nova bića, Marduk se oružava lukom, trozupcem (buzdovanom) i mrežom, uzimajući za pomoćnike kosmička prirodna počela: vatru, munju i vjetar kao simbol zraka. Savladavši u borbi boginju Tiamat i njezine pomoćnike, iskonske neorganizovane sile prirode, Marduk pristupa novom, sređenom i organizovanom, utemeljenju kosmosa. U ime toga od njezina tijela gradi Nebo i Zemlju, sijelo vidljiva svijeta, što je predmet Četvrtog pjevanja. Na Nebu Marduk, potom, određuje položaj, odnosno predjele velikih bogova kojima vladahu u liku pojedinih sazviježđa⁶⁰. Nakon toga, određuje položaj i putanju sazviježđa, Sunca, Mjeseca i planeta i prema

---

⁶⁰ Tako je bog An, izražen idealnim brojem šezdeset, simbolizovao sazviježđe Raka, En-Ki, odnosno Ea, sazviježđe Aquarius, En-lil, sazviježđe Trokut itd.

nebeskim tijelima određuje dane, mjesece i godinu. Završivši uređenje Neba okreće se uređenju života na zemlji, što je predmet Petoga pjevanja.

Dovršivši uređenje svijeta Marduk odlučuje da od krvi i kostiju sina boginje Tiamat imenom Kingu stvori ljudsko biće, čovjeka s ciljem da sa bogova ukloni težačenje, brigu o svagdašnjem hljebu i služenje u hramovima Božjim. Nakon toga bogovima, zvanim Anunnaki, daje svu vlast na nebu i na zemlji, stavljajući im u zadatak da se brinu o izvršenju njegovih naredbi, što je predmet prvih deset stihova Šestoga pjevanja.

Nema sumnje da bogovi kojima Marduk povjerava određene dužnosti, što će reći funkcije u životu Majke Zemlje, predstavljaju omudrene kosmičke sile kojima je on, kao tvorac, dao unaprijed označen smjer tvornog djelovanja.

Bogovi, naposljetku, Marduku u ime zahvalnosti grade svetinju i Marduka veličaju dajući mu pedeset sumerskih imena⁶¹ od kojih svako izražava jednu od njegovih uloga kao boga tvorca i obdržavatelja u životu Majke Zemlje, što je predmet ostatka Šestog i cijelog Sedmog pjevanja koji se s pravom mogu nazvati himnom u čast Marduka.

2. Akadska (asirsko-vavilonska) predanja o svrsi čovjekova postanja

Svoje nazore, koji su skoro istovjetni sumerskim, o svrsi čovjekova postanja drevni Akađani, odnosno Vavilonjani iznesoše u

---

⁶¹ Pedeset Mardukovih imena (ravnih njegovim funkcijama kao tvornog božanstva u životu prirode) sumerskog porijekla nesumnjivo ukazuje da je u *Epu o stvaranju* u sumerskom razdoblju glavni junak bio sumersko tvorno božanstvo En-lil kome su i pripadala imena, odnosno atributi što ih u Epu susrećemo uz boga Marduka koji je vremenom preuzeo funkcije boga En-lila kao tvornog božanstva.

Poemi o potopu, nazvanoj *Atra-hasis*, i u *Epu o stvaranju* o kojemu je gore bilo riječi.

U *Poemi o potopu* Majka bogova, zvana Bêlit ilî, odnosno Mami (Nintu) na molbu bogova stvara prvoga čovjeka s ciljem da s bogova ukloni nevolje što ih stvara svakidašnja briga za život:

- IV 19   *Bêlit ilî, Majka života, sjedaše tu;*
20 'Nek [**Maj**] ka života prvoga čovjeka stvori;
                  da čovjek košaru bogova nosi'.
                  Oni (=bogovi) Boginju pozvaše, oni Majci bogova,
                  mudroj Mami (=Nintu) rekoše:
                  „Ti Majka si života,
25 *stvoriteljica ljudstva!*
                  Smjesta čovjeka stvori, ralo da vuče,
                  ralo nek vuče on, En-lila djelo,
                  košaru umjesto Bogova, čovjek nek nosi.“
                  Nintu svoja otvori usta
30 *i velikim Bozima zbori:*
                  „To moćna nisam učinit' ja
                  al' s En-Kijem uspjeh potpun će bit;
                  on sam, sve izvest' može;
                  *Nek on mi (**zato**) glinu dâ, da (**to**) izvedem ja.“*
35 *En-Ki svoja otvori usta*
                  i velikim Bozima zbori:
                  „Prvoga, sedmoga i petnaestog dana u mjesecu
                  *(**kultno**) očišćenje, kupelj ja ću priredit;*
                  Bogovi jednoga Boga moraju ubit'
40 *i pranjem se (**od tog**) očistit';*
                  s njegovim mesom, s njegovom krvlju
                  nek Nintu pomješa glinu;
                  da Bog i čovjek zajedno s glinom
                  združeni budu;

45 uskoro želimo da bubanj (=graju) čujemo.

*Nek u čovjeku, jer Božje imade tijelo,
smrtnika prebiva duh;*

nek on mu, dok bude živ,

znake njegove objavljuje (smrti);

Duh smrtnika nek u čovjeku bude,

da čovjek ništa zaboravu ne preda.“

U skupštini (bogova) rekoše „da“,

50 veliki Anunna-Bozi,

oni što sudbinu kroje.

Prvoga, sedmoga i petnaestog dana u mjesecu

(kultno) očišćenje, kupelj priredi on,

Lamaga, Boga, što ga odrede oni,

55 u skupštini svojoj ubiju oni;

S njegovim mesom, s njegovom krvlju

Nintu izmiješa glinu;

da u[skoro bubanj čuju oni].

V 1

U čovjeku, jer Božje imade tijelo,

smrt[nika] prebiva [duh];

On mu dok bude živ,

znake njegove objavljuje (smrti);

Duh smrtnika u čovjeku biva,

da čovjek ništa zaboravu ne preda.

Kad ona onu izmiješa glinu,

5

velike Bogove Anunnakije pozva;

Iggigi (=gornji bogovi) veliki Bozi,

na glinu pljuvačku⁶² stave.

[M]ami svoja otvori usta

i velikim Bozima [zbo]ri:

---

⁶² Dok je pljuvačka u drevnom Egiptu simbol ozdravljenja, dotle je u Sumeru i Vaviloniji simbol oživljenja, davanja života.

10 „Vi mi zadatak daste

*i ja ga sasvim izvrših;
jednoga Boga s njegovim darom uklaste vi;
znoj teški sa lica vašeg uklonih ja,
košare vaše na čovjeka natovarih ja;*

15 vi jadanje, za čovjeka vežite!

*Ja vas rala oslobodih (i) od vas trpnju' uklonih!“
Kad ovo, njen govor, začuše oni,
Brzo se oko nje sjate i njene ljubeći noge:
„Prije te“, rekoše, „nazvasmo Mami;
'Gospodari[ca] Bogova', nek sada
bude ti ime⁶³.“*

Ništa uzvišeniju svrhu čovjekova dolaska na svijetlo dana ne pruža nam ni *Ep o stvaranju* u kojemu Marduk od krvi i kostiju Kingu, sina boginje Tiamat, stvara čovjeka:

VI 1

*Kad Marduk, riječi Bogova ču,
U duši odluči da, umjetno učini djelo.
Usta otvarajuć' svoja, Ea-i se obrati on,
Odluku da njemu kaže, u srcu što zače je on:*

5

*„Ja krv **povezat**⁶⁴ želim, skelet da stvorim.
Ja Lullu, hoću da stvorim; nek čovjek bude mu ime;
Ja zbilja Lullu-čovjeka, hoću da stvorim.
Trpnju Bogova da preuzme on, da bi u miru živjeli oni.
Bogova pute, potom ću vješto izmijenit:*

10 *Budući počasti istih, u dvije (grupe) njih ću razdijelit. “*

---

⁶³ Cf. Pettinato, *Das altorientalische Menschenbild*, S.102–104. (Preveo s njemačkog M. Višić).

⁶⁴ U *Epu o stvaranju* krv se poima kao splet vena i arterija, odakle i potiču izrazi: „povezati krv“, „presjeći krv“. Prema gornjem tekstu, čovjek je, dakle, stvoren od kostiju i krvi boga Kingu.

- Ea mu odgovor daje, ove mu kazuje riječi,
I za odmjenu Bogova, drugu mu uputu daje:
„Nek jedan od njihove braće, izručen bude,
Nek zGINE on, da ljudstvo stvoreno bude,*
- 15 *Nek veliki Bozi, ovdje se skupe,
Krivac nek predan bude, da oni živjeti mogu.“
Velike Bogove, sakupi Marduk,
Presjedajući' blago, upute daje,
Na njegov govor, Bogovi obrate pažnju;*
- 20 *Kralj Anunnakima zbori:
„Ako je vaša ranija izjava prava,
Pod zakletvom meni, istinu recite sad:
'Ko li je onaj, ko izazva rat,
Nahuška Tiamat, zametnu bunu?'*
- 25 *Nek onaj izručen bude, ko izazva rat!
Na njega njegovu kaznu svalit ću ja, u miru bit ćete vi.“
Iggigi, veliki Bozi, njemu odgovor dahu,
(**Njemu**) Lugal-Dimmer-Ankia, savjetniku Bogova,
vladaru svojem:
„Kingu je taj, što izazva boj,*
- 30 *Nahuška Tiamat, zametnu bunu.“
(**Marduk**) nato ga sveza, pred Ea-u dovede njega;
Njegovu krivnju na njega svali, njegovu **isječe** krv.
Iz njegove krvi, Ea rod ljudi stvori,
Trpnju Bogova na ljudstvo svali, Bogove slobodnim učini.*
- 35 *Kad (**mudri**) Ea, rod ljudi stvori,
(I) trpnju Bogova naturi njima,
– To djelo što ljudski premaša um,
Po vještoj zamisli Marduka, mudrosti Ea-e nastala –,
Tad Marduk, Bogova kralj,*
- 40 *Svu vlast Anunna-Bozima, na Nebu i Zemlji razdijeli.
Njih Anu-u dodijeli, da brigu brine o vršenju
dužnosti što njima ih povjeri on.*

*Bogova trista, k'o stražu na nebu postavi,
Nato puteve (razvoja) zemlje, vješto odredi:*

Na Nebu i Zemlju, šest stotina Bogova postavi.

45 *Kad Marduk vladar, Bozima svim, dužnosti utvrdi,
Kad Anunna-Bozim 'Neba i Zemlje, dužnosti dodjeli,
Anunna-Bozi svoja otvore usta
I Marduku, Gospodu rekoše svom:*

„Pa dobro Nanna, Gospode naš, što napora izbavi nas,

50 *Čime se ugodnim, tebi možemo zahvalit' mi⁶⁵?*“

Ovdje se nužno zapitati zašto su narodi drevne Mesopotamije, odnosno Međurječja, kao i stari Hebreji, došli do tako poraznog stava da su ih bogovi stvorili *da u znoju lica svoga jedu svagdašnji hljeb*, od rođenja do povratka u zemlju iz koje su nastali.

Nema sumnje da je na ovakvu krajnje pesimističku sliku čovjekova postanja uticao odbojan stav prema težačenju poznat kod narodâ Sredozemnog bazena, stav uslovljen ćudljivim klimatskim prilikama, oštrim smjenjivanjem elementarnih kosmičkih sila, stihija, dugotrajnim sušama koje prže sve usjeve, naglim kišama i olujama praćenim strašnim sijevanjem i grmljavinom, kišama koje, kad je riječ o Mesopotamljanima, obrađena polja, nasipe i kanale pretvaraju u mulj i glib. Tu su i rijeke Tigris i Eufrat, koje za razliku od tihoga Nila, dolaze neočekivano, hučno i bučno, rušeći i uništavajući sve što je čovjek teškom mukom stekao.

Navedeno je uticalo da se drevni Mesopotamljanin stao osjećati sužnjem kosmičkih sila na koje je, jer po njegovom uvjerenju iza svake pojave stajale određeno biće, trebalo uticati, umilostiviti ih i ublažiti njihovu silinu i nimalo naklon stav što ga izražavahu nepogodama.

⁶⁵ Cf. Labat, *Le Poème*, p. 143–149. (Preveo s francuskog M. Višić).

Za Mesopotamljane istorijskog razdoblja, njihova postojbina, dakle, nije bila sveti, od Apsoluta dani, kosmički, što će reći uređeni svijet, još manje centar svijeta, Paha-Sapa indijanskih plemena Sijuksa i Čejena gdje je živio Vakan' tanka, Veliki duh, Apsolutno biće. Sveti stub, kosmička os, kao ljestve između ljudskog i božanskog, neba i zemlje, kao da je iz Mesopotamije u samu zoru njezine civilizacije zanavijek iščezao.

C

1. Predanja drevnih Egipćana o postanju i uređenju kosmosa, svijeta bogova i ljudi

a) Heliopoljski misterij: duhovno začće sveopšteg života

Nazori drevnih Egipćana o postanju i uređenju kosmosa, svijeta bogova i ljudi doprli su do nas u četiri predanja, odnosno misterija: heliopoljskom, memfijskom, hermopoljskom i tebanskom.

Najstariji i svakako najčjuveniji jeste *heliopoljski* misterij, predanje nastalo u Heliopolju, centru boga-sunca Ra (koga Heleni nazivahu Helios, odakle Heliopolis, Grad sunca) odnosno Atum Ra-a, boga-tvorca. Ovaj misterij u prvi plan stavlja misaonu, metafizičku stranu Neter-Neteru u kojemu se rađa zamisao, što će reći duhovno postanje (time i cijepanje Neter-Neteru) svakog oblika života, u tom Počelu neograničenu prostorom i vremenom u našem razumijevanju tih pojmova.

Neter-Neteru, razdvojivši se, na prvom mjestu stvara životne vode zvane Nu, izvorno Nn, koje u sebi sadrže životni oganj. Razdvajanje prvobitnog, nestvorenog Principa, odnosno Monade, obavilo se, dakle, u toj životom zasićenoj vodi, u Nu (koji valja lučiti od Nun-a, Praokeana, značenjem istovjetnog helenskom Okeanu, simbolizujući kraj, odnosno vode koje okružuju svijet) u

liku Atuma, *zasićene praznine*, čije ime *sve-ništa* lijepo osvjetljava taj prvi momenat stvaranja, jer se u Atumu kao u oličenju Amona, nalaze sve potencije budućeg života, to jest životne funkcije prije kojih nije supstancijalno postojalo *ništa*.

Iz Nu se, spajanjem životvorne vode i ognja, rađa Atum koji svojom pojavom negira jedinstvenu prirodu Apsolutnog bića, s njime čineći harmonično dvojstvo. Atum je tako prva karika u ideji postupnog otjelovljenja materijalnog života kristalisanog u gore navedenim elementima potencijalno sadržanim u njegovu biću, koje gonjeno životnim ognjem što se zgušnjava u toj živućoj vodi, teži vidljivoj opstojnosti zbog čega se i pojavljuje u vidu otočića, o čemu nam govore i *Tekstovi piramida*. Tako u grobnici faraona Pepija Drugog čitamo:

*On što se rodi u Nu(nu),
Kad još ne posta nebo,
Kad još ne posta zemlja*⁶⁶.

Slično predanje o postanju Atum-Ra i o misaonom i tjelesnom nastanku budućeg života donosi i papirus nazvan Bremner-Rhind I čiji puni naslov glasi: *Poznavanje Ra-ovih stvaranja i obaranje Apofisa* koji, iako datira s godinom 312, prije nove ere, potiče iz veoma ranog razdoblja egipatske istorije:

....Još ne bješe neba i ne bješe zemlje. I ne bješe još ni tla ni zmije na tom mjestu...Ne nađoh sebi mjesta na koje bih se tamo mogao dići. Ja razmislih u svom srcu, ja zamislih pred svojim licem. I ja sazdah sve likove budući sam, jer ja ne bjeħ ispljunuo Šua, ja (još) ne bjeħ povratio Tefnut, i ne bješe nikoga ko bi stvarao sa mnom. Ja zamislih u svom sopstvenom srcu, i postadoše mnogobrojna bića od bića u likovima rođenih i u likovima onih koje oni rodiše.

---

⁶⁶ Cf. Kurt Sethe, *Pyramidentexte*, Leipzig 1900–1922, IV, 1040–1041.

Ja se sjedinih sa svojom pesnicom, ja se sparih sa svojom rukom i pade sjeme u moja sopstvena usta.

I ja ispljunuh Šua, ja povratih Tefnut. I moj otac Nun reče: „Neka porastu oni⁶⁷!“

Navedeni citati veoma uvjerljivo ilustruju naprijed rečeno o Atumu, hrišćanskom Adamu. Iz posljednjeg citata saznajemo da on snagom svojega srca (*Ja zamislih u svom sopstvenom srcu, i postadoše mnogobrojna bića*) stvara svoju pratnju, odnosno Devetku bogova, principa. Uprkos tome, on po ovome predanju stvara fizičkim, a ne duhovnim putem. Kao prvo stvorio je boga Šu, zračni i svjetlosni prostor, princip inteligencije koji razdvaja nebo od zemlje, po čemu je i opšti princip razdvajanja i sjedinjenja simbolizovan perom, i Tefnut, životvornu vodu. Šu i Tefnut rađaju principe, bogove Geb i Nut, boga-zemlju i boginju-nebo iz kojih nastaje pet tvornih, epagomenskih Počela: Oziris i Izida, kao afirmacija života, Seth i Neftida, kao negacija vidljivog života i afirmacija *smrti*, i Horus, kao kvintesencija, oličavajući uskrsnuće. Tako Šu i Tefnut, Geb i Nut, te Oziris i Izida, Seth i Neftida sa Horusom, kao devet tvornih principa čine prvu fazu, kao osnovu druge faze kosmičkog stvaranja. Ova se realizuje pomoću metafizičkih Netera kao daljnjeg produženja tvorne namisli Apsoluta, među kojima jednu od glavnih uloga ima metafizički Neter Ptah. Tekst nam govori da se rođenje prvoga para bogova obavilo fizičkim putem, što će reći da u ovome predanju imamo posla s antropomorfnom predstavom o rođenju svijeta, koja je donekle slična tehnomorfnoj predstavi, odnosno predanju iz Elefantine po kome je bog-tvorac Khnum, budući aspekt Amona kao Početka i umnog tvorca svijeta, na keramičkom vitlu stvorio i oblikovao svijet.

---

⁶⁷ Citirano prema Matje, *Staroegipatski mitovi*, str. 121.

b) *Memfijski misterij: Ptah i učenje o Logosu*

Drugu fazu stvaranja opisuju nam misteriji, među kojima je najznačajniji memfijski u kojemu se kao metafizički Neter pojavljuje Ptah. Ovaj metafizički Neter pod aspektom Tatenen, to jest pod aspektom *afirmacije života kroz materiju*, simbolizujući dvije osnovne tvorne sile Majke Zemlje – životvorni oganj i vodu – nastavlja tvorni naum Apsoluta projiciran u Atuma, nastavlja stvaranje tvornih principa koji prizivaju rast i oblikovanje pojavnog svijeta.

Ptah – koji kao metafizički Neter u genezi simbolizuje unutarnju bit materije, energiju kao snagu uništenja i ponovnog oblikovanja materije koju, kao temeljna snaga materijalizacije te energije, pretvara u oblikom i sviješću obdarena stvorenja – u ovom misteriju svoj tvorni naum izvodi srcem (=simbol začeca misli) i jezikom (=govor koji realizuje misao) što se jasno razabire iz slijedećeg pasusa:

Poniknu u srcu (misao) u liku Atuma, poniknu na jeziku (misao) u liku Atuma. Velik je i ogroman Ptah (koji je naslijedio svoju snagu od svih bogova) i njihovih duhova preko ovoga srca..., u kome se Horus pretvori u Ptaha pomoću ovoga jezika..., u kome se Tot pretvori u Ptaha.

Dogodi se da srce i jezik dobiše vlast nad (svim) udovima, jer oni saznaše da je on (Ptah) u svakom tijelu, u svim ustima svih bogova, svih ljudi, svih zvijeri, svih crva i svega što živi, jer on razmišlja i zapovjeda svim stvarima kojima on želi. Njegova Devetka bogova je uz njega kao zubi i usne. To je sjeme i ruke Atuma, jer je Atumova Devetka bogova ponikla pomoću njegovog sjemena i njegovih prstiju. (Ptahova), pak, Devetka bogova – to su zubi i usne u ovim ustima, koja dadoše imena svim stvarima i iz kojih izadoše Šu i Tefnut. Devetka stvori vid očiju, sluh ušiju i disanje nosa da oni obavještavaju srce. Jer upravo „ono

rađa svako znanje, a jezik ponavlja sve što je srce zamislilo.

(Podcrtao M. Višić).

I bi Ptah zadovoljan kad stvori sve stvari i sve božije riječi. I on rodi bogove, on stvori gradove, on osnova nome, on stavi bogove u njihova svetišta...⁶⁸

Iz navedenog teksta proizlazi da je riječ o izgrađenom filozofskom nazoru na postanje kosmosa. Gornje učenje nastalo krajem četvrtoga milenija prije Hrista sadrži logomorfnu predstavu o postanju svijeta. Ptah naime, ne rađa svijet fizičkim putem, što bi stajalo u vezi s biomorfonom predstavom, već universum nastaje interakcijom srca i jezika, što će reći da stvara mišlju i riječju. Ovdje, dakle, imamo posla s inventivnom mišlju i činom stvaranja kojim se nastala, začeta ideja riječju priziva u postanje. Ukratko, svijet po božanskoj, Ptahovoj riječi nastaje i dalje opstoji, što ukazuje da je ovdje riječ o aktu stvaranja ne putem fizičkog rođenja po kojem se postanje universuma tumači organskim putem, već o činu stvaranja putem Logosa gdje svijet nastaje takoreći na božansku zapovjest. Ovdje Hu, tvorna Riječ priziva u postanje tvornu Misao, Sia, ideju rođenu u Ptahovu srcu, odnosno duši.

Ovo je nesumnjivo jedan od bitnih dokaza da su drevni Egipćani još prije nekih pedesetak stoljeća poznavali svijet čiste spekulacije i apstrakcije, a ne jedino antropomorfne i materijalne predodžbe i slike po kojima se svijet pojavljuje sad iz životinja, sad iz ptica, sad su njegovi tvorci ptice, sad opet, bogovi. Tako, recimo, sunce rađa nebeska krava, sad, opet, izlazi iz lotosa, ili pak iz gušćijeg jajeta što ga je snio Veliki gakač, odnosno Geb.

Da su drevni Egipćani uistinu poznavali sfere duhovnog, metafizičkog i apstraktnog, što im se često odricalo i odriče, osim ovoga najmonumentalnijeg spomenika njihove duhovne

---

⁶⁸ Citirano prema Matje, *op. cit.*, 122–123.

kulture, koji se čuva u Britanskom muzeju, posvjedočuje nam, osim *Tekstova piramida i sarkofaga* i *Knjiga mrtvih*. Zar, pitamo se, njihov genij nije iznjedrio jedno od najvećih čudesa staroga svijeta, genij koji je oduvijek misli i govoru pridavao veliku moć, po njihovoj maksimi da Riječ stvara sva djela prije djela ruku. Oni su, štaviše, od misli i riječi načinili attribute bogova-tvoraca i otjelovili ih kao niža božanstva neophodna za održavanje vlasti. Tako je gore navedena Sia bila zamisao, misao, spozaja, ideja, odnosno duhovno rođenje oblika nekoga *predmeta* i bića, a Hu, tvorna Riječ i personifikacija izrečene naredbe kojom se Sia priziva u postanje i život, što umnogome liči na akt stvaranja u hrišćanskoj teologiji.

Kao što u heliopoljskoj teologiji iz Atum-Ra-a, tako u memfijskoj iz Ptaha, emanira Devetka Netera pomoću koje je Ptah stvorio sve postojeće na zemlji. I u memfijskoj je teologiji osnova i koljevka svega Nu koja prima i oživotvoruje klicu poteklu iz Ptaha što je Izida (svjetlost) iz negacije života, to jest cijepanja sjemena što se vrši u Seth-ovoj zemlji, dovodi u život.

Po ovome se misteriju iz Nu rađa i Tefnut, ovdje životvorna voda koja će izroditi onih osam haotičnih stvorenja u Hermopolju, dok je Hathor, princip sublimacije i životvorne vode što ju misterij naziva Khemunnu, medijator između začetih misli i životodajnih funkcija u Heliopolju i njihovih kosmičkih realizacija, što će nakon opisivanja toga stvaranja svoje konačno oblikovanje postići u tebanskom misteriju putem Amona.

Iz Ptaha u ovome misteriju emanira i Nefer-tum, drugamo simbol svjetlosti i lotosa iz koga se na iskonskom brežuljku u Hermopolju pojavilo sunčevo dijete. On, kao svjetlost, u ovome misteriju simbolizuje životni oganj i vodu, odnosno sublimaciju sebe sobom.

c) *Hermopoljski misterij: haotična božanstva, sunčevo dijete i Thoth*

Gornji se misterij u biti bavi rođenjem prvobitne vode iz koje se rađa životvorna voda Khemunnu. Po tome su misteriju prije pojave Atuma postojala četiri para iskonskih božanstava u liku žaba i zmija koji oličavahu elementarne sile, kao što su Nun, bezoblična voda, Kuk, mrak itd. Te sile, međutim, ni Atum nije uništio, već im je samo, kao u *Bibliji* vrhovni Bog Hebreja, odredio mjesto, što će reći sveo ih u poredak i harmoniju. S te tačke gledano, heliopoljska, odnosno memfijska Devetka velikih bogova, oličavajući kosmički poredak stvaranja u odnosu na hermopoljsku Ogdoadu predstavlja znatan napredak u oličavanju kosmosa. Iako hermopoljsko naučavanje stavlja naglasak na rođenje prvobitne vode i praiskonskih, ipak, poluhaotičnih bića, ono poznaje i naučavanje o rođenju djeteta-sunca čiju pojavu pozdravljaju ta bića⁶⁹ što će biti predmet svih kasnijih teogonija.

U ovome se misteriju kao metafizički Neter pojavljuje Thoth što se vidi iz opisa u Denderi: *Dvaput Veliki, tvorac dobara, srce Ra-a, jezik Atuma, grlo Netera čije je ime skriveno, gospodar vremena, kralj godina... otkriće Boga svjetlosti – Ra-a onoga što bivstvuje bez početka, Thotha, onoga, što živi od istine. Što nastaje u njegovu srcu odmah oživi, što on izgovori vječno traje*⁷⁰.

Iz gornjeg opisa vidi se da je Thoth medijator i koordinator između Heliopolja (*srce Ra-a, jezik Atuma*) Memfisa i Tebe (*grlo Netera čije je ime skriveno*) to jest Amona.

---

⁶⁹ Cf. K. Sethe, *Amun und Acht Urgötter von Hermopolis*, Berlin 1929.

⁷⁰ Citirano prema P. Festugiere, *La Revesation d'Hermes Trismegiste*, Paris 1944, p. 64.

d) *Tebanski misterij: Amon-Mut-Khonsu*

Iz posljednje rečenice uviđa se da Thoth kao metafizički Neter u srcu stvara i oblikuje ideje i funkcionalna počela. Tako on od Nut kao majke Ozirisa, sunca, zvijezda i ljudi, i Sokhmet, kao simbola uništenja, stvara Mut, to jest materijalnu osnovu poteklu od Ptaha. U njoj će se iz Amonova sjemena *Atum-Nefer-tum*, to jest Atum kao svijetlo preobraziti u Khonsu (koji po tome odgovara Ozirisu u periodu uskrsnuća) to jest u oduhovljenog Atuma koji istom na ovome stupnju može da iz ubijenog Ozirisa (bačenog sjemena u crnu, Seth-ovu zemlju) uz pomoć Izide i Tefnut (svjetlosti i vode) izvede rođenje Horusa (=životodajni oganj pobuđen vodom i svjetlošću) koji teži da se oslobodi staroga života, odnosno zla u koje je njegova oca doveo bog *Seth*. Sljedstveno tome, Horus, sin Ozirisa i Izide je krajnji cilj, to jest oslobođenje duha od materije koju je Duh stvorio i povratak, očistivši se od nje, nadnaravnoj harmoniji i svijesti, Apsolutnom biću.

To je razlog zašto je Khonsu u ovome misteriju, kao posljedica interakcije Amona i Mut, to jest kao njihov sin, princip ljudske svijesti, odnosno *prvi kvalitet samostvaralашtva i otjelovljenja svijesti*.

Ovako gledajući na stvari postaje nam jasno što smo ranije rekli da su bogovi samo određeni aspekti u čijim su likovima u raznim vjerskim središtima obožavane određene osobine Apsolutnog bića. Oni su, dakle, njegove moguće inkarnacije, utjelovljenja, počevši od primordijalnih ideja, funkcionalnih Počela začetih u metafizičkim Neterima (predmet misterija u Heliopolju) koje se utjelovljuju pomoću kosmičkih Netera (predmet memfijske teologije) da bi postali vidljivi (hermopoljski misterij opisuje aspekte toga, sada, supstancijalnog života), nakon čega, živeći ovozemaljskim životom, postigavši

puno ostvarenje i zrelost, teže oslobađanju od materije koja guši prvobitnu tvornu Misao i Riječ (Sia i Hu) i sjedinjuju sa svojim prvobitnim istočnikom, s kosmotvornom energijom i sviješću utjelovljenim u Apsolutnom biću (što je bio predmet misterija u Tebi vezanih za Trijadu Amon-Mut-Khnosu).

2. Predanja drevnog Egipta o svrsi čovjekova postanja

Ako je po naučavanju učenih krugova drevnog Egipta svrha ljudskog života promjena *potencijalne i statične energije duše i tijela* u viši stupanj svijesti i njezino sjedinjenje s kosmičkom sviješću, kao simbolom Apsoluta, ne treba nas čuditi što nema pisanih sastava koji izravno govore o svrsi čovjekova postanja. Za drevne je Egipćane, kao i Hebreje, i inače, njihova postojbina bila sveti, od Boga dati, kosmički, uređeni svijet. Ona je, štaviše, bila središte svijeta, mjesto gdje se otkrilo božansko, apsolutna, božanska stvarnost, obećana zemlja u kojoj živi odabrani narod.

Što se pak tiče književnih predanja o samom rođenju, postanju čovjeka, on je nastao iz suza boga Amona, odnosno Ra, što se razabire iz *Velike himne Amonu*:

*Otac očeva i Bogova svih,
Koji sazda nebo, učvrsti zemlju...
Iz njegovih suza, nastaje ljudi,*

i iz gore navedenog *Heliopoljskog predanja*:

...Ja (=Ra) bijah na ovoj zemlji, i Šu i Tefnut se glasno radovahu iz Nuna u kome oni bjehu i oni dovedoše sa sobom meni moje Oko kad već bijah sastavio dijelove svoga tijela. Ja sam ih orosio suzama, i postadoše ljudi od mojih suza koje istekoše iz moga oka⁷¹.

---

⁷¹ Citirano prema Matje, *op. cit.*, str. 122.

D

1. Sumerska predanja o zagrobnom životu

Budući da je smrt sastavni dio ljudskog života red je da kažemo koju o poimanju zagrobnog života, onostranog svijeta kod drevnih Sumerana, Akađana i Vavilonjana i čujemo što nam o njemu kažu njihova književna djela.

Ako je čovjek po istinskom uvjerenju starih Mesopotamljana stvoren sa svrhom da bogove odmijeni u teškom radu i brizi za goli život, odnosno da im služi i brine se o njihovom blagostanju, o čemu smo netom raspravljali, i ako su bogovi, bar u ranom razdoblju njihove religijske svijesti slabo marili za čovjekova dobra djela što su mu strašnim nepogodama više no jasno stavljali do znanja, onda nas ne može čuditi njihov krajnje pesimističan pogled na zagrobni život. Ako su, naime, bogovi čovjeku – koji im dok je živ, ugađa na sve moguće načine, stalno imajući na umu onu biblijsku *Sjeti se čovječe da si prah i da ćeš se u prah preobratiti* – tako nezahvalni, što li ona životna energija, načelo života što ga Feničani zvalu *nefeš*, nipošto duša, mogaše do jada i bijede očekivati u zagrobnom životu? Zato nas ne čudi što u mesopotamskom donjem svijetu zvanom *Kur*, koji se nalazio u utrobi Majke Zemlje ponad Apsû-a, slatkih donjih voda, u koji se išlo *putem nepovrata*, vidimo sfinge, lavove, grifone i demone kako love nefеше, ljudske sjenke, a ne duše, jer drevni Mesopotamljani nisu oformili filozofsku spoznaju duše. Dok nam oslikano posuđe iz Suze, kao i pobijena kraljeva zemaljska posluga iz kraljevskih grobnica u Uru govore da je u najranijem stadiju sumerske religije postojalo vjerovanje u svjetliji zagrobni život, čemu su uostalom, služili i pokloni u hrani i namještaju, dotle nam se već u trećem mileniju prije n. e., zagrobni život

pokazuje ispunjen ništavilom i užasom, što zorno ilustruju poeme *Silazak boginje Inane u donji svijet* i *Ep o Gilgamešu*.

Od *sumerskih* književnih predanja, donjega svijeta dotiču se poeme: *Gilgameš*, *Enkidu i donji svijet* i Dvanaesto pjevanje *Epa o Gilgamešu*, mada se ono može svrstati i u akadaska predanja o zagrobnom životu. Raspravljajući o sumerskim koncepcijama, odnosno književnim predanjima o postanju kosmosa, svijeta bogova i ljudi, naveli smo uvodni dio mita, odnosno poeme *Gilgameš*, *Enkidu i donji svijet*.

Od tri do sada otkrivene verzije koje imaju za predmet ubijanje Kura, što će reći aždaje, zapravo gospodara donjega svijeta, ovaj mit donosi dvije: *En-Ki i Kur* kojoj poema posvećuje četrnaest redaka, i *Gilgameš i Kur*, koja čini veći dio poeme.

Budući da nas poema, odnosno njezine dvije verzije o Kuru podrobno upoznaju sa slikom donjega svijeta drevnih Sumerana i, kako je ona nesumljivo uticala na postanje starohelenskih mitova o Heraklu i Perseju koji ubijaju aždaju, a u krajnjem i na našu legendu o svetom Đorđu i aždaji, obje verzije donosimo u cijelosti:

En-Ki i Kur

*Kad on otplovi,
Kad otac put Kura otplovi,
Kad En-Ki put Kura otplovi;*

*Na kralja (**Kur kamenje**) malo hitnu,
Na En-Kija, veliko (**kamenje**) hitnu;
Njegovo kamenje malo, kamenje ručno,
Njegovo kamenje vel'ko... trske,
En-Kija barku u borbi,
Poput oluje strašne zasu;*

*Na kralja voda sa pramca barke
K'o vuk navaljuje,
Na En-Kija voda sa krme
K'o lav se baca.*

Poema se ovdje odjednom prekida, ostavljajući nas bez odgovora ko je pobjedio, mada je jasno da je pobjednik En-Ki.

Druga verzija posvećena je Gilgamešu kao čovjeku-ubici aždaje, po čemu je ovaj sumerski Herakle, dvije trećine bog, trećinu čovjek sličan našem svetom Đorđu.

U navedenom dijelu pripovjesti, koja još uvijek nije u cijelosti objavljena, priča se kako se boginja Inanna sažalila na *huluppu*-drvo, to *Stablo života* drevnih Sumerana, koje uništavahu Južni Vjetar i Euftrat. Inanna, ga, želeći ga spasiti, odnese u svoj vrt u Ereh namjeravajući da od njega, kad poraste, napravi sebi postelju i naslonjač. To joj, međutim, ne polazi za rukom, jer se u podnožju nastanio zmaj *što čarolije ne poznaje*, a u krošnji ženski zloduh imenom Lilit sa svojom djecom *lilim*⁷². Inanna se na to potuži bratu, bogu-suncu Utu. Njeno tužanje, međutim, čuje i junak Gilgameš koji joj priteče u pomoć: stavlja na sebe oklop težak pedeset mina i sjekiroj od sedam talanata i sedam mina ubija zmaja *što čarolije ne pozna*. Inanna, zatim, od *huluppu*-drveta pravi pukku i mikku (bubanj i udaraljku?) s kojima Gilgameš u rodnom Uruku čini kojekakva čuda. Na *tužanje djevice* pukku i mikku, međutim, propadaju u donji svijet iz koga

---

⁷² Lilit se, kao ženski zloduh, pod imenom Lilake, javlja već oko 2000. godine u sumerskom zapisu imenom *Gilgameš i vrba*. Budući da i prema ovome zapisu Lilit boravi u krošnji vrbe što ju njeguje boginja Inanna, može se pomišljati da je navedeni zapis dio poeme *Gilgameš, Enkidu i donji svijet*.

Dodajmo usput da se prva Adamova žena, prema nekim midrašima, zvala Lilit i bila veoma rasmusna, što ukazuje da je vjerovatno riječ o boginji plodnosti. Svoju djecu, zloduhove *lilim*, hebrejska Lilit je imala s brojnim zlodusi-ma na obali Crvenoga mora.

Ni druga Adamova žena Eva, hrišćanska pramajka, pandan hurijsko-hetitske boginje života i smrti Hebat, nije mogla biti čedna, o čemu više vidjeti u našoj studiji *Misaoni i vjerski život narodâ drevne Mesopotamije* pisane kao uvod u *Zakonici drevne Mesopotamije*, Svijetlost, Sarajevo 1989, str. 39.

ih Gilgameš nastoji vratiti na sve moguće načine. Kad mu to nije pošlo za rukom gorko zaječa:

*Moj pukku, ko će ga donijeti iz donjega svijeta?
Moj mikku, ko će ga izbavit **pogleda** donjega svijeta?*

Nato Gilgamešu u pomoć priteče sluga i drug Enkidu:

*Gospodaru zašto se jadaš, zašto je srce ti bolno?
Tvoj pukku, ja ću ga donijet iz donjeg svijeta,
Tvoj mikku, ja ću ga izbavit **pogleda** donjega svijeta.*

Gilgameš potom upozorava Enkidua na opasnosti što ga čekaju na putu u donji svijet:

*Želiš li krenut' u donji svijet,
Riječ tebi ću reć, moju poslušaj riječ,
Savjet ti dajem, moj savjet primi.*

*Čistom se odjećom ne odjeni,
Umrlu „heroji“ neprijatelji da ne postanu tebi;
Uljem se dobrim iz posude ne namaži,
Da se na miris njegov duhovi okolo tebe
sjatili ne bi.*

*Luk u donjem svijetu, ne ostavljaj,
Da te pogođeni lukom ne okruže;
U ruci svojoj ne drži žezlo,
Da sjenke ne bi letjele okolo tebe.*

*Sandale na noge svoje ne stavljaj,
U donjem svijetu buku ne stvaraj;
Voljenu ženu ne ljubi,*

*Voljenog sina ne ljubi,
Mrsku ti ženu ne udaraj,
Mrskog ti sina ne udaraj,
„Zov“ donjeg svijeta da te ne stigne;
(Zov) onog što leži, one što leži,
(Zov) majke boga Ninazu što leži.
Što tijelo joj sveto haljina ne prekriva,
Što grudi joj svete odjeća ne zastire.*

Enkidu, međutim, postupa suprotno od dobijenog savjeta i dospijeva u ralje Kura, donjega svijeta odakle mu nije bilo povratka na zemlju. Nato Gilgameš krene u Nippur, glavnu svetinju boga En-lila i gorko zaječa:

*Oče En-lile, moj pukku u donji svijet propa,
Moj mikku, u donji svijet propa;
Enkidua poslah po njih, Kur ga zasušnji,*

*Namtar⁷³ ga ne zasušnji, Asag⁷⁴ ga ne zasušnji,
Donji svijet zasušnji njega,
Nergal⁷⁵, uhoda, što nikog ne štedi,
ne zasušnji njega,*

*Donji svijet zasušnji njega.
U boju gdje se junaštvo vidi, ne pade on,
Donji svijet zasušnji njega⁷⁶.*

---

⁷³ *Namtar*, zloduh kuge i ostalih bolesti, sluga kraljice pakla Ereš-ki-gal.

⁷⁴ *Asag*, zloduh bolesti i smrti koji u liku zmaja boravi u donjem svijetu. Savladao ga je bog Ninurta, što se opisuje u poemi *Podvizi i dijela boga Ninurte*, trećoj verziji o ubijanju zmaja.

⁷⁵ *Nergal*, bog uništenja i smrti, gospodar donjega svijeta, muž boginje Ereš-ki-gal, gospodarice donjega svijeta.

⁷⁶ Cf. Kramer, *Sum. myth.*, p. 34–35. (Preveo s engleskog Marko Višić).

Budući da mu En-lil nije uslišio molbu Gilgameš se obraća bogu En-Ki, bogu magije i znanja koji ga upućuje na bogasunca Utu, moleći ga da napravi otvor na donjem svijetu i za trenutak pusti Enkiduovu dušu, odnosno sjenku.

Gospodar donjega svijeta Kur, odnosno Nergal na zapovijest Utu pusti Enkiduovu sjenku koja na Gilgamešovu molbu opisuje donji svijet⁷⁷.

Budući da je opis donjega svijeta na sumerskoj pločici veoma nečitak, i kako taj opis donjega svijeta drevnih Sumerana donosi u prevodu na akadskom Dvanaesta pločica *Epa o Gilgamešu* dajemo ga u cjelosti:

*Nergal, odvažni junak, poslušaj njega (Ea-u),
Smjesti u Zemlji načini otvor,
A sjena Enkidua iz Zemlje k'o vjetar stiže.
Oni se spoznaše, jedan od drugog buduć' daleko,
Oni se svjetovat', besjedit' stanu:
„Reci mi, o družo moj, reci mi, družo moj,
Zakon mi Zemlje koju ti spozna, reci!“
„Ja reći mom drugu neću, ja reći mom drugu neću,
Ako bih zakon Zemlje koju upoznah, rekao ja –
Onda bi sjeo i plakao ti!“ – „Hoću da sjedim i plaćem!“
„Družo moj, tijelo moje što ga dotičaše ti, srce veseleć' svoje,*

---

⁷⁷ To je, koliko nam je poznato, najraniji primjer literarnog opisa nekog uskrснуća. U Homerovoj *Odiseji* na molbu Odiseja iz Hada izlazi Ahilejeva sjenka koja ovim riječima opisuje život u donjem svijetu:

Od. XI 488–491.

Nemoj me tješiti' što umreh, Odiseju vrli,

Bio bih radije težak u službi drugom

Koji velika nema imanja te od težnja živi,

Nego da vladam mrtvim što sunca ne vide više.

(Pásus sa starohelenskog preveo Marko Višić).

*K'o staro platno, crvi ga jedu!
Tijelo moje što ga doticaše ti srce veseleć' svoje –
Crvi ga rastaču, truleži puno^{78!}“*

Nakon opisa donjega svijeta u završnom, slabo očuvanom dijelu poeme, Enkiduova sjenka opisuje odnos stanara donjega svijeta prema pojedinim slojevima pridošlica.

Opis donjega svijeta drevnih Sumerana i prilika koje vladaju u njemu izložen je u poemi *Silazak boginje Inanne u donji svijet*⁷⁹:

*Od „velikog gore“, u mislim' smjera prema
„velikom dolje“⁸⁰,
Boginja, od „velikog gore“, u mislim' smjera prema
„velikom dolje“,
Inanna, od „velikog gore“, u mislim' smjera prema
„velikom dolje.“*

*Moja gospa ostavi nebo, ostavi zemlju,
U donji svijet, otiđe ona,
Inanna ostavi nebo, ostavi zemlju,
U donji svijet, otiđe ona,
Vlast kralja, ostavi ona, vlast kraljice, ostavi ona,
U donji svijet, otiđe ona⁸¹.*

---

⁷⁸ Cf. I. M. D'jakonov, *Epos o Gil'gameše*, Moskva-Lenjigrad 1961, Tablica XII. (Preveo s ruskog Marko Višić).

⁷⁹ O postanju i filozofskom značenju ove poeme govori se u ranije opisanom mitu *En-lil i Nin-lil – Rođenje boga Nanne* i posebno u gore navedenoj studiji *Duhovni i vjerski život narodâ drevne Mezopotamije*, str. 978.

⁸⁰ Pojam „veliko gore“ označuje Nebo; pojam pak „veliko dolje“ označuje Zemlju.

⁸¹ Poslednjih šest redaka koji nam se pokazuju kao tužbalica za boginjom Inannom, sukladno metriци izvornika *Poeme*, neodoljivo nas podsjeća na horsku pjesmu uobičajenu kod helenskih tragičara, posebno kod Ajshila.

*U Uruku Eannu⁸², ostavi ona,
U donji svijet, otiđe ona,
U Badtibira Emuškalamma, ostavi ona,
U donji svijet, otiđe ona,
U Zabalam Giguna, ostavi ona,
U donji svijet, otiđe ona,
U Adab-u Ešarra, ostavi ona,
U donji svijet, otiđe ona,
U Nippuru Baratušgarra, ostavi ona,
U donji svijet, otiđe ona,
U Kišu Hursagkalamma, ostavi ona,
U donji svijet, otiđe ona,
U Agadi Eulmaš-a⁸³, ostavi ona,
U donji svijet, otiđe ona.*

*Sedam božanskih zakona, o pojas priveže ona,
Ona božanske odluke potraži, u ruku svoju ih smjesti,
Zakone postavi sve, kod svoje noge što čeka,
Šugurra, krunu poljane, na svoju glavu stavi,
Ukras, na svoje lice stavi,
..., *palicu od lapislazulija, u (svoju) ruku uze,*
Nisku od lapislazulija, na svoj vrat stavi,
Blistavo... kamenje, na svoja prsa stavi,
Prsten od zlata, u svoju ruku uze,
... oklop za grudi, oko svojih prstiju sveza,
Odjećom kraljevskom svom, svoje omota tijelo,
*... pomast na svoje lice stavi.**

---

⁸² Eanna, *Nebeska kuća*, naziv hrama boga Ana i boginje Inanne u Uruku, biblijskom Erehu.

⁸³ Bogovi Emuškalamma, Giguna, Ešarra, Baratušgarra, Hursagkalamma i Eulmaš su mjesna božanstva i zaštitnici gradova koji se uz njih navode.

Put donjega svijeta, Inanna krenu,
Njen glasnik Ninšubur, uz **bo**k joj ide,
Čedna Inanna Nišuburu zbori:
„O (**ti što**) potpora, stalna si moja,
Vjesniče moj, povoljnih riječi,
Glasniče moj, okrijepnih riječi,
Ja sad, u donji silazim svijet⁸⁴.”

Kad stignem u donji svijet,
Tužanjem, nebesa **ispuni za mnom**,
U svetištu skupštine, u plač **udari za mnom**,
U kuću Bogova, tražeć' me, **pojuri za mnom**,
Tvoje oči **obori za mnom**, tvoja usta **obori za mnom**,
Tvoja... velika **obori...** za mnom,
Prosjaku nalik, prostom se odjećom odjeni za mnom,
É-kuru⁸⁵, En-lila kući, sam korak upravi svoj.
Kada u En-lila kuću, u É-kur uđeš,
Pred En-lilom tužiti stani:
'Oče, En-lile, ne daj da tvoju kćerku, u donjem svijetu,
sustigne smrt,
Ne daj da se tvoja kovina dobra, u donjem svijetu,
pretvori u prah,
Ne daj da tvoj lapislazuli dobri, u prah,
kamenosječa **smrvi**,

---

⁸⁴ Inanna u daljnjem tekstu svojem glasniku Ninšuburu kazuje što mu je činiti ako je u donjem svijetu zaslužni njezina sestra, kraljica donjega svijeta Ereš-ki-gal.

⁸⁵ É-kur, ime svetinje boga En-lila u gradu Nippuru, središtu njegova štovanja. Ime gornje svetinje *Kuća planina* ukazuje na njegovu ulogu tvorca svijeta, na što ukazuje i naziv svetinje u tom hramu imenom É-sar, *Kuća postanja svijeta*.

*Ne daj da tvoje šimšira drvo, u građu
drvosječa pretvori,
Ne daj da djevu Inannu, u donjem svijetu,
sustigne smrt⁸⁶.
Ako se En-lil na tuženje ogлуši tvoje, u Ur
pohitaj tad.*

*U Uru kada u kuću... zemlje,
U Ekišširgal, u kuću Nanne uđeš,
Pred Nannom⁸⁷ tužiti stani:
'Oče Nanna, ne daj da tvoju kćerku, u donjem svijetu,
sustigne smrt,
Ne daj da se tvoja kovina dobra, u donjem svijetu,
pretvori u prah,
Ne daj da tvoj lapislazuli dobri, u prah,
kamenosječa smrvi,
Ne daj da tvoje šimšira drvo, u građu
drvosječa pretvori,
Ne daj da djevu Inannu, u donjem svijetu,
sustigne smrt.'*

*Ako se Nanna na tuženje ogлуši tvoje, u Eridu
pohitaj tad.
U Eridu, kada u En-Kija kuću uđeš,
Pred En-Kijem tužiti stani:
'Oče En-Ki, ne daj da tvoju kćerku, u donjem svijetu,
sustigne smrt,*

---

⁸⁶ Desetak posljednjih redi u kojima razabiremo zbornsku tužbalicu, odnosno plač za Inannom, očituje bogatstvo sumerskog jezika u pogledu metafore.

⁸⁷ *Nanna* ili *Nannar*, ime boga – Mjeseca koji se naziva i Sin.

Ne daj da se tvoja kovina dobra, u donjem svijetu,
pretvori u prah,
Ne daj da tvoj lapislazuli dobri, u prah,
kamenosječa **smrvi**,
Ne daj da tvoje **šimšira drvo**, u građu
drvosječa **pretvori**,
Ne daj da djevu Inannu, u donjem svijetu,
sustigne smrt.’“

„Otac En-Ki, gospodar mudrosti,
Što hranu života pozna, što vodu života pozna,
On će me zacijelo u život vratit.“

Put donjeg svijeta Inanna krenu,
Svojemu glasniku Ninšuburu zbori:
„Pohitaj, Ninšuburu,
Riječ što naložih je tebi...“

Kada Inanna dvorima od lapislazulija u donjem svijetu
dođe,
Na kapiji donjega svijeta, ona postupi drsko,
U dvorima donjega svijeta, ona prozbori drsko:
„Otvori kuću, čuvaru, otvori kuću,
Otvori kuću, Neti, otvori kuću, potpuno sama ću ući.“

Neti, vrhovni čuvar kapije donjega svijeta,
Čednoj Inanni, odgovor daje:
„Ko li si, molim te, ti?“

„Ja sam kraljica neba, mjesta gdje sunce se rađa.“

„Ako si kraljica neba, mjesta gdje sunce se rađa,
Zašto si, molim te, došla u zemlju iz koje povratka nema?“

Kako te srce povede stazom s koje se niko vratio nije? “

*Čedna Inanna, njemu odgovor daje:
„Stariju sestru, Ereš-ki-gal, imam ti ja,
Gospoda Gugalanna, njenog ubiše muža,
Da na pogrebnom obredu budem,
...; nek tako bude⁸⁸.“*

*Neti, vrhovni čuvar kapije donjega svijeta,
Čednoj Inanni, odgovor daje:
„**Čekaj**, Inanno, da moju kraljicu pitam,
Da moju kraljicu Ereš-ki-gal pitam... da pitam.“*

*Neti, vrhovni čuvar kapije donjega svijeta,
U kuću, Ereš-ki-gal, kraljice svoje, uđe, govori njoj:
„Kraljice moja, to djeva neka,
K'o bog...,
Kapija...,
...,
U Eanni...,“*

*Sedam božanskih zakona, o pojas priveže ona,
Ona božanske odluke potraži, u ruku svoju ih smjesti,
Zakone postavi sve, kod svoje noge što čeka,
Šugurra, krunu poljane, na svoju glavu stavi,
Ukras, na svoje lice stavi,
..., palicu od lapislazulija, u (**svoju**) ruku uze,
Nisku od lapislazulija, na svoj vrat stavi,
Blistavo ... kamenje, na svoja prsa stavi,
Prsten od zlata, u svoju ruku uze,*

---

⁸⁸ Gornji dijalog između čuvara Neti i boginje Inanne nesumnjivo je biser ne samo sumerske već i svjetske književnosti.

... oklop na grudi, oko svojih prsiju sveza,
Odjećom kraljevskom svom, svoje omota tijelo,
... pomast na svoje lice stavi.

Nato Ereš-ki-gal...

Neti-**ju**, vrhovnom čuvaru kapije, odgovor daje:
„Deder Neti, vrhovni čuvaru kapije donjega svijeta,
Poslušaj riječ koju ti kažem.

Podigni zavore na sedam kapija donjega svijeta,
Kapije Ganzir, „lice“ donjega svijeta, njegove
prilike otkrij;

Kad ona (=Inanna) uđe,
Nek ona... duboko pognuta...“

Neti, vrhovni čuvar kapije donjega svijeta,
Kraljice svoje usliši riječ.

Podignu zavore na sedam kapija donjega svijeta,
Kapije Ganzir, „lice“ donjega svijeta, njegove
prilike otkri.

Čednoj Inanni zbori:
„Hajde, Inanno, uđi.“

Kada kroz prvu kapiju prođe,

Šugurra, „krunu poljane“, s glave joj skinu.

„Što li je, molim, to?“

„Zakoni donjega svijeta, Inanno, sasvim su jasni,
Ne pitaj, Inanno, za običaje donjega svijeta.“

Kada kroz drugu kapiju prođe,

..., palicu od lapislazulija oduzmu njoj.

„Što li je, molim, to?“

„Zakoni donjega svijeta, Inanno, sasvim su jasni,
Ne pitaj, Inanno, za običaje donjega svijeta.“

*Kada kroz treću kapiju prođe,
Niska od lapislazulija sa njena vrata uzeta bi.
„Što li je, molim, to?“
„Zakoni donjega svijeta, Inanno, sasvim su jasni,
Ne pitaj, Inanno, za običaje donjega svijeta.“*

*Kada kroz četvrtu kapiju prođe,
Blistavo... kamenje sa njenih prsiju uzeto bi.
„Što li je, molim, to?“
„Zakoni donjega svijeta, Inanno, sasvim su jasni,
Ne pitaj, Inanno, za običaje donjega svijeta.“*

*Kada kroz petu kapiju prođe,
Prsten od zlata sa njene ruke oduzet bi.
„Što li je, molim, to?“
„Zakoni donjega svijeta, Inanno, sasvim su jasni,
Ne pitaj, Inanno, za običaje donjega svijeta.“*

*Kada kroz šestu kapiju prođe,
...oklop sa njenih prsiju uklonjen bi.
„Što li je, molim, to?“
„Zakoni donjega svijeta, Inanno, sasvim su jasni,
Ne pitaj, Inanno za običaje donjega svijeta.“*

*Kada kroz sedmu kapiju prođe,
Odjeća kraljevska sva, sa njenog tijela uzeta bi⁸⁹.
„Što li je, molim, to?“*

---

⁸⁹ Sedam dijelova odjeće što ih je boginja Inanna morala ostaviti kod pojedinih kapija donjega svijeta, i po uskrsnuću uzeti, ukazuju na njezine funkcije u životu prirode. Ona je izrazito božanstvo prirode, gospodarica vegetativnih sila koje njezinim odlaskom sa zemlje obamiru, dolaskom pak oživljuju. Gornje svojstvo Inanna nasljeđuje od svoje majke Nin-lil, ova pak od Velike boginje plodnosti, alias Majke Zemlje.

„Zakoni donjega svijeta, Inanno, sasvim su jasni,
Ne pitaj Inanno, za običaje donjega svijeta.“

Duboko pognuta...

Čedna Ereš-ki-gal na svoje prijestolje sjedne,
Anunnaki, sudija sedam, što pred njom sudbine kroje,
Njihove oči, oči smrti, oni upere u nju,
Na njihovu riječ, riječ što ništi dah,

....,

Nemoćna u leš se prometnu žena,
Sâm leš o klin obješen bi.

Kada tri dana i tri noći prođe,
Njen glasnik Ninšubur,
Njen vjesnik povoljnih riječi,
Tuženjem nebesa ispuni za njom
U svetištu skupštine, u plač udari za njom,
U kuću Bogova, tražeć' je, pojuri za njom,
Svoje oči **obori** za njom, svoja usta **obori** za njom,
Sa... on svoja velika obori... za njom,
Prosjaku nalik, prostom se odjećom odjenu za njom,
É-kuru, En-lila kući, sâm korak upravi svoj.

Kada u En-lila kuću, u É-kur uđe,
Pred En-lilom tužiti stane:
„Oče En-lile, ne daj da tvoju kćerku, u donjem svijetu,
sustigne smrt,
Ne daj da se tvoja kovina dobra, u donjem svijetu,
pretvori u prah,
Ne daj da tvoj lapislazuli dobri, u prah,
kamenosječa **smrvi,**
Ne daj da tvoje **šimšira drvo,** u građu

*drvosječa **pretvori**,*
Ne daj da djevu Inannu, u donjem svijetu,
***sustigne smrt.**“*

Otac En-lil Ninšuburu odgovor daje:
„Moja kćerka, u ‘velikom gore’..., u ‘velikom dolje’
...,
Inanna, u ‘velikom gore’..., u ‘velikom dolje’...,
Zakoni donjega svijeta... odluke u njihovom mjestu...,
Ko, molim, u njihovo mjesto...?“

Otac En-lil na njegovo tuženje ostade gluv, u Ur
pohita on.

U Uru kada u kuću... zemlje
U Ekišširgal, u kuću Nanne uđe,
Pred Nannom tužiti stane:
„Oče Nanna, ne daj da tvoju kćerku, u donjem svijetu,
sustigne smrt,
Ne daj da se tvoja kovina dobra, u donjem svijetu,
***pretvori** u prah,*
Ne daj da tvoj lapislazuli dobri, u prah,
*kamenosječa **smrvi**,*
*Ne daj da tvoje **šimšira drvo**, u građu*
*drvosječa **pretvori**,*
Ne daj da djevu Inannu, u donjem svijetu,
***sustigne smrt.**“*

Otac Nanna Ninšuburu, odgovor daje:
„Moja kćerka, u ‘velikom gore’..., u ‘velikom dolje’
...,
Inanna, u ‘velikom gore’..., u ‘velikom dolje’...,
Zakoni donjega svijeta... odluke u njihovom mjestu...,

Ko, molim, u njihovo mjesto...?“

Otac Nanna na njegovo tužanje ostade gluv, u Eridu
otiđe on.

U Eridu, kada u En-Kija kuću uđe,
Pred En-Kijem tužiti stane:
„Oče En-Ki, ne daj da tvoju kćerku, u donjem svijetu,
sustigne smrt,
Ne daj da se tvoja kovina dobra, u donjem svijetu,
pretvori u prah,
Ne daj da tvoj lapislazuli dobri, u prah,
kamenosječa **smrvi,**
Ne daj da tvoje **šimšira drvo,** u građu
drvosječa **pretvori,**
Ne daj da djevu Inannu, u donjem svijetu,
sustigne smrt.“

Otac En-Ki Ninšuburu, odgovor daje:
„Što to se s mojom kćerkom zbi! Zebnja obuže mene,
Što to se s Inannom zbi! Zebnja obuže mene,
Što to se s kraljicom zemalja svih zbi! Zebnja obuže mene,
Što to se s posvećenicom neba zbi! Zebnja obuže mene.“
...**on nečist uze(i)Kurgarru** stvori,
...**on nečist uze(i)Kalaturru** stvori,
Kurgarru, on hranu života dade,
Kalaturru, on vodu života dade,
Otac En-Ki **kalaturru** i **kurgarru** zbori:

... (Uništeno devetnaest redaka.)

„**Na leš o klin obješen što je, strah**
ognjenih upravi zraka,

*[ezdeset puta hranom života, šezdeset puta
vodom života, poprskaj leš,
Inanna će zacijelo ustati. “*

... (Uništeno dvadeset i četiri (?) retka.)

*„Na leš o klin obješen što je, oni strah
ognjenih uprave zraka,
[ezdeset puta hranom života, šezdeset puta
vodom života poprskaju leš,
Inanna (iz umrlih) usta. “*

*Inanna iz donjeg izlazi svijeta,
Anunnaki uzmaknu pred njom,
(I) oni iz donjega svijeta, što tiho siđoše
u donji svijet;
Kada Inanna izlazi iz donjeg svijeta,
Mrtvi doista **hitaju k njoj.***

*Inanna iz donjeg izlazi svijeta,
Zlodusi mali trskama... nalik,
Zlodusi veliki, velikim trskama nalik,
Uz bok iđoše njoj.
Onaj ko hodiše pred njom, buduć' bez...
u ruci imaše žezlo,
Onaj ko uz bok iđoše njoj, buduć' bez...
o bedru nosiše mač.
Oni što **bijahu** pred njom,
Oni što pred Inannom **su bili**,
(**Bijahu bića kojima**) j' neznana hrana,
Kojima j' neznana voda,
Oni što sveto ne jedu brašno,
Oni što žrtveno ne piju **vino**,*

Oni što ženu iz zagrljaja čovjeku uzimaju,
Oni što dijete s grudi dojilje otimaju⁹⁰.

Inanna iz donjeg izlazi svijeta,
Kada Inanna iziđe iz donjeg svijeta,
Njen glasnik Ninšubur, pred njene noge se baci,
Prahom se pospe, **dronje** odjene on.
Zlodusi čednoj Inanni zbore:
„Inanno, **pred gradom čekaj, mi ćemo tebi donijeti njega.**“

Čedna Inanna zlodusim odgovor daje:
„On moj je vjesnik povoljnih riječi,
Moj glasnik okrjepnih riječi,
On se ne ogлуši, o naredbe moje,
On ne odloži zapovjest, što zadah je njemu,
On **tuženjem** nebesa **ispuni za mnom**,
U svetištu skupštine, on u plač udari za mnom,
U kući Bogova, tražeć' me, pojuri za mnom,
On svoje oči **obori** za mnom, on svoja usta **obori** za mnom,
Sa... on svoja velika **obori...** za mnom,
Prosjaku nalik, prostom se odjećom odjenu za mnom,
É-kuru, En-lila kući,
Uru, Nanne kući,
Eridu, En-Kija kući (**korak upravi svoj**),
On me u život vrati.“

„**Budimo pred njom, u Ummi pred Sigkursagga,**
budimo pred njom.“

---

⁹⁰ S pravom se može ustvrditi da se u ovoj poemi očituje svo bogatstvo, odnosno osobine sumerske poezije kako u pogledu forme i stila tako i korišćenja onih pjesničkih osobenosti po kojima se poezija razlikuje od proze, o čemu smo govorili u početku ovoga djela.

*U Umi, pred Sigkursagga,
[ara (=bog grada Umme) pred njene noge se baci,
Prahom se pospe, dronje odjene on.
Zlodusi čednoj Inanni zbore:
„Inanno, pred gradom čekaj, mi ćemo tebi donijeti njega.“*

Čedna Inanna zlodusim, odgovor daje:

(Odgovor boginje Inanne uništen)

*„Budimo pred njom, u Badtibira pred Emuškalamma,
budimo pred njom.“
U Badtibira, pred Emuškalammom (=bog grada Badtibira)
...pred njene noge se bace,
Prahom se pospu, odjenu dronje.
Zlodusi čednoj Inanni zbore:
„Inanno, pred gradom čekaj, mi ćemo tebi donijeti njega.“
Čedna Inanna zlodusim, odgovor daje⁹¹:*

(Odgovor boginje Inanne uništen. Nedostaje kraj poeme⁹².)

---

⁹¹ Cf. Kramer, *Sum. myth.*, p. 88–96. (Preveo s engleskog Marko Višić).

⁹² Možda nije naodmet da se na svršetku ovoga poglavlja, u kojemu se govori o dvije verzije ubijanja zmaja, aždaje, konkretno Kura, doda da se predan-ja o zmajevima koji borave u vodi ili uz nju i rigaju plamen, tražeći da im se za žrtvu prinose djevojke, ali i jelo, susreću kod svih naroda.

Nesumljivo je da zmajevi – kao što su sumerski Kur (koga savladava bog Enki) i Asag (koga pobjeđuje bog Ninurta), vavilonska boginja Tiamat, posmatrajući je u duhu folkloru (koju savladava bog Marduk) kojima pridružujemo i Humbabu koji, kao simbol htonskog oličava i zmijski, to jest haotični, zao element (koga savladavaju Gilgameš i Enkidu); zatim, hetitski zmaj Illuyankaš (Ilujanka, koga savladava bog oluje Tešub, odnosno boginja

2. Akadska (asirsko-vavilonska) predanja o zagrobnom životu

Budući da je donji svijet drevnih Akađana, odnosno Asirana i Vavilonjana ravan onome starih Sumerana što smo ga u prethodnom poglavlju opisali, ostaje da nam rečeno posvjedoče akadaska književna predanja.

Od akadskih književnih predanja donjega svijeta dotiču se poeme: Nergal i Ereš-ki-gal, Silazak boginje Ištar u donji svijet⁹³ i Dvanaesto pjevanje *Epa o Gilgamešu* što smo ga prikazali u prethodnom poglavlju.

---

hrabrosti i rata Inaraš), indijski zmaj Vritra iz *Rgveda* (koga savladava bog Indra), helenski Tifon (koga pobjeđuje Zeus), zmaj Apofis iz egipatske religije (koga savlađuje bog-sunce Ra), aždaja iz našeg predanja koju savladava sveti Đorđe – simbolizuju vodnu i vatrenu stihiju, što će reći kaos, tamu, zlo, odnosno duhove vode i vatre kojima se prinosila ljudska ili pak životinjska žrtva.

Protiv zmajeva, odnosno aždaja u svim se mitološkim predanjima bore božanstva (rjede heroji) koja simbolizuju načelo dobra, oličavajući svjetlost i kosmos, to jest red i poredak. Kao takvi oni se bore protiv aždaja i zmajeva koji simbolizuju princip zla, što će reći kaos, tamu i mrak, nesređenost kao negaciju života. Riječju, sile svijetla i dobra bore se protiv sila tame i zla i savlađuju ih.

⁹³ Ova, kao i gore navedena istoimena sumerska poema *Silazak boginje Inanne u donji svijet*, koja je akadskoj poslužila kao uzor, ima za predmet zatočenje boginje plodnosti (koju Sumerani zvalu Inanna, a Akađani, odnosno Vavilonjani Ištar) u donjem svijetu i njezin povratak u život na zemlji.

Tako boginja Inanna, odnosno Ištar oličava prirodu koja u jesen obamire (u *Poemi* simbolizovano skidanjem dijelova odjeće sa boginje), a u proljeće uskršava (u *Poemi* simbolizovano vraćanjem dijelova odjeće) o čemu je bilo riječi u 95. napomeni.

Uvodni dio poeme *Silazak boginje Ištar u donji svijet* crnim bojama opisuje kraljevstvo boginje Ereš-ki-gal i njezina muža, boga Nergala, dok je nastavak *Poeme* skoro istovjetan sumerskoj poemi *Silazak boginje Inanne u donji svijet* što smo je upravo prikazali:

*Zemlji nepovrata, kraljevstvu [Ereš-ki-gal-e],
Ištar, Sin-ova (=Mjesečeva) kćerka u mislim [smjera],
Da, Sin-ova kćerka u mislim [smjera]
Mračnom boravištu, Irkal[le⁹⁴] sjelu,
Kući iz koje niko ne iziđe ko u nju uđe,
Putu s kojega, povratka nema,
Staništu u kojem oni što uđu, nemaju svijet [la],
Gdje prah im je jelo, a zemlja hrana,
(Gdjeno) ne videć' svjetlo, sjede u tami,*

10 (Gdje) žive pticama (šišmišim) nalik, imajuć' krila,
(I gdje) na vratima i kračunu, prašina leži.

*Kad Ištar kapiji Zemlje nepovrata dođe,
Čuvaru kapije, ove kazuje riječi:
„Čuvaru kapije, tvoju kapiju otvori,
Tvoju kapiju otvori, da ja uzmognem uč'!
Ako li kapiju ne otvoriš ti, da ne bih ušla ja,
Vrata ću smrskat, kračun ću slupat,
Dovratak smrskat, vrata odvalit,
Podići mrtve, da jedu žive,*

20 *Da mrtvi od živih, brojniji budu.“*

*Čuvar kapije otvori usta, besjedit' stane,
Vrloj Ištari zboreć':*

---

⁹⁴ Drugi naziv kraljice donjega svijeta, boginje Ereš-ki-gal, sestre boginje Inanne, odnosno Ištar, simbol zime i uništenja, ali i sublimacije.

„Nemoj, o gospo moja, rušiti nju!
Kraljici E[reš]-ki-gal ime ti obznanit' idem.“
Čuvar kapije uđe, Ereš [-ki-gal-i] zbori:
„Hej, sestra ti Ištar, na [kapiji] čeka,
Ona što brojna veselja tvori,
Ona što pred Ea-om, pred k [raljem] dubine miješa.“
Kad Ereški-gal, začuje to,
Lice joj ubljedi, tamarisku uvelom nalik,

30 Usne joj postaje crne, **kuninu**-trski nalik.

„Što srce njeno, meni je vuče? Što li joj dušu,
ovamo nagna?
O, hoću li vodu, s Anunnakima piti?
Hoću li zemlju, umjesto hljeba jesti, prljavu vodu,
umjesto piva piti?
Hoću li za mužim' tužit, što svoje napustiše žene?
Hoću li za djevojkam' tužit, iz naručja voljenih
otete što su?
(Ili) ću pak za mlađahnim tužit, što prije vremena
otiđe svog⁹⁵?
Čuvaru kapije idi, kapiju otvori njoj,
Po drevnim običajima, postupaj s njom.“

Čuvar kapije pođe, kapiju da otvori njoj:

40 „Ulazi, o gospo moja, da Kutha⁹⁶ se može radovat' tebi,
Zemlja nepovrata, da može se veselit' prisustvu tvom.“

Kroz prvu kapiju, kada je pusti,
On uze i skinu sa glave, veliku krunu njoj.
„Zašto mi, čuvaru kapije, veliku krunu sa glave uze?“

---

⁹⁵ Boginja Ereš-ki-gal bi uistinu imala razloga za tužanje ukoliko bi Ištar otvorila donji svijet i pustila mrtve na slobodu.

⁹⁶ Jedan od naziva donjega svijeta i ime akademskog grada Kutu.

„Ulazi, o gospo moja, takva su pravila Gospodarice
donjega svijeta.“

*Kroz drugu kapiju, kada je pusti,
On uze i skinu s ušiju, naušnice njoj.*

„Zašto mi, čuvaru kapije, naušnice s ušiju uze?“

„Ulazi, o gospo moja, takva su pravila Gospodarice
donjega svijeta.“

*Kroz treću kapiju, kada je pusti,
On uze i skinu sa vrata ogrlicu njoj.*

„Zašto mi, čuvaru kapije, ogrlicu sa vrata uze?“

50 „Ulazi, o gospo moja, takva su pravila Gospodarice
donjega svijeta?“

*Kroz četvrtu kapiju, kada je pusti,
On uze i skinu s prsiju, ukrase njoj:*

„Zašto mi, čuvaru kapije, ukrase s prsiju uze?“

„Ulazi, o gospo moja, takva su pravila Gospodarice
donjega svijeta.“

*Kroz petu kapiju, kada je pusti,
On uze i skinu s bokova, pojas kamenje što rađa
njoj.*

„Zašto mi, čuvaru kapije, pojas kamenje što rađa
s bokova uze?“

„Ulazi, o gospo moja, takva su pravila Gospodarice
donjega svijeta.“

*Kroz šestu kapiju, kada je pusti,
On uze i skinu s ruku i nogu, narukvice njoj.*

„Zašto mi, čuvaru kapije, narukvice sa ruku i nogu
uze?“

„Ulazi, o gospo moja, takva su pravila Gospodarice donjega svijeta.“

60 Kroz sedmu kapiju, kada je pusti,
On uze i skinu sa tijela, stidnu odjeću njoj.
„Zašto mi, čuvaru kapije, stidnu odjeću sa tijela uze?“
„Ulazi, o gospo moja, takva su pravila Gospodarice donjega svijeta.“

Kad Ištar u Zemlju nepovrata siđe,
Ereš-ki-gal ugleda nju, namah je uhvati bijes.
Ištar bezumno, nasrnu na nju.
Ereš-ki-gal otvori usta, bjesedit' stane,
Namtaru svojemu glasniku, ovako zboréc':
„Pohitaj, Namtaru, [**u**] mojem [**dvoru**] zaključaj [**nju**]!
Na nju, [**na**] Ištar, šezdeset bo[**lesti**] pusti:
70 Bolest očiju [**protivu**] njenih [**očiju**],
Bolest kukova pro[**tivu**] njenih [**kukova**],
Bolest srca pro[**tivu njezina srca**],
Bolest nogu pro[**tivu**] njezinih [**nogu**],
Bolest glave pro[**tivu njezine glave**]
Protivu svakoga njezina dijela, protivu [**čitava njenoga tijela**]!“

Kad Gospa Ištar [**siđe u donji svijet**],
Bik na kravu nije skakao, [**magarac magaricu nije plodio**],
[**Čovjek**] na ulici, žene [**nije oplodivao**].
Čovjek [**je u svojoj sobi**] spavao, [**žena je u svojoj sobi spavala**],
80 [...**spa**]vao[...].

Papsukkal-**u**, namjesniku Bogova višnjih,

Spokojna nesta, lice mu [mračno posta].

U crno se odjenu, dugu pustiše kosu.

Papsukkal krenu, pred Sina, svojega oca, plačući stane,

[Njegove] suze, pred Ea-om, pred kraljem teku:

„Ištar u donji otiđe svijet, iz njeg se ne vrati ona.

Otkada Ištar u Zemlju nepovrata siđe,

Bik na kravu ne skače, magarac magaricu ne plodi,

Čovjek na ulici, žene ne oplođuje.

Čovjek u svojoj sobi spava,

10 *Žena u svojoj sobi spava. “*

Ea u srcu mudrom, stvorenje začē,

Asušunamira, eunuha stvori:

„Asušunamir-u, kapiji Zemlje nepovrata,

upravi pogled;

Kapijâ sedam Zemlje nepovrata, tebi će otvoreno bit.

Ereš-ki-gal vidjet će tebe, veselit se prisustvu tvom.

Kad srce njeno se smiri, narav joj postane blaga,

Kletvom velikih Bogova, nek se zakune.

(Nato) svoju podigni glavu, na mješinu vode života,

misao svrati:

‘Molim te, Gospo, mješina vode života,

nek mi se dâ,

20 *Vode života, da mogu pit’.* “

Kad Ereški-gal, začuje to,

Po bedrim se udari, za prst se ugrize:

„Od mene tražiš, što tražit’ se ne smije.

Odlazi, Asušunamir-u, tebe ću moćnom prokleti kletvom!

Otpaci gradskih kanala, tvoja nek bude hrana,

Voda kaljuga gradskih, tvoje nek bude piće.

Bedema sjenka, tvoje nek bude mjesto (=počinka),

Prag kuće, neka ti stanište bude,

Pijanstvo i grabež, tvoju nek satru drskost!“

*Ereš-ki-gal otvori usta, besjedit' stane,
30 Namtaru glasniku svojem, ovako zbori:
„Namtaru ustaj, u Egal-ginu⁹⁷ hitaj,
Ulaz karneolom, ukrasi njoj,
Anunnakije⁹⁸ iznesi, na zlatni prijesto
postavi njih,
Vodom života poškropi Ištar, ispred mojih je
očiju skloni!“*

---

⁹⁷ *Egal-gina*, naziv sudnice u donjem svijetu.

⁹⁸ Ovdje se pod Anunnakima ne misli na pedeset sumerskih božanstava, gospodara kosmotvornih sila i generativnih potencija Majke Zemlje, već na sedam bogova sudbine u donjem svijetu koji stoje u tjesnoj vezi s kultom mrtvih i nazivaju se sedam Anunnakija podzemlja.

U donjem svijetu pomažu boginji Ereš-ki-gal tako što svojim okom smrti usmrćuju one koje Gospodarica donjega svijeta osudi na smrt. Sedam Anunnakija podzemlja, koji u ovoj *Poemi* gotovo da nemaju svoju ličnost, povezani su sa sedam krugova, dijelova donjega svijeta kroz koje prolazi boginja Inanna, odnosno Ištar.

Budući da u svakom od tih krugova bog Anubis po deset dana balzamira preminulu zvijezdu Sotis, Sirius, nakon čega ona uskrsava navešćujući početak Nove godine, očividno je da je sedam Anunnakija podzemlja povezano sa sedamdesetodnevnom periodom potrebnim da zvijezda Sirius podmlađena izađe iz donjeg svijeta, odnosno da se pojavi na nebu drevnih Egipćana sa kojega godišnje izbiva sedamdeset dana. Nije li balsamovanje mumije, toga simbola kosmičkog života, u drevnom Egiptu trajalo sedamdeset dana?

Prema tome, sedam Anunnakija podzemlja jesu gospodari desetodnevnog tjedna i kao takvi vladari donjega svijeta razdijeljenog na sedam krugova, odnosno dijelova od kojih svaki simbolizuje desetodnevni tjedan.

O sedam Anunnakija podzemlja kao o gospodarima sudbine opširno raspravlja Robert Temple u navedenom djelu str. 84, i d.

*Namtar pohita, u Egal-ginu uđe,
Karneolom ulaz, ukrasi njoj,
Anunnakije uze, na zlatni prijesto
postavi njih,
Vodom života poškropi Ištar, ispred njenih je
očiju skloni.*

*Kroz prvu kapiju, kada je pusti,
On stidnu odjeću, na njeno tijelo vrati.*

40 *Kroz drugu kapiju, kada je pusti,
On narukvice, na njene ruke i noge vrati.*

*Kroz treću kapiju, kada je pusti,
On pojas kamenje što rađa, na njene bokove vrati.
Kroz četvrtu kapiju, kada je pusti,
On ukrase, na njena prsa vrati.*

*Kroz petu kapiju, kada je pusti,
On ogrlicu, na vrat joj vrati.*

*Kroz šestu kapiju, kada je pusti,
on naušnice, na njene uši vrati.*

*Kroz sedmu kapiju, kada je pusti,
On veliku krunu, na njenu glavu vrati.*

„Otkup ako ti ne da, vrati natrag⁹⁹.”

---

⁹⁹ Navođenje Tammuza u daljnjem tekstu sukladno mladoj, N-recenziji akademskog mita o Tamuzu i boginji Ištar, iz grada Ninive, ukazuje da je scena silaska boginje Ištar u donji svijet dio Tammuzova kulta, kulta plodnosti, kao

*Tammuza pak, kog mladost ljubljaše njena,
Čistom ga vodom umij, mirisnim uljem ukrasi;
Crvenom odjećom odjeni, na fruli od lapislazulija da svira.
Nek ljubavnice, njegovu raspolaže čud.“*

*[Kad] Bêlit-ilî¹⁰⁰, njezine ukrase stavi,
[I njezin] ogrtač, što „plavcem“ ispunjen bi,
Na glas njezina brata, Bêlit-ilî ukrase baci [...]
A „plavac“ ispunjen [...]...
„Brate, jedini moj, zlo mi ne čini!
Onoga dana, kad Tammuz pristupi meni,
Kad s njime lazuli frula (i) prsten od karneola
pristignu meni,
Kad s njime u bolu čovjek, u bolu žena
pristignu meni,
Mrtvi nek ustanu, tamjan nek miriše.“¹⁰¹*

Što se tiče poeme *Nergal i Ereš-ki-gal*, koja je također posvećena opisu prilika među stanarima donjega svijeta, njezino je postanje aitiološkog karaktera. To će reći da je nastala s ciljem da objasni kako je bog Nergal dospio u donji svijet.

Postoji nekoliko verzija *Poeme* od kojih ovdje donosimo verziju iz novoasirskog razdoblja što ju je prof. O. R. Gurney pronašao

---

posljednika sumerskog kulta o Dumuziju i boginji Inanni, kao izrazitim božanstvima plodnosti.

Dumuzi je, naime, hipostaza i oličenje, antropopatski rečeno, sin boga-tvorca, odnosno boga plodnosti En—lila koji sobom oličava Velikog boga plodnosti zvanog Ab-U, dok je Inanna hipostaza i oličenje, odnosno kćerka boginje Ninlil kao personifikacije Velike boginje plodnosti, Majke Zemlje, zvane Ki.

¹⁰⁰ U predlošku stoji Belili, što je nedvojbeno pogrešno. Bêlit—ilî, *Kraljica bogova*, a ne Belili jeste sumerski naziv Majke Zemlje.

¹⁰¹ Cf. Pritchard, *Anthology* I, p. 80–85. (Preveo s engleskog Marko Višić).

na pločici u Sultan-Tepe i objavio u *Proceedings of the British Academy* XLI, p. 27–33, London 1955.

Ovo je, naime, do sada najočuvanija i najpotpunija verzija naše *Poeme*, mada se i u njoj susreću praznine od kojih su neke dopunjene sa pločice iz Tell-Amarna, grada iz Gornjeg Egipta.

Početak *Poeme* jako je oštećen. Sva je prilika da je to himna u čast boginje Ereš-ki-gal koja jedva da je u vrijeme postanja *Poeme* istoj pripadala:

I

Hvaliću [...kraljicu ljudstva]

[...] iz dana u dan.

Hvaliću [Ereš-ki-gal, kraljicu ljudstva,]

[...] iz [dana u] dan.

[...]...

[...]...potpora.

[...] među Boginjam' svim.

(8') *[...] ti si milosti puna.*

(Slijedi praznina od nekih trinaest redaka u kojima se vjerovatno opisuju pripreme za gozbu bogova.)

(6') *[Anu otvori usta, glasniku Kaka zbori:]*

[„Zemlji nepovrata, o Kaka, poslaću tebe.]

[Ereš-ki-gal-i da kažeš ti:]

[‘Ti gore, ne možeš doć’,]

[U tvojem času, u naše društvo, ne možeš

(10') *uzić’,]*

[Mi pak dolje, ne možemo ić’,]

[U našem času, u tvoje društvo, ne možemo sić’.]

[Pošalji (dakle), glasnika svog,]

[Nek on sa stola (jelo) odnese, nek on

tvoj dio uzme.]

[Sve što budem ja dao njemu, to on će sve predati]
...tebi.’“

[Kaka dugim, stubištem neba] siđe.

[Kad na kapiju Ereš-ki-gal-e dođe (besjedit' stane):]

[„Čuvaru kapije], kapiju me[ni o]tvori!“

[„**Ulazi**, Kaka,] nek kapija **bla**[**goslovi tebe!**“]

(20') On [Boga K]aka kroz [prva], provede [vra]ta,
On [Boga] Kaka kroz [druga], provede vrata,
On [Boga] Kaka kroz [treća], provede vrata,
On Boga Kaka kroz četvrta, provede vrata,
On Boga Kaka kroz peta, provede vrata
On Boga Kaka [kroz] šesta, provede vrata,
On Boga Kaka [kroz] sedma, provede vrata,
On u njezinu, prostranu dvoranu uđe,
On se pokloni, zemlju [poljubi] pred njom.
On se uspravi, tu stojeć' prozbori njoj:

(30') „Anu, [tvoj] otac, posla me
Riječima ovim: 'Ti gore, ne možeš doć'
U tvojem času, u naše društvo, ne možeš
uzić',
Mi pak dolje, ne možemo ić',
U našem času, u tvoje društvo, ne možemo sić'.
Pošalji (dakle), glasnika svog,
Nek on sa stola (jelo) odnese, nek on
tvoj dio uzme.
Sve što budem ja dao njemu, to on će sve predati
...tebi.’“

Ereš-ki-gal, svoja otvori usta, glasniku Ka[ka] zbori:

„Vjesniče Anu-a, našega oca, što nama dođe,

(40') Jesu li dobro Anu, En-lil i Ea, veliki Bozi?

Da li je dobro Nammu i Naš, čestiti Bog?

*Da li je dobro suprug, gospodarice neba (=Inanne)?
Da li je dobro Nin[urta¹⁰² najmoćniji] na zemlji
što je?“*

*Kaka[svoja] otvori [usta], Ereš-ki-gal-i zbori:
„Dobro su Anu, En-lil i Ea, veliki Bozi,
Dobro su [Namm]u i Naš, čestiti (**Bog**),
Dobro je [suprug gos]podarce neba,
Do[bro] je Nin[urta najmoćniji] na zemlji
što je.“*

*[K]aka (opet) svoja otvori usta, Ereš-ki-gal-i zbori:
(50’) [„...] nek s tobom u redu bude!“
[Ereš-ki-ga]l svoja otvori usta, Namtaru¹⁰³,
glasniku svojem zbori:
„Nam[taru], [glasniče] moj [na] nebo Anu-a, našega oca,
tebe ću poslat.
Uspni se, Namtaru, dugim [stubištem neba,]
Sa stola (jelo) odnesi, [moj dio uzmi,]
Sve što Anu bude [predao tebi, to sve donesi meni.“]*

(Na pločici ima praznina od nekih dvadeset redaka u kojima se govori o Namtarovu odlasku na nebo i dolasku pred velike bogove. Potom se opisuje poklonjenje velikih bogova Namtaru, glasniku boginje Ereš-ki-gal, što je odbio učiniti Nergal. Kako je taj postupak uvrijedio Namtara i njegovu gospodaricu, ona ga ponovo šalje po Nergala.

---

¹⁰² Očito aluzija na njegovu prvobitnu funkciju božanstva sunca i proljetne vegetacije.

¹⁰³ Kao što je Kaka, odnosno Gaga, glasnik vrhovnog boga Anu, tako je Namtar, zloduh kuge, glasnik boginje Ereš-ki-gal, koja je, kao i bogovi Nergal i Ninurta, u početku bila solarno božanstvo koja zbog nekog zlodjela dospijeva u donji svijet.

Budući da Nergal, zbog uvrede nanesene kraljici pakla mora ići u donji svijet i ispričati se boginji Ereš-ki-gal, bog mudrosti Ea uči ga kako će se ponašati na putu u donji svijet.)

II

[Ea svoja otvori usta, Nergalu zbori:]

(1') [„...]

[Kad on] u [...] dođe.

[...] put...[...]

[Bogovi]skupa se, po[klone] njemu,

[Veliki Bo]zi, usud što kroje.

[On] moć je štovao, on moć je štovao [Bogova,]

[Bogova], Irka[lle¹⁰⁴] stanara.

Zašto se pred njim, ne po[kloni] ti?

[...] ja pogled, upravljah tebi,

(10') *Nezahvalan, postade ti.*

[...] o[či] ti, u zemlju zure.“

(Redovi od 12' do 16' uništeni.)

[Nergal], svoja otvori usta, i Ea-i zbori:]

[„... ja ću] se uspet,

[...] ti reče.

(20') *[...]...on/ja ću ga, dvostruko isplest.“*

Kad Ea začuje to, sâm sebi reče:

[„Ja ću] dati... postaviti' red.“

Ea svoja otvori usta, Nergalu zbori:

„Smjeraš li putniče, s mačem u ruci, zadatak

obavit poč'?

---

¹⁰⁴ Misli se na donji svijet.

U gustiš **mesu-drveća** pođi,
Mesu-drvo, **haš[urru-drvo**, i **s]upalu-drvo**,
odsjeci,
[Odsjeci...i] štap.“
[On u gustiš] **mesu-drveća**[siđe]
On **mesu-drvo**, **hašurru-drvo** i
s] upalu drvo [posječe]
Odsječe...[...i] štap.

(30') **On će popunit**[...] i Ningišzida.

Lapis [lazuliju] nalik, on ukrasi svoj [...,]
Na zla[to] nalik, on ukrasi [svoj...]
Lapislazulija poput, on [svoje] ukrasi [žezlo,]
Djela... pri[jestolje...].

Ea ga pozva, savjet mu daje.

„Želiš li, putniče...?”

Ma koje upute [...]... [...]

Kada prijestolje, donesu tebi,

(40') **Nemoj da odeš, na njega sjedi;**

Kada [ti] pekar, donese hljeba, [nemoj da ode]š,
njegova hljeba jedi,

Kada [ti] mesar donese mesa, [nemoj da ode]š,
njegova mesa jedi;

Kada ti pivar, donese pivo, nemoj da odeš
njegovo pivo [pi];

Kad vode za (tvoje) donesu noge, nemoj da odeš,
tvoje [noge] operi,

(Kad) ona (=Ereš-ki-gal) u tvoju kupelj dođe,

Haljinu... na nju da staviš,

Svoje tijelo, ona će otkrit tebi.

Nemoj... [što naravno je čo]vjeku
i ženi.“

Nergal [...]

(Uništeno oko dvanaest redaka. Svršetak drugoga stupca može se dopuniti odgovarajućim tekstom iz poeme *Silazak boginje Ištar u donji svijet*.)

[Nergal Zemlji nepovrata, svoj upravi pogled,]
[Mračnom boravištu, Irkalle sjelu,]
[Kući iz koje niko ne iziđe, ko u nju uđe,]

III

[Putu s kojega], povratka nema,
[Staništu u kojem oni što uđu], nemaju svijetla,
[Gdje prah im je jelo, a] zemlja [njihov]a hrana,
[(Gdje) žive ptica]ma (šišmišim) nalik, imajuć' krila,
[(Gdjeno)ne videć' svjetlo,] sjede [u] tami,
[...]**jadanje**

[...oni jadaju], [g]olubu nalik.

[...]

[Čuvar kapije svoja otvori usta], Nergalu zbori:
„Izvijestit želim [o putniku] što na kapiji

(10') [stoji].“

[Čuvar kapije **ode**, Ereš-ki-gal-i zbo]ri.

[„**Vladarko, nekakav putnik** dođe kod [nas],

(13') [...], [**ko će kazati ko je?**“)

(Uništeno nekoliko redaka. Nakon toga, u daljnjem tekstu Ereš-ki gal daje savjet svojem glasniku Namtaru.)

(16') [„...] **dograbi njega!**“

[„... **ja ću**] kazati ko je¹⁰⁵.

---

¹⁰⁵ U sedamnaestom ili osamnaestom redu dolazi do promjene lica koje govori. Nije, naime, sigurno ko želi da odredi, odnosno kaže ko je došljak u

*Kroz vanjsku kapiju [...ja ću pogledat nje]ga,
Moju vladarku, ja ću [izvjestit].“
Namtar [sa stra]ne vrata, ode pogledat’*

(20⁷) *Erra*¹⁰⁶.

*Namtaru ublijedi lice, tamarisku uvelom nalik,
Usne mu postaše crne, zgaženoj kuninu-trski nalik.*

*Namtar otiđe, svojoj gospo[darici] zbori:
„Vladarko, k[ad] ono ti mene tvojemu ocu posla,
[Kad] ja u dvor [Anu-a] uđoh,
[Bogovi skupa], smjerno se poklone,
[Bogovi zemlje...], se poklone.“*

(Uništeno pet redaka.)

*[Ereš-ki-gal svoja otvori usta, besjedit’ stane,]
[Namtaru, glasniku svojem zbori:]
[„Namtaru,...]*

(Uništeno dva reda.)

*I ja[...]
[Nek jede] hljeb, An[unnakija,
Nek pije vodu, Anunnakija.]*

(40⁷) *Idi, i toga Boga [pred mene dovedi! “]*

*[On Nergala kroz prva provede] vrata, N[edu-a]
vrata,
[On Nergala kroz druga provede vra]ta, K[išara]
vrata,
[On Nergala kroz treća provede vrata, [Endašurimma
vrata],*

---

donjem svijetu. Izvjesno je, međutim, da u osamnaestom redu govori Namtar, vjesnik boginje Ereš-ki-gal.

¹⁰⁶ Drugo ime boga Nergala.

[On Nergala kroz četvrta provede vrata], En[urulla]
vrata,

[On Nergala kroz peta provede vrata], Endu[kuga]
vrata,

[On Negrala kroz šesta provede] vrata, Endu[šuba]
vrata,

[On Nergala kroz sed]ma [provede] vrata, Ennug[igi]
vrata.

On u [njezinu] prostranu [dvoranu] uđe,

On se pokloni, zem[lju] poljubi [pred njom],

[govoreć' ovo]:

(50') „Anu, tvoj otac, **posla** ti mene [...]“

(Ereš-ki-gal, nato će njemu): „Deder na prijesto sjedi
[...]

Odluke dokuči... [Bogova višnjih,]

Bogova višnjih, u Irkalla bo[rave štono.“]

Kad [prijesto, njemu donesu,]

On ne otiđe, [na njega sjede;]

Kada mu pekar, hljeba donese, [**on** ne otiđe,]

(njegova) hljeba jede;

Kada [mu] me[sar], mesa don[ese], **on** [ne] otiđe,
njegova mesa jede;

[Kada mu pivar, donese pivo], **on** ne otiđe,
njegovo pivo pije;

[Kad vode za njegove donesu no]ge, **on** ne otiđe,
[Njegove opere noge];

(60') [(Kad) ona (Ereš-ki-gal)] u [kupelj do]đe,

[...Haljinu] na nju stavi,

[...] **ona** [svoje] **otkrije** [tijelo]

[On, što naravno je čovjeku i že]ni [...]
njegovo srce.

(Uništeno oko deset redaka.)

IV

(Prva tri reda jako su oštećena te ih je teško prevesti.)

(4') [Kad] Nergal [začuje] t[o...]

Ona [u] k[u]pelj [ode,]

[Da na se] haljinu... [stavi,]

[...] **ona [svoje] otkrije [tijelo.]**

[On, što naravno je čovjeku i ženi...]

(10') U postelju, strastveni odu.

Prvoga dana, drugoga dana, ne ustaju oni, [**kraljica
Ereš-ki-gal i Erra:**]

[Trećega] dana, četvrtog dana, [ne ustaju oni, **kraljica
Ereš-ki-gal i Erra:**]

[Petoga dana], šestoga dana, [ne ustaju oni, **kraljica
Ereš-ki-gal i Erra:**]

[Kad sedmi osvanu]dan,

Kad Nergala već **nije tamo**[...]

Kad odnese njega...[...]

„Pusti me, o sestro [moja], [...]

[**Ne diži**] buku [...]

U Zemlju nepovrata hoću da idem i [vratim se]
iz nje.“

(20') Ona se pak [...] u crno zavi.

[**Nergal**] pra[vo u ... o]de,

[...] čuvaru kapije [zbori:]

[„Ereš-ki-gal], vladarka tvoja [**posla me**]

riječima ovim:

[‘**Na nebo Anu-a, našega oca, tebe ću poslat.**’]

Daj da otiđem [da] poruku [predati mogu!‘“]

Nergal [dugim stubištem neba] siđe.

[Kad] na kapiju Anu-a, En-[lila i Ea-e dođe,]

Anu, En-lil i [Ea, osmotre njega (zboreć')]:]

„Ištare **sin** [**dođe kod nas**]

(30') [...] [**njega**] **će tražit** i [...]

[Nek] Ea, **otac** mu što je, iz[vorskom] vodom

[poškropi njega], [naočit da postane on],

[titeći sla[bog... **nek sjedi u skupštini**

Bogova svih.“]

[Ereš-ki-gal ...]

[Ona u] kupelj [ode]

...[...]

Njezino tijelo [...]

...[...]

Pozove ona [...]

Prije [stolje...]

[„**Poškropi kuću sa**] vodom[...]

(40') P[oškropi] kuću sa vodom [...]

Poškro[pi] kuću sa vo[dom...]

[...] dvije kćerke, [...] i Enmešar,

Po[škro]pe njih [**sa vodom**]...

[**Glasnik**] Anu-a, našega oca, što dođe kod nas,

[Nek našeg hljeba] je[de], nek naše [vode]

pije!“

[**Namtar** svoja] otvori [usta], besjedit' stane,

[Ereš-ki-gal-i], gospodarici svojoj zbori:

[„**Glasnik** Anu-a], našega oca, što dođe kod nas,

(49') [...] da legne.“

(Uništeno nekoliko redaka.)

(52') Suze joj niz lice liju.

„O Erra, strastveni družo moj!

Ja se njegovih draži ne zasitih, on ostavi mene.

O Erra, strastveni družo moj!

*Ja se njegovih draži ne zasitih, on ostavi mene*¹⁰⁷. “

Namtar, svoja otvori usta, Ereš-ki-gal-i besjedit’

stane:

[,,...]...[...] toga ću Boga ščepat,

[... da može lju]biti tebe. “

V

[Ereš-ki-gal svoja otvori usta, besjedit’ stane,]

[Namtaru, glasniku svojem zbori:]

[, Idi Namtaru,...]

(1’) *Kapiji Anu-a, En-lila i Ea-e, pogled upravi svoj,*

[Ovo im zbori:] ‘Od mladosti svoje, ja kćerka tvoja,

Radosti djevojke ne spoznah,

Ja djevâ mladih, užitak ne spo[znah].

[Bog što] meni ga posla, što sa mnom

dijeliše ljubav,

Nek sa mnom, u postelju liježe,

[Toga] mi [Boga] pošalji, muž da mi bude,

Da sa mnom, provodi dane.

*Ja djeva nisam, **nevina nisam,***

Odluke Bogova višnjih, ne mogu dokučit’,

Bogova višnjih u Irkalla, borave štono.

Ako li [toga] Boga, [ne] pošalješ [ti],

(10’) *[Irkalle] po [odluci] i velikog donjega svijeta,*

Mrtve ću podignut, da jedu žive,

Dat ću da mrtvi, od živih brojniji budu.’ “

---

¹⁰⁷ Ovo je nesumljivo lijep primjer tužbalice za bogom Nergalom, alias Errom, kao bogom vegetacije.

Namtar se, dugim stubištem ne[ba]penje.

Kad na kapiju Anu-a, En-lila i Ea-e dođe,

[An]-u, En-lil i Ea, osmotre njega [zboreć']:

„[Za]što li, Namtaru, dođe?“

„Vaša me kćer]ka posla,

Riječima ovim: ‘Od mladosti svoje, ja kćerka tvoja,

Radosti djevojke, ne spoznah,

(20') *Ja djeva mladih, užitak ne spoznah.*

Bog što meni ga posla, što [sa mnom]

dijeliše ljubav,

[Nek sa mnom], u postelju liježe,

Toga mi Boga pošalji, muž da [mi] bude,

Da [sa mnom] provodi dane.]

*Ja djeva nisam, **nevina nisam,***

Odluke [Bogova višnjih], ne mogu dokučit',

Bogova višnjih, u Irkal[la] bo[rave] štono.

Ako li toga Boga, [ne] pošalješ ti,

[Mrtve] ću podignut, [da jedu] žive,

[Dat ću] da mrtvi, od živih brojniji budu.’“

Ea svoja otvori usta, [besjedit' stane,]

[Namtaru] zbori:

„Nam[taru] u d[vor Anu-a hitaj. “]

(30') [...]

Kad on u [dvor Anu-a] uđe,

[Bogovi] svi [smjerno] se poklone [...]

[Bogovi] zemlje, smjerno se po[klone...]

[On] prvom [priđe], [al'] ga [ne]pozna,

On [drugom (i) tre]ćem priđe, al' te Bogove

ne pozna.

N[amt]ar, vladarki svojoj, besjedit' stane:

„Vladarko moja, [na nebu] Anu-a, tvojega oca,

kome me posla ti,

*Vladarko moja, [bijaše tamo neki] naočit [Bog,]
[titeći slabog... sjedeć' u skupštini
Bogova svih. “*

*„Idi, onog dohvati boga, [meni] do[ve]di [njega]!
Ea, otac mu što je, izvorskom vodom,*

(40') *po[škropi njega],*

*Pa on naočit posta, štiteći slabog...,
[Kad on zasjeda] u skupštini Bo[gova] svih. “
Namtar se, dugim stubištem ne[ba] uspne.
Kad na kapiju Anu-a, En-lila i Ea-e dođe,
Anu, En-lil i Ea, osmotre njega [(zboreć'):]
„Zašto li, Namtaru, dođe?“*

„Vaša me kćerka posla,

Riječima ovim:

‘Onog' dohvati Boga, meni dovedi [njega]!’“

„Namtar u dvor Anu-a hita,

*Od njega [zadovoljštinu] traži, za **uvrede** što ih
nanese tebi.*

Do[hvati njega! “]

On prvom priđe, al' [toga Boga] ne pozna,

(50') *On [drugom (i) trećem priđe, al' [toga Boga ne pozna,]*

On [četvrtom (i) petom] priđe, al' [toga Boga ne pozna.]

[...] svoja otvori usta, besjedit' stane,

[govoreć'] Ea-î:

[„...Na]mtar, vjesnik, što dođe [kod nas,]

*[**Nek vode]** pije, neka se kupa,*

*Nek svoje, na[maže **tijelo**. “]*

(Uništeno oko šest redaka u kojima se govori kako je Namtar našao boga Nergala, Erru. U narednom, dosta oštećenom odlomku, Namtar savjetuje Nergalu da kod svake od sedam kapija donjega svijeta ostavi dio svoje odjeće ili nešto drugo.)

VI

„Nek ne odnese on [...]”¹⁰⁸“

„Erra, ja ću poraditi da ideš [...] nad njim [...,]

Ja ću **ubiti** tebe, ja ću [...]“

„Namtaru, tvoja je dužnost da [...]“

„Erra...[...]

Navade sve velikog donjega svijeta, **tebi ću
otkriti ja.**

Kad kreneš, s ovoga mjesta,

Tebe [ću] prijestoljem [opskbit], [da nosiš ga ti]¹⁰⁹,]

Tebe [ću]...[**opskrbiti**], [da nosiš ga ti,]

(10) Tebe [ću]...[**opskrbiti**], [da nosiš ga ti,]

Tebe [ću]...[**opskrbiti**], [da nosiš ga ti,]

Tebe [ću]...[**opskrbiti**], da [no]siš ga ti,

Tebe [ću]...[**opskrbiti**], da [n]osiš ga ti.]

[...] staništu.

[...]...njedra tvoja.“

[**Namtara govor**], **Erra** ka srcu [**primi**,]

[...] on...njegov...i svoju **zaveze** lađu.

[**Ne**]rgal dugim **ne[ba]** stubi[štem **side**,]

Kad na kapiju Ereš-ki-[gal-e do]đe,

[(on zbori:)]

(20) „Čuvaru kapije, **kapiju** otvori [meni!“]

Čuvar kapije, [**na**] kapiju [**njegov**] objesi [**prijesto**,]

On mu ne dade da [ga] odnese.

---

¹⁰⁸ Vjerovatno govori Nergal, odnosno Erra.

¹⁰⁹ Namtar opskrbljuje Nergala sa sedam predmeta kako bi na svakoj od sedam kapija podzemlja dao po jedan njihovim čuvarima u zamjenu za dijelove svoje odjeće koju su u donjem svijetu sa sebe skidale boginja Inanna i Ištar.

Drugi (čuvar) k[apije] postupi jednako s njegovim [...].
Treći (čuvar) [kapije] postupi jednako s njegovim (...).
Četvrti [čuvar] [kapije] postupi jednako [s njegovim...].
Peti (čuvar) [kapije] postupi jednako s njegovim [...]
[Šesti (čuvar) kapije] postupi jednako s njegovim [...].
[Sedmi (čuvar) kapije] postupi jednako s njegovim [...].

On u njezinu prostranu dvoranu uđe,
(30) *Do nje se **uspne**, prasnu u smijeh.*
Za njenu kosu, pograbi nju,
*On je s [**prijestolja zbac.**]*
***Ključevim njenim**, zaslužni nju,*
*...**ljubljenu** njegova srca.*

Oni se oboje zagrlje,
U postelju, strastveni odu.

*Prvoga dana, drugoga dana, ne ustaju oni, **kraljica***
Ereš-[ki-gal i E]rra;

*Trećega dana, ne ustaju oni, **kraljica Ereš-ki-gal***
i Erra;

*Četvrtog dana, ne ustaju oni, **kraljica Ereš-ki-gal***
i Erra;

*Petoga dana, ne ustaju oni, **kraljica Ereš-ki-gal***
(40) ***i Erra;***

*[Šestoga dana] ne ustaju oni, **kraljica Ereš-ki-gal***
i Erra;

[Kad sedmi osvanu] dan,

[Anu svoja otvori usta], bjesedit' stane,

*[**Kaka, glasniku svojem**] zbori:*

*[„**Zemlji nepovrata, o Kaka**], poslat ću tebe,*

*[**Staništu Ereš-ki-gal-e**], u Irkalla boravi štono,*

*[**Riječima ovim: 'Taj Bog**], što poslah ga tebi,*

[*On će na*] vijeke [*boravit s tobom.*]

(50) [...] oni gore,
[...] oni dolje¹¹⁰?”

(Ostatak **Poeme** uništen.)

3. Egipatska predanja o zagrobnom životu

Kad je riječ o drevnim Egipćanima, kod njih se susreću dva različita pogleda na zagrobni život.

Po prvom, uzvišenijem pogledu, koji bijaše privilegija učenih krugova, zagrobni život, kao i smrt, ne egzistiraju u tradicionalnom shvatanju tih pojmova. Svrha ljudskog života bila je, naime, ne samo življenje puninom života na ovoj zemlji, već i postupno preobraženje duševne i tjelesne energije u duh, odnosno u viši stupanj svijesti i njezino sjedinjenje s kosmičkom, universalnom sviješću.

Da bi, međutim, čovjek na zemlji postigao dobar i čestit život kojim se dospijeva u više sfere duha, odnosno u sferu svijesti, potrebna mu je pomoć njegova Ka koji ga vodi pravednom i sretnom životu. Ka, ta tjelesna duša, lični čovjekov bog, pojedincu je, dakle, osiguravao dodir s višim kosmičkim silama, dok ga je Ba, njegova spiritualna duša, vodila u sfere nadnaravne harmonije i kosmičke energije i svijesti, oblast u kojoj je nepoznato umiranje, samim time i zagrobni život, već se jedino zna za prelaz iz jednog u drugi oblik života.

Suprotno ovome uzvišenijem poimanju početka i kraja ljudskog života, kao i same svrhe življenja, kod drevnih Egipćana susrećemo i prizemnije shvaćanje kako življenja na zemlji tako i življenja, života poslije smrti. Običan stanovnik obala Nila u najstarija vremena, naime, vjerovala da se zagrobni život ne razlikuje

---

¹¹⁰ Pritchard, *Anthology* II, p. 5–17. (Preveo s engleskog Marko Višić).

bogzna koliko od ovozemaljskog života. Tome je dokaz svekoliko oruđe i oružje pronađeno u grobnicama, ostavljeno umrlom kako bi na onome svijetu lovio i ubijao svoje neprijatelje. U ime toga se, nešto kasnije, na sarkofazima i svicima papirusa, što se stavljahu uz umrlag, oslikavao sretan život vladara, državnih velikodostojnika, pisara ili pak običnih ratara, život što će ga provoditi u društvu s bogovima, ili u krugu svoje porodice – oca i majke, žene i djece – na Elizijiskim poljima, ukoliko se opravda na Ozirisovu zagrobnom sudu¹¹¹.

Skoro je suvišno dodavati da stari Egipćani, bar oni prosvjećeniji, nisu gajili vjeru da će na Elizijiska polja, Poljane mira zvane Sekhet-hetep, raj, dospjeti u Hat-u, ovozemaljskom tijelu sa Ka, tjelesnom dušom, već u Sah-u, duhovnom tjelu sa Ba, duhovnom dušom. To je razlog zbog kojeg su drevni Egipćani balzamovali tijela umrlih, vjerujući da se fizičko, materijalno tijelo pomoću određenih obreda i molitava preobraća u duhovno tijelo, što se jasno razabire iz 154. glave Knjige mrtvih: *Ja živim, ja klijam, ja klijam*.

Da su stanovnici drevnog Egipta uistinu vjerovali u novo duhovno tijelo kojim će po smrti živjeti na Elizijiskim poljanama, da se zaključiti i iz vjerovanja koje vlada još od pete dinastije (2494–2345) da blaženi pokojnici žive od nebeske hrane, hrane sa Stabla života, sa sikomore, odnosno akacije, Svetoga drveta posvećenog boginji Nut.

Sliku života umrlih na Poljanama mira zorno nam predočavaju 110. i 148. glava Knjige mrtvih pisara Anija, s kraja petnaestog stoljeća. U ime toga ih, u prevodu, donosimo u cijelosti uz dužan opis vinjeta na kojima su prikazana Elizijiska polja.

---

¹¹¹ Filozofski gledano, prikazbe radnji, odnosno slika iz svakodnevnog života na sarkofazima, papirusima i hodnicima piramida, jesu konkretni simboli kao funkcionalni izrazi apstraktnih snaga u kosmosu i čovjeku koji zorno oličavaju razvoj čovjeka kao duhovnog bića.

Glava 110

Ani, sa rukama uobičajenim kod klanjanja, stoji ispred žrtvenika sa poklonima. Iza njega je njegova žena Thuthu koja u lijevoj ruci drži lotos i drugo cvijeće¹¹².

Predstava: Ani i Thuthu se pripremaju za ulazak u Sekhet-hetep, *Polja mira*.

Naslov: ***Ovdje počinju poglavlja Sekhet-hetepa i poglavlja izlaska iz dana, i ulaska i izlaska iz donjeg svijeta, i dolaska na Sekhet-Aaru, i počivanja u miru u velikoj zemlji u kojoj ima svježeg vjetra.***

Nek tamo steknem moć. Nek postanem jak da tamo orem.

Nek tamo žanjem. Nek tamo jedem. Nek tamo pijem.

I nek tamo radim sve što sam na zemlji radio.

Tekst: *Seth odnese Horusa da vidi što se na Poljima mira zbiva, i on uzduh širi na Božju dušu unutar jaja u njegovu danu. On oslobodi unutrinu Horusova tijela od Božanskih bića u Akhertu što su. Gle, ja u moćnoj lađi „Jezerom Mira“ plovih. Ja, baš ja, ga u Kući Šu-a okrunih. Njegovo se svijetlo stanište podmlađuje, svoju obnavlja mladost.*

---

¹¹² Ovu glavu prate dvije vinjete. Na prvoj vidimo kako se Ani u pratnji svoje žene Thuthu, opravdavši se na Ozirisovom zagrobnom sudu, priprema za odlazak na Sekhet-hetep. Na drugoj vinjeti uz gornju glavu vidimo Polja mira prikazana u pojedinostima, što susrećemo i na vinjetama Nebsenijeva papirusa nastalog u vrijeme osamnaeste dinastije (1567–1320), kao i na papirusu sveštenice Anhai, nastalom oko 1000, godine prije n. e.

*Ja njegovim Jezerom plovih
da bih u njegove gradove mogao doć',
I ja stigoh u Hetep grad.
I, gle, ja sam s [Horusa] vremenom u miru.
Ja prođoh predjelom družine Bogova koji su stari
i poštovani.
Ja dva Borca¹¹³ izmirih što stražu nad životom straže.
Ja što je pravo i lijepo činih,
ja žrtvu prinesoh,
i ja dva Božanska Borca izmirih.
Ja njihovim neprijateljima kosu odrezah,
i ja nesreći što njihovu zadesi djecu učinih kraj.
Ja svako zlo uklonih što njihovim se dušama isprijechi;
Ja nad njim zadobih vlast, ja ga upoznah¹¹⁴.
Ja vodama [jezera] plovih da bih gradovim'
što tamo su mogao doć',
Ja vlast nad mojim ustima imam,
buduć', opskrbljen čarobnim riječim¹¹⁵.
Nek [zlodusi] nada mnom ne zadobiju vlast,
Nek nada mnom ne steknu vlast.
Nek na tvojim Poljima mira budem opremljen.
Što želiš ti, to će se tebi ispuniti [govori Bog].*

Sekhet-hetep, Polja mira razdijeljena na četiri pojasa oko kojih teče voda. Sadržaj pojedinog pojasa je slijedeći:

1. Bog Thoth, pisar bogova, držeći u ruci pero i pločicu,

---

¹¹³ Misli se na Horusa, sina boginje Izide i strica mu Setha koji su se borili oko prijestola.

¹¹⁴ Sve navedene radnje što ih je pokojnik obavljao ili obavlja, odnose se na Polja mira.

¹¹⁵ Hoće reći da zna kako će izgovoriti čarobne riječi, riječi magije kojoj su drevni Egipćani pridavali veliki značaj, nazivajući je Heka, život po sebi.

dovodi Thuthu i Anija (koji prinosi darove i svoj Ka) pred trojicu bogova od kojih prvi ima zečiju, drugi zmijsku, a treći glavu bika. Ti se bogovi nazivaju *paut*, družina bogova. U sredini pojasa Ani i žrtvenik s poklonima u barki za čim slijedi scena u kojoj se Ani obraća sokolu koji stoji na postolju u obliku vrata, pred kojim se nalazi žrtvenik s darovima i neko božanstvo za kojim slijede tri ovala¹¹⁶ i napis:

Bivajući u miru na Polju [mira] i imajući zraka za nosnice.

2. Ani žanje pšenicu govoreći: *Oziris žanje*; Ani, dalje, tjera volove koji vršu žito; Ani stoji iza ptice Bennu, držeći ruke u položaju kod klanjanja; Ani sjedi ispred Bennu, Feniksa, i drži u ruci žezlo. Ispred njega se nalaze dvije hrpe crvenog i bijelog žita. Hijeroglifi otprilike znače: hrana za umrlog; tri ovala¹¹⁷.

3. Ani ore¹¹⁸ volovima u predjelu Polja mira nazvanom Sekhet Aaru, Polja trske; iznad njega je riječ Sekau, *Oranje*.

---

¹¹⁶ Na Nebsenijevu papirusu oni se nazivaju Khetkhetmu, Hetepmu i Urmu.

¹¹⁷ Nebsenijev papirus umjesto tri ima četiri ovala koji se nazivaju Hetep, An (?) Uakhakha i Neb-taui.

¹¹⁸ Na papirusu iz Turina što ga je objavio R.Lepsius, 1842, godine, oran-je i sijan-je, žetva i vršidba nalaze se u jednom pojasu; pred umrlim koji se klanja stoji napis: *Hapi, otac bogova*.

Na Nebsenijevom papirusu umrli se klanja družini bogova koja živi na Poljima mira, govoreći:

Pozdrav vama, o gospodari Ka,

Na vaša polja u miru dođoh,

Čefau-hranu da primim.

Dajte da velikom Bogu mogu svagdano dolaziti',

i da mi se pogrebna hrana prinese,

i da mi se Ka opskrbi jelom i pićem,

što se umrlim prinose.

Dva reda hijeroglifa u prevodu glase: *Poglavlja o nilskom konju. Rijeka je hiljadu lakata duga. Njena se širina ne može iskazat'. U njoj nema ni riba, ni zmija.*

4. U samom desnom uglu vidi se barka sa stepenastim ljestvama kako plovi rijekom¹¹⁹. Iznad nje je riječ *čefau*¹²⁰. U sredini je barka sa osam vesala čiji se krajevi završavaju zmijskim glavama. Na sredini barke vidimo ljestve¹²¹. Na pramcu lađe nalaze se riječi *neter am Un-nefer, Bog koji je u njoj jeste Un-nefer (=Oziris)*. Rijeka što teče sa izbočene strane otočića naziva se *ašet-pet, nebeska rijeka*. Na drugom se otočiću nalaze stepenaste ljestve. Prostor na lijevoj strani sačinjava boravište blaženih pokojnika i opisan je kao oblast umrlih: *njena je dužina sedam, a pšenice tri lakta; nju žanju blaženi pokojnici.*

---

*Nek Oziris i družina Bogova što na Poljima mira boravi,
prinesu kraljevsku žrtvu, nek oni daju
jela i pića, i svih dobrih stvari, i zavoja
i tamjana svakoga dana.*

*Daj da ja svagdano Božjem žrtveniku priđem,
da mi hljeba od njihova hljeba, kolača,
vina, mlijeka i čefau-hrane udijele.*

*I daj da u Božjoj pratnji budem
kad se na svečanosti u R'a-set'au pojavljuje.*

(Uzeto od E. Naville, *Das aegyptische Todtenbuch der XVIII bis
XX Dynastie*, Berlin 1886, Bd. I, B1, 123.

¹¹⁹ Gornja se lađa u Turinskom papirusu naziva *Lađa Ra Harmakhisa kad ulazi na Polja trske.*

¹²⁰ Na Turinskom papirusu riječi *t'efu* uru napisane su između lađa čiji se krajevi završavaju zmijskim glavama.

¹²¹ Ljestve su, kao što je i inače poznato, simbol svetog stuba, kosmičke osi kao veze između neba i zemlje, božanskog i ljudskog.

Glava 148

Sadržaj slike:

Scene iz zagrobnog života.

Predstava: Ani se klanja bogu-suncu Ra.

Dvorana donjega svijeta u čijoj lijevoj strani vidimo Anija kako stoji ispred dva žrtvenika za poklone na kojima se nalazi voda za žrtvu ljevanicu i lotosovo cvijeće¹²². Pred Anijem koji drži ruke u položaju kod klanjanja nalazi se, nešto dalje od žrtvenika, bog Ra sa sokolovom glavom na kojoj je disk¹²³. Iza boga Ra nalazi se sedam krava i njihov bik, poređani jedan ponad drugoga. Krave, koje među rogovima imaju sunčev disk, a o vratu menat, leže, dok bik stoji ispred žrtvenika s poklonima¹²⁴.

---

¹²² Lotos je simbol sunca, time rođenja i preporođenja u novi, bolji život. Zato sunce na nekim predodžbama vidimo kako se u liku sunčevog djeteta, što je obasjalo zemlju koja je prebivala u miru, rađa iz lotosova cvijeta izraslog na praiskonskom otočiću, iskonskoj humci, koja je, kao što je ranije ukazano, izronila iz primogenetskih voda zvanih Nu.

¹²³ Soko i disk su, slično lotosu, također simboli sunca, što sve upućuje na to da je umrli stigao u novi, svjetlošću, sjajem obasjan svijet, svijet bogova lišen tame, simbola tegoba u ovozemaljskom životu.

¹²⁴ Ovdje krave simbolizuju boginju Hathor, kao boginju preporođenja, sublimacije, ali i kao boginju koja oličava generativne sile Majke Zemlje. Na to upućuju i rogovima, prastari simbol plodnih i rodniha zemljiniha sila, kao i disk među rogovima, simbol svjetlosti koja u proljeće vegetativne sile Majke Zemlje (=Hathor) izvodi u vidljivo postanje, što se očituje bujanjem flore.

Bik je simbol oplodnih sila boga Ra, kao boga-Sunca koje u proljeće usnu-lu prirodu budi u život, potičući je da vitalne potencije iz svojih njedara pusti na svijetlo dana.

Na desnoj strani vinjete u prvom redu vidimo četiri vesla¹²⁵ a sasvim desno nalaze se jedna ponad druge četiri božanske Trijade od kojih svaka pred sobom ima žrtvenik za poklone na kojemu se nalazi posuda za žrtvu ljevanicu i lotosovo cvijeće¹²⁶.

Naslov: [Zazivanje Boga Ra¹²⁷]

Govori pravedni Oziris Ani:

Tekst: *Slava tebi o gospodaru pravde i istine,
Jedini, gospodaru vječnosti i tvorče neprolaznosti,
Ja k tebi dođoh, o moj gospodaru Ra.
Ja poklone u hrani za sedam krava i
njihova bika prinesoh.
O vi, što prosvijetljenim kolače i pivo darujete,
Nek moja duša sa vama bude.*

---

¹²⁵ Četiri vesla simbolizuju četiri zemljine četvrtine i četiri strane svijeta. Veslo je ujedno i simbol tajanstvenog djelovanja zemljinih generativnih sila, a povezano je i s kultom mrtvih.

¹²⁶ Čitava vinjeta nesumnjivo upućuje na puninu zagrobnog života što će ga umrli uživati dospjevši na Polja mira, mada je, gledajući na religiju drevnog Egipta očima običnog puka, ova vinjeta, prikazivana na pločici i stavljena u grob s umrlim, išla za tim da magijskim putem umrlom osigura sve što mu je potrebno da bi ugodno živio na onome svijetu. Na to, uostalom, upućuju i popratne riječi uz ovu vinjetu na nekim primjercima Knjige mrtvih koje glase: *ako se ovo naslika...umrlom će biti osigurano obilje hrane, redovno i stalno navijeke...Ra će biti kormilo pokojniku, i bit će moć koja će ga štiti...*

¹²⁷ Kratak tekst koji prati gornju vinjetu nažalost nema naslova. Iz sadržaja se, međutim, razabire da je riječ o zazivanju boga-sunca Ra u ime čega smo u uglaste zgrade i stavili fiktivan, pretpostavljeni naslov.

*Nek pravedni Oziris Ani na vašim bedrima¹²⁸
rođen bude; nek jednom od vas
na vijeke vjekova nalik bude;
I nek u lijepom Amenta dično biće postane.*

[Ani se obraća veslima:]

*O ti, divna Moći, ti divno veslo sjevernog neba.
O ti, što nebom hodiš, ti kormilaru svijeta,
ti divno veslo zapadnog neba.
O ti prosvijetljeni, što živiš u hramu u kojem
su Bozi u vidljivim obličjima, ti divno veslo
istočnog neba.
O ti, što boraviš u hramu svijetlih,
ti divno veslo južnoga neba.*

[Ani se obraća Trijadama:]

*O vi Bogovi, što na zemlji živite,
Vi kormilari donjega svijeta.
O vi bogomajke, na zemlji što ste,
u donjem svijetu što ste, i u
Kući Ozirisovoj što ste.
O vi Bogovi, kormilari u Ta-sert,*

---

¹²⁸ Bedro je simbol života ne samo u egipatskoj, već i u hetitskoj i staro-helenskoj religijskoj misli. Tako bog Kumarbi, u hetitskoj religijskoj predaji (iz koje su drevni Heleni preuzeli brojna božanstva, kao, recimo boga Apolona, hetitski Apulunaš, bog rata, kao što je i Apolon kod Homera koji brani Trojance od Helena) sina Ullikumnija (koji je naumio da sa gore Safona, bliskoistočnog Olimpa, zbací Tešuba, vrhovnog boga hetitskog panteona i s njime dvanaest glavnih bogova) odgaja u svojem koljenu, odnosno u bedru.

Zeus pak u svojem bedru odgaja sina Dionisa, kad mu je majka Semela stradala, doduše vlastitom kriv-njom, od Zevsove munje.

*vi na zemlji što ste, vi kormilari
donjega svijeta.
O vi sljedbenici Ra, u Ozirisa pratnji što ste*¹²⁹.

Uprkos skoro idiličnom prikazu onostranog života na vinjetama 110, glave *Knjige mrtvih* pisara Anija, kao i na vinjetama Nebsenijeva papirusa nastalog u vrijeme osamnaeste dinastije, te na vinjetama *Knjige mrtvih* sveštenice Anhai, napisane oko 1000, godine prije Hrista, valja istaći da se drevni Egipćanin u duši pribojavao nevolja koje bi ga mogle snaći u nedostatku hrane i pića. U tom bi slučaju, naime, pokojnik morao jesti vlastiti izmet i piti prljavu vodu, kao što to stoji u 52, glavi *Knjige mrtvih*:

*Ne dajte da jedem, ono što mi je gadno,
Nečist je ono što mi je gadno...
Ne dajte da je u rukama držim,
Ne dajte da po njoj sandalama hodim...*

Da se to pokojniku ne bi dogodilo, on se u 72, glavi *Knjige mrtvih* ovako moli Atumu:

*Nek otac mi Atum počinak lijep dade
na ovoj zemlji gdje tol'ko je obilje
pšenice i ječma da se izreći ne može.
Nek mi se tamo veselje za dušu moju i tijelo dâ.
Dajte mi za umrlog poklone, hljeba, piva i vina,
govedine i pačetine, lanene zavoje i tamjan,
vosak i sve dobre, čestite i čiste stvari
od čega Bogovi žive*¹³⁰.

---

¹²⁹ Cf. Budge, *The Egyptian Book*, p. 362–367. (Obje glave s engleskog preveo M. Višić).

¹³⁰ Cf. Budge, *op. cit.*, p. 276.

Sumnju u privlačan zagrobni život posebno izražavaju stihovi 175, glave *Knjige mrtvih*:

„**O, Atume! Kakva je ovo** [zemlja] u koju dođoh?
U njoj vode, uzduha nema;
Ona je duboko nedokučiva;
Ona je tamna kao najtamnija noć,
U njoj bespomoćno lutaju ljudi.
U njoj čovjek u spokoju srca ne može živjet’;
Niti se tamo žudnja za ljubavlju utolit’ može...¹³¹.“

Osim toga, nužno je istaći da je drevni Egipćanin često sumnjao i u samo postojanje zagrobnog života, što nam osim *Pjesme harfaša*, nastale u sedamnaestom ili šesnaestom stoljeću prije Hrista potvrđuje i naredni stih iz 149, glave *Knjige mrtvih*, Papyrus Reinisch: *Niko se ne vrati ko ode tamo – osim blaženog Boga*.

Spisak skraćenica češće citiranih djela i izvora

- T. Jakobsen, *Od mita* – H. i H. A. Frankfort, Dž. A. Vilson, T. Jakobsen, *Od mita do filozofije*, Minerva, Su botica–Beograd 1967. (Preveo s engleskog dr Ljuba Popović).
- Kramer, *Historija počinje* – Samuel Noah Kramer, *Historija počinje u Sumeru*, Epoha, Zagreb 1966. (Prevela s engleskog Vesna Krmpotić).
- Višić. *Knjiga mrtvih* – Marko Višić, *Egipatska knjiga mrtvih*, Svjetlost, Sarajevo 1989.

---

¹³¹ CF. Budge, *op. cit.*, p. 342.

- Višić, *Zakonici* – Marko Višić, *Zakonici drevne Mesopotamije*, Svjetlost, Sarajevo 1989.
- Višić, *Pjesma* – Marko Višić, *Pjesma nad pjesmama*, Beograd 1996.
- Woolley, *Historija čovječanstva* – Sir Leonard Woolley, *Historija čovječanstva II, Počeci civilizacije*, Naprijed, Zagreb 1966.

* * *

- ANET – *The Ancient Near Eastern Texts*, Princeton 1955, 1969.
- Budge, *The Egyptian Book* – E. A. Wallis Budge, *The Egyptian Book of the Dead*, London 1895.
- D'jakonov, *Epos o Gil'gameše* – I. M. D'jakonov, *Epos o Gil'gameše*, Moskva–Lenjingrad 1961.
- *Histoire géénéerale – Histoire générale des religions*, Paris 1960.
- Kramer, *Sum. Myth.* – Samuel Noah Kramer, *Sumerian Mythology* Philadelphia 1972.
- Labat, *Le Poème* – René Labat, *Le Poème babylonien de la Création*, Paris 1935.
- Langdon, *La religion* – Stephen Langdon, *La religion assyro-babilonienne*, objavljeno u *Histoire générale*, vide supra!
- Matje, *Staroegipatski mitovi* – M. J. Matje, *Staroegipatski mitovi*, Veselin Masleša, Sarajevo 1963.
- Pettinato, *Das altorientalische Menschenbild* – Giovanni Pettinato, *Das altorientalische Menschenbild und die sumerischen und akkadischen Schöpfungsmythen*, Heidelberg 1971.
- Pritchard, *Anthology* – James B. Pritchard, *Anthology of the Ancient Near Eastern Texts*, Princeton 1976.
- Sethe, *Pyramidentexte* – K. Sethe, *Das altaegyptische Pyramidentexte I–IV*, Leipzig 1900–1922.

Literatura

- Assmann, J., *Liturgische Lieder an den Sonnengott*, Berlin 1969.
- Bonnet, H., *Die Symbolik der Reinigungen im ägyptischen Kult*. Objavljeno u *Angelos* I/1925.
- *Cambridge History of the Bible* I–III, Cambridge 1970.
- D'jakonov, M. I., *Liričeskaja poezija drevnego vostoka*, Moskva 1984.
- Erman, A., *Die Literatur der Aegypter*, Leipzig 1923.
- Erman, A., – Grapow, H., *Ägyptisches Handwörterbuch*, Darmstadt 1961.
- *Encyclopaedia Judaica*, Jeruzalem 1971.
- Falkenstein, A., – Soden, W., *Summerische und akkadische Hymnen und Gebete*, Zürich 1953.
- Frankfort, Henri, *Ancient Egyptian Religion*, New York 1961.
- Gordon, Cyrus, *The Common Background of Greek and Hebrew Civilizations*, New York 1965.
- R. Graves – Raphael Patai, *Hebrejski mitovi*, Naprijed, Zagreb 1969.
- *Guide to Eastern Literatures*, London 1971.
- Gurney, O. R., *The Hittites*, London 1966.
- Hart, G., *Dictionary of Egyptian Gods and Goddesses*, London 1986.
- Hornung, E., *Gedanken zur Kunst der Amarnazeit*. Objavljeno u *Zeitschrift für ägyptische – Sprache und Altertumskunde*, No 97/1971.
- Ivanov, V., *Luna upavšaja s neba. Drevnaja literatura Maloj Aziji*, Moskva 1977.
- Lichtheim, M., *Ancient Egyptian Literature* I–II, Berkeley 1976.
- Lurker, M., *Lexikon der Götter und Symbole der alten Ägypter*, Berlin 1987.
- Marshack, Alexander, *The Roots of Civilization*, London 1972.
- Mascati, Sabatino, *Ancient Semitic Civilizations*, London 1957.

-
- Oppenheim, I. A., *Ancient Mesopotamia. Portrait of a Dead Civilization*, Chicago 1977.
  - Piankoff, A., *La Creation du Disque solaire*, Kairo 1953.
  - *Povjest svetske književnosti*, Mladost, Zagreb 1982, svezak 1.
  - Rinaldi, G., *Le litterature antiche del Vicino Oriente*, Firenze–Milano 1968.
  - Röllig, W., *Neues Handbuch der Literaturwiissenschaft; Altorientalische Literaturen*, Wiesbaden 1978.
  - Schott, S., *Altaegyptische Liebeslieder*, Zürich 1950.
  - Scully, Vincent, *The Earth, The Temple and The Gods*, Yale 1962.
  - Seux, J. – M., *Hymnes et prières aux dieux de Babylonie et d'Assyrie*, Paris 1976.
  - Turaev, A. B., *Literatura Vostoka, Vypusk vtoroj*, Peterburg 1920.